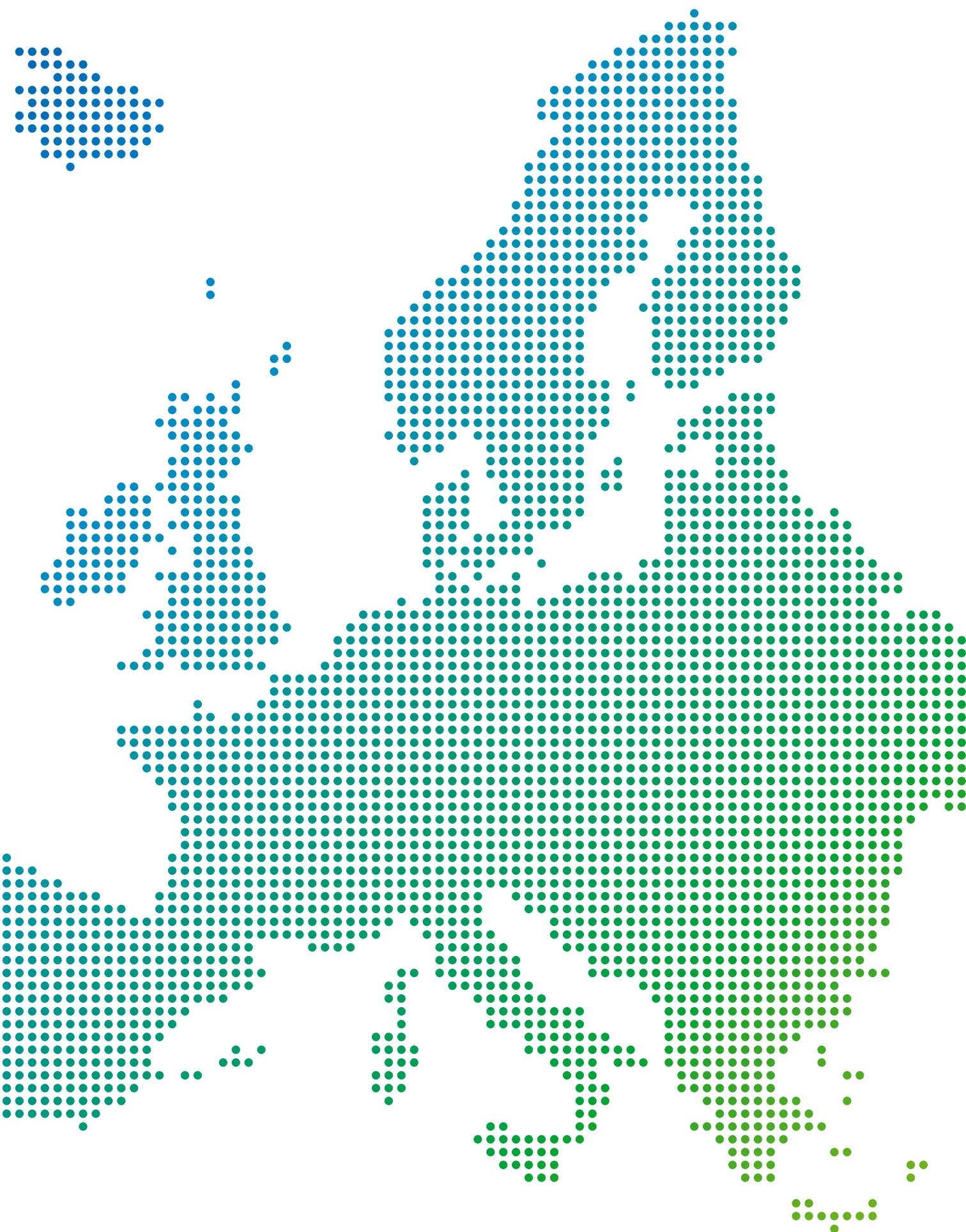

2013-2014
jaarverslag

Confederatie Bouw
Bouw, energie & milieu

**DE BOUW
EN EUROPA**

**DE BOUW
EN EUROPA**

	Voorwoord	06
	Inleiding	10
	De bouwsector binnen de Europese economie	20
	Het belang van de bouwsector in de Europese economie	23
	De structuur van de bouwsector in Europa	27
	De invloed van de uitbreiding van de Unie	37
	Vooruitzichten voor de Europese bouwsector	41
	Concrete gevolgen van de Europese beslissingen voor het bedrijfsleven	46
	Werkgelegenheid en sociaal beleid	49
	Gezondheid en veiligheid op het werk	54
	De regelgeving inzake overheidsopdrachten	57
	De bescherming van de consumenten	61
	Betalingsregels	63
	Het fiscaal beleid	64
	Mobiliteit	66
	De vrijheid van ondernemerschap en de marktwerking	67
	Milieu en duurzame ontwikkeling	72
	De behartiging van beroepsbelangen op Europees vlak	76
	Beroepsorganisaties hebben zich aangepast aan de Europese ontwikkeling	79
	Sectorale sociale dialoog	89
	De grote dossiers van de beroepsactie	92
	Onze ondernemingen in het Europa van morgen	98
	Prioritaire dossiers voor de bouwsector	101
	Het concurrentievermogen van onze ondernemingen: troeven en uitdagingen	106
	Nadenken over een betere werking van Europa	113
	Slotwoord	126
	De Confederatie en haar leden	130

Voorwoord

Voorwoord

De Confederatie Bouw wil het dit jaar in haar jaarlijks studie-rapport hebben over Europa. Niet zozeer omdat in 2014 Europese verkiezingen worden gehouden, maar wel omdat het Europese niveau vandaag vaak doorslaggevend is voor het beleid, wat grote gevolgen heeft voor de bedrijfsweld.

De bouwsector heeft zichzelf ontpopt tot een belangrijke speler op de grote Europese markt. Dat zal het eerste deel van deze studie duidelijk aantonen. U krijgt een uitgebreid overzicht van het economisch belang van de bouw in Europa, de belangrijkste indicatoren en groeivoorzichten.

De oprichting van een grote eenheidsmarkt, met vrij verkeer van diensten, werknemers en vermogen, heeft gezorgd voor een sterk ontwikkeld Europees recht. De bedrijven moesten dit recht in hun bedrijfsvoering inpassen.

Maar de invloed van Europa op het bedrijfsleven gaat verder dan het rechtskader waarbinnen de interne markt werkt. Europa is een politiek project, dat in de loop der tijd gegroeid is en aanleiding geeft tot regelgeving op diverse beleidsdomeinen die de bedrijven rechtstreeks aanbelangen.

In het tweede deel van dit rapport zullen we proberen te meten in welke mate de Europese regelgeving het leven van onze bedrijven beïnvloedt. We zien welke concrete gevolgen Europese beslissingen hebben voor de relaties van een bedrijf met zijn werknemers, leveranciers, onderaannemers en klanten. Al deze relaties worden immers, van ver of van dichtbij, beïnvloed door voorschriften die hun oorsprong of hun verlengde vinden in het Europees recht.

De politieke dimensie van Europa heeft ervoor gezorgd dat beroepsorganisaties zoals de Confederatie Bouw zich Europees hebben georganiseerd om op dit niveau de besluitvorming zo vroeg mogelijk te beïnvloeden. Het competentiekader van de beroepsorganisaties werd dus uitgebreid op het vlak van de vertegenwoordiging van de bedrijven, het lobbywerk én de dialoog met de vakbonden. Aan dit thema wordt het derde deel van dit studierapport gewijd.

Europa zal in de toekomst een sterke greep behouden op de thema's die belangrijk zijn voor de bouw, denken we maar aan de btw, de milieueisen en de energieprestatie van gebouwen, de concurrentie en de detacheringsregels, de voorschriften inzake overheidsopdrachten, het consumentenrecht enzovoort.

De Confederatie Bouw bereidt zich grondig voor op deze realiteit. In het vierde deel van dit rapport krijgt u een overzicht van de sensibiliseringscampagnes die zij heeft gevoerd in het kader van de Europese verkiezingen. De Confederatie kaartte bij de politieke partijen de thema's aan die belangrijk zijn voor de activiteit van de sector en de verdere ontwikkeling van de bedrijven.

Daarnaast legt het vierde deel de klemtoon op twee andere belangrijke onderwerpen. Ten eerste vragen we ons af welke troeven onze Belgische bouwbedrijven hebben in het Europa van morgen, maar ook voor welke uitdagingen zij staan. Ten tweede willen we een ruimer debat voeren over de toekomst van Europa. Vooraanstaande Europese deskundigen hebben het over de verwachte ontwikkelingen in Europa en de verbeteringen die kunnen worden aangebracht om Europa efficiënter en democratischer te maken.

teringen die kunnen worden aangebracht om Europa efficiënter en democratischer te maken.

Werken aan de toekomst van Europa, dat is volgens de Confederatie ook bepaalde reglementeringen kritisch bekijken en herzien. Bijvoorbeeld die welke de vrijheid van dienstverrichting regelen, vooral de sociale detacheringsregels. Deze regels hebben onaanvaardbare gevolgen voor de bouweconomie in verschillende landen van de Unie, te beginnen met België. Het verslag zal dit herhaaldelijk aantonen.

We wensen u veel leesgenot!

Robert de Mûelenaere
Gedelegeerd bestuurder

Colette Golinvaux
Voorzitter

Inleiding

Inleiding

Europa is prominent aanwezig in de organisatie en interne werking van de lidstaten en in de relaties die deze staten met elkaar en met de rest van de wereld onderhouden. Europa is nu iets heel tastbaars geworden. Het brengt de bevolkingen van de verschillende lidstaten dicht bij elkaar, maar het oefent ook echt macht uit. Die macht heeft het ook rechtstreeks van de staten gekregen, want zij hebben een deel van hun soevereiniteit opgegeven.

De Europese Unie is een autonome juridische en politieke entiteit. Ze heeft het vermogen om in te werken op de Europese staten, bedrijven en burgers en zij heeft daartoe de nodige middelen. De lidstaten moeten immers het Europees recht onmiddellijk toepassen en zorgen voor de getrouwe en volledige omzetting in nationaal recht. De Europese regelgeving heeft ook voorrang op het nationale recht, in die zin dat de wetgeving van de lidstaten het Europees recht noch mag wijzigen, noch intrekken.

Dit toont meteen aan hoe belangrijk Europa en het Europees recht zijn. Met dit studierapport willen we de machtsdimensie van de Europese Unie blootleggen, de omvang ervan en de concrete gevolgen voor de lidstaten én de bouwbedrijven.

Een duik nemen in de complexiteit die Europa kenmerkt, kan alleen na een korte voorstelling van de Europese Unie, haar bevoegdheden, instellingen en belangrijkste vakgebieden.

Europa is in de eerste plaats een economische realiteit

De Europese realiteit is in de eerste plaats economisch. Het is vandaag een grote eenheidsmarkt die wordt geregeld door de grondbeginselen van de Europese verdragen: het vrije verkeer van ondernemingen, werknemers en vermogen.

Europa is gebouwd volgens deze grotemarktlogica. De economische unie werd gesticht door zes oprichtende staten (waaronder België) en focuste in een eerste fase¹ op de steenkool- en staalindustrie. Vanaf 1 januari 1958 werden de bevoegdheden van deze unie uitgebreid tot de andere terreinen van economische activiteit² en tot dat van de kernenergie³.

Vandaag hangen economische welvaart, groei en werkgelegenheid in Europa zowel af van het nationale beleid in elk van de lidstaten als van het beleid dat de Europese Unie voert.

De Europese regelgeving die ontstaat vanuit het economische beleid is heel belangrijk voor de bedrijven. Het gaat om de toepassing van de grondbeginselen van de Europese verdragen, waaronder de vrijheid van dienstverrichting, om de organisatie van de mededingingsregels, om de principes die het gemeenschappelijke beleid reglementeren, om het consumentenbeschermingsrecht en nog zoveel andere zaken.

Europa, ook een politieke realiteit

Europa wou meer zijn dan een grote markt die gebaseerd is op de fundamentele vrijheden van de verdragen. De wijzigingen die door opeenvolgende verdragen aan de basisverdragen werden aangebracht hebben de rol van de Europese instellingen versterkt en hebben Europa een sterker en ruimer politiek project en nieuwe bevoegdheden gegeven.

De Europese Unie oefent vandaag invloed uit op heel wat sociaal-economische terreinen. Zij coördineert het economische beleid van de lidstaten om scheeftrekkingen op de interne markt te voorkomen, maar zij beheert ook volledige componenten van de economie, zoals het landbouwbeleid, het visserijbeleid, het vervoerbeleid, milieu, gezondheid, energie en handel.

De EU mengt zich in het begrotingsbeleid van de lidstaten via verplichte gedetailleerde criteria die moeten worden nageleefd bij het opmaken van de nationale begroting (stabiliteits- en groeipact). Zij stippelt het monetair beleid uit en beheert centraal de eenheidsmunt.

De EU schept een kader voor de sociale dimensie van de interne markt, onder meer via regelgeving over bepaalde arbeidsvoorwaarden, sociale dekking van de werknemers of gezondheid en veiligheid op het werk.

Ten slotte heeft Europa ook iets te zeggen over de werkgelegenheid. Ze neemt maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid, ter bevordering van de beroepsopleiding en inzake de toegang tot kwalificaties.

¹ EGKS-Verdrag van 18 april 1951, in werking getreden op 1 januari 1952.
² Verdrag van Rome van 25/3/'57 tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap.
³ De Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (EGA).

Bevoegdheden van de Europese Unie

De Europese Unie oefent haar bevoegdheden uit op drie mogelijke manieren⁴: exclusief, gedeeld met de lidstaten of aanvullend.

Op de terreinen waarop de Unie haar bevoegdheden exclusief uitoefent, zoals bij het opstellen van mededingingsregels in de interne markt of bij het uitstippelen van het monetair beleid⁵, is de rol van de lidstaten beperkt tot een loutere uitvoeringsbevoegdheid van de Europese wetgevingsbesluiten.

Het terrein van de gedeelde bevoegdheden omvat onder meer de regelgeving over de interne markt, economische en sociale samenhang, landbouw, milieu, vervoer, trans-Europese netwerken, energie, onderzoek en ontwikkeling. In deze aangelegenheden beschikt de Unie over een voorrecht om de bevoegdheid uit te oefenen met voorrang op de lidstaten. Zij kunnen dus pas optreden als de Unie haar bevoegdheid niet uitoefent of als zij stopt met haar bevoegdheid uit te oefenen, onder andere in het kader van de toepassing van het subsidiariteitsprincipe.

Wanneer de Europese Unie aanvullende bevoegdheden uitoefent, treedt zij tenslotte alleen op om de beleidsdaden van de lidstaten te coördineren of aan te vullen. Het gaat om volgende aangelegenheden: bescherming van de volksgezondheid, industrie, cultuur, toerisme, vorming, beroepsopleiding, burgerbescherming enzovoort.

Het Europees recht⁶

Europa heeft een stabiele en welomlijnde rechtsorde, waarvan de verdragen de eerste rechtsbronnen zijn. Zij bepalen de soorten bevoegdheden, de werkgebieden, de doelstellingen en de fundamentele rechtsregels over de organisatie en de werking van de Europese instellingen.

Het Verdrag van Rome is de oprichtingsakte van de EEG en van de EGA. Het breidde de economische samenwerking tussen de lidstaten uit tot meer dan kolen en staal (wat door het EGKS-Verdrag werd bepaald).

De Europese Akte (Luxemburg, 1986) heeft de Europese instellingen een eerste keer hervormd met het oog op de invoering van de eenheidsmarkt. De Europese Akte heeft onder

andere het principe van stemming bij gekwalificeerde meerderheid in de Raad van de Europese Unie ingevoerd.

Het Verdrag van Maastricht (1992) heeft de grondslagen gelegd van de Europese Monetaire Unie en van een sterkere politieke unie (Europees burgerschap, gemeenschappelijke veiligheid, justitie enzovoort). Dit verdrag heeft in het Europees recht ook de medebeslissingsprocedure ingevoerd, die veel meer gewicht heeft gegeven aan het Parlement in het Europese besluitvormingsproces.

Het Verdrag van Amsterdam (1997) en het Verdrag van Nice (2001) hebben institutioneel heel wat hervormd in het kader van de voorbereiding van de opeenvolgende uitbreidingen die de Unie heeft doorgeemaakt tijdens de jaren 2000.

Het Verdrag van Lissabon (2007) ten slotte heeft nieuwe regels ingevoerd om de Unie democratischer te doen werken en om haar de mogelijkheid te bieden ook mondiale thema's aan te kaarten, zoals de klimaatverandering en de gevolgen daarvan. De rol van het Parlement werd opnieuw versterkt, het burgerinitiatief werd ingevoerd samen met een stabiel voorzitterschap voor de Unie. Bovendien kon dankzij dit verdrag duidelijk worden bepaald voor welke terreinen de Unie bevoegd is en waar de lidstaten het voor het zeggen hebben.

De rechtshandelingen die de Unie stelt bij het uitoefenen van de bevoegdheden die aan haar zijn toegekend, vormen het afgeleid recht. Dat is de op een na belangrijkste rechtsbron van de Europese Unie.

Onder rechtshandelingen vallen onder meer de wetgevingsbesluiten van de Unie, waaronder de richtlijnen. Deze worden uitgevaardigd in het kader van een gewone of bijzondere wetgevingsprocedure. Andere rechtshandelingen zijn de gedelegeerde handelingen. Deze zijn geen wet, maar hebben een algemene en verplichte werking waarmee bepaalde niet-essentiële bepalingen van een wetgevingsbesluit kunnen worden gewijzigd of aangevuld.

Een derde rechtsbron bestaat uit de arresten van het Europees Hof van Justitie. Daar werd heel wat rechtspraak ontwikkeld in vele aangelegenheden die vallen onder de bevoegdheden van de Unie.

De rechtsmiddelen van de Unie⁷

De Europese Unie beschikt over rechtsmiddelen waarmee zij ervoor kan zorgen dat er een gevolg wordt gegeven aan haar beslissingen. Deze middelen variëren naargelang de betrokkenen en naargelang de gevolgen.

DE VERORDENING

De verordening is een echt middel om wetgevingen binnen de lidstaten te harmoniseren. Het is een dwingend wetgevingsbesluit dat een recht tot stand brengt dat identiek is in alle lidstaten en dat onmiddellijk van toepassing is. Dit recht wordt eenvormig, volledig en rechtstreeks toegepast in de hele Europese Unie. Alle instellingen en personen die onder de verordening vallen zijn dadelijk verbonden zonder dat het nodig is haar eerst om te zetten of gelijk welke handeling te stellen binnen elke lidstaat.

DE RICHTLIJN

De richtlijn is een middel om de wetgevingen van de lidstaten onderling aan te passen en geleidelijk de verschillen tussen de nationale wetgevingen weg te werken. De richtlijn is dus één van de basismiddelen voor de oprichting van de interne markt.

Een richtlijn verbindt de lidstaten wat het te behalen resultaat betreft. Ze legt doelstellingen vast, maar laat de lidstaten vrij om de middelen en de vorm te kiezen om de richtlijn te verwezenlijken. De richtlijn is minder invasief dan de verordening en vervangt niet automatisch de nationale rechtsregels. Ze legt aan de lidstaten de verplichting op hun nationaal recht aan te passen aan de bepalingen van de Unie binnen een bepaalde termijn.

DE BESCHIKKING

De Europese instellingen kunnen rechtstreeks inwerken op de individuele situatie van de burgers, ondernemingen of staten via individuele beschikkingen. Deze verlenen rechten of leggen verplichtingen op aan de betrokkenen die alleen individueel verbonden zijn. Zo worden bijvoorbeeld de boetes inzake mededingingsrecht bij beschikking opgelegd.

DE AANBEVELING EN HET ADVIES

Met deze handelingen kunnen de Europese instellingen zich op een niet-dwingende wijze uitspreken. Met een aanbeveling kan de EU maatregelen voorstellen zonder enige verplichting voor de ontvangers. Met adviezen kunnen standpunten en meningen worden geuit. Zij worden gebruikt door instanties zoals het Economisch en Sociaal Comité (ESC) of het Comité van de Regio's.

⁴ Zie artikelen 3, 4 en 6 van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU) - geciteerd door professor Klaus-Dieter Borchardt in "L'ABC du droit de l'union européenne", p. 15 – 2de ed. Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2010.
⁵ Nog voorbeelden: het douanebeleid, het gemeenschappelijk handelsbeleid en sommige onderdelen van het visserijbeleid.
⁶ Zie onder andere Pr. Klaus-Dieter Borchardt – "L'ABC du droit de l'union européenne", al vermeld. Zie ook: <http://www.europa.eu> (rubriek "EU-recht").

⁷ Zie: <http://www.europa.eu> (rubriek "EU-recht").

Het Europese wetgevende proces⁸

De Europese Commissie heeft het voorrecht om een wetgevend initiatief te nemen. Het is de Commissie die een wetgeving op een bepaald terrein voorstelt en aan het Parlement en de Raad een tekstvoorstel voorlegt. De Commissie maakt vooraf een impactanalyse over de voor- en nadelen van de voorgestelde wetgeving en zij raadpleegt de vertegenwoordigers van de belanghebbende partijen (niet-gouvernementele organisaties, maatschappelijk middenveld, plaatselijke overheden, sociale partners enzovoort).

Het Europese wetgevende proces speelt zich af in het Parlement en in de Raad. De meest gangbare procedure vandaag is de medebeslissingsprocedure die het Europees Parlement (fundament van de burgers) doet samenwerken met de Raad (die de regeringen van de lidstaten verenigt) bij het aannemen van wetgevingsbesluiten (verordeningen en richtlijnen).

Als de tekst in eerste lezing niet wordt goedgekeurd, wordt hij voor een tweede lezing voorgelegd aan zowel het Parlement als de Raad met (net zoals in eerste lezing) de mogelijkheid voor elke instantie om nieuwe amendementen voor te stellen. Het Parlement kan het voorstel afwijzen als er geen akkoord uit de bus komt. Een bemiddelingscomité kan daarna proberen een oplossing te vinden (een soort van derde lezing). Als na de bemiddeling geen enkel akkoord wordt bereikt, kan het voorstel zowel door het Parlement als door de Raad worden afgewezen.

⁸ Zie: <http://www.europa.eu> (rubriek "EU-recht").

De Europese instellingen⁹

De aan Europa toegekende bevoegdheden worden uitgeoefend via instellingen die vergelijkbaar zijn met die van de lidstaten en die dienen om overheidsfuncties uit te voeren, wetten goed te keuren, allerhande beslissingen uit te voeren, justitie, de controle van rekeningen enzovoort.

HET PARLEMENT

Het Parlement (751 leden) wordt om de vijf jaar verkozen door de burgers van de Unie en vervult een drievoudige rol. Het bespreekt de wetsvoorstellen en neemt de Europese wetgeving aan volgens de gewone wetgevingsprocedure (medebeslissing). Deze wordt sinds het Verdrag van Lissabon voor heel wat aangelegenheden gevolgd.

Het Parlement oefent ook de democratische controle uit op de andere Europese instellingen, onder andere op de Commissie wanneer die wordt hernieuwd. De commissarissen moeten worden 'aanvaard' door het Parlement. Het heeft de mogelijkheid om een motie van afkeuring in te dienen waardoor de Commissie collectief ontslag moet nemen als deze motie wordt goedgekeurd.

Ten slotte bespreekt het Parlement de verslagen van de Commissie en oefent het het budgettair toezicht uit door samen met de Raad de jaarbegroting van de Unie aan te nemen.

⁹ Zie: <http://www.europa.eu> (rubriek "EU-recht").

DE RAAD

In de Raad van de Europese Unie komen de ministers van de regeringen van de lidstaten bijeen. De Raad neemt samen met het Parlement de Europese wetgeving aan en ondertekent de akkoorden tussen de Europese Unie en andere landen.

Samen met het Parlement keurt de Raad de begroting goed en bepaalt hij het buitenlands en defensiebeleid van de Unie.

DE COMMISSIE

De Commissie is de uitvoerende macht van de Unie. Zij vertegenwoordigt de belangen van de Europese Unie in haar geheel en legt voorstellen voor wetgeving (initiatiefrecht) voor in het kader van het subsidiariteitsbeginsel.

De Commissie ziet erop toe dat de beleidsmaatregelen goed worden toegepast en zij voert de begroting uit, na deze ter goedkeuring aan het Parlement en de Raad te hebben voorgelegd.

Zij houdt toezicht op de naleving van de verdragen in die zin dat zij zich ervan vergewist dat elke lidstaat correct de Europese wetgeving toepast. Als een lidstaat in gebreke blijft, kan de Commissie een schriftelijke ingebrekestelling sturen en het geval daarna naar het Hof van Justitie verwijzen.

HET HOF VAN JUSTITIE

Het Hof van Justitie interpreteert de Europese wetgeving zodat de eenvormige toepassing ervan in de lidstaten wordt gewaarborgd. Het spreekt zich uit over de geschillen tussen regeringen en instellingen van de Unie of tussen die instellingen en ondernemingen of particulieren. Er zijn bij het Hof verschillende rechtsvorderingen mogelijk: prejudiciële procedures, inbreukprocedures, beroepen tot nietigverklaring, rechtstreekse vorderingen enzovoort.

DE EUROPESE CENTRALE BANK (ECB)

De ECB leidt de eenheidsmunt in goede banen, ziet toe op de stabiliteit ervan en voert het economisch en monetair beleid van de Unie uit. Zij ziet er vooral op toe dat de prijzen stabiel blijven in het kader van de inflatiebestrijding en dat het financieel systeem overeind blijft door toezicht te houden op de banken en de financiële markten.

DE EUROPESE RAAD

De Europese Raad verenigt doorgaans vier keer per jaar de staatshoofden op een top om de algemene beleidsprioriteiten en de te nemen initiatieven te bepalen. Het voorzitterschap daarvan wordt waargenomen door iemand die losstaat van de vertegenwoordigers van de lidstaten.

HET ECONOMISCH EN SOCIAAL COMITÉ (ESC)

Het ESC is een overlegorgaan dat de vertegenwoordigers van de sociale partners en andere belangengroepen samenbrengt. Het spreekt zich via adviezen uit over allerhande sociaal-economische aangelegenheden die te maken hebben met de werking van de eenheidsmarkt.

ANDERE INSTELLINGEN

Andere instellingen, zoals het Comité van de Regio's, het Rekenhof of de Europese Investeringsbank vervullen specifieke functies in de Europese Unie.

De EU-begroting¹⁰

De verschillende soorten eigen middelen van de Unie en de methode om die te berekenen zijn bepaald in een beslissing van de Raad. Die legt ook vast dat 1,23% van het bruto nationaal product van de Europese Unie moet worden gehanteerd als grens voor de jaarlijkse maximumbedragen aan eigen middelen die de Unie gedurende een jaar mag inzetten.

Er bestaan drie soorten eigen middelen: de traditionele inkomsten, die hoofdzakelijk stoelen op de douanerechten op import uit landen buiten de Unie, de btw-inkomsten (0,3% afgehouden van een geharmoniseerde grondslag) en de middelen die gebaseerd zijn op het bruto nationaal product (BNP). Die laatste zijn het belangrijkste en die komen van de bijdragen van elke lidstaat.

Andere bijkomende inkomstenbronnen (goed voor ongeveer 1%) bestaan uit de belastingen en andere afhoudingen op de lonen van het personeel van de Unie, de bankinteressen, de bijdragen van landen buiten de Unie aan sommige programma's, de verwijlinteressen en de boetes.

De totale begroting van Europa bedraagt € 142,5 miljard aan vastleggingskredieten in 2014 (€ 135,8 miljard aan betalingskredieten) waarvan circa 75% afkomstig is van middelen die stoelen op het BNP (deelname van de lidstaten), 13% van de middelen gebaseerd is op de btw en 12% op de douanerechten.

Een groot aandeel van deze begroting (44,9%) zal worden besteed aan uitgaven die vallen onder de rubriek 'Slimme en inclusieve groei'. Deze rubriek bevat twee grote soorten uitgaven. Enerzijds gaat het om de uitgaven voor economische, sociale en territoriale samenhang (33,3% of € 47,5 miljard). Deze slaan hoofdzakelijk op investeringen voor groei en werkgelegenheid (waaronder steun voor de minst ontwikkelde regio's voor een bedrag van € 23,2 miljard en het Cohesiefonds voor een bedrag van € 8,9 miljard). Anderzijds gaat het om de uitgaven voor concurrentievermogen om groei en werkgelegenheid te bevorderen (11,6%, of € 16,4 miljard). Dit heeft onder meer betrekking op het Gemeenschappelijk Strategisch Kader voor onderzoek en innovatie (€ 9,3 miljard) en de grote infrastructuurprojecten (€ 2,4 miljard).

Een ander aanzienlijk deel van de Europese begroting (41,6%) wordt besteed aan de betaling van de uitgaven die vallen onder de rubriek 'Duurzame Groei: natuurlijke hulpbronnen'. Deze rubriek heeft vooral betrekking op de uitgaven voor het

gemeenschappelijk landbouwbeleid (Europees Landbouwgarantiefonds – € 43 miljard – en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling – € 14 miljard) en ook op de uitgaven voor maritieme zaken en visserij (€ 1 miljard).

De administratieve en operationele kosten van de Europese instellingen vertegenwoordigen 5,9% van de Europese begroting. Dit is voor 2014 een uitgave van € 8,4 miljard.

De resterende middelen worden besteed aan de rubriek 'Europa als wereldspeler' en aan de rubriek 'Veiligheid en burgerschap'. De eerste bestrijkt 5,8% van de begroting en is bestemd om allerhande beleidsmaatregelen te financieren, waaronder ontwikkelingssamenwerking, humanitaire hulp, toetredingsinstrumenten enzovoort. De tweede rubriek bestrijkt 1,5% van de begroting en dekt de uitgaven voor justitie, migratiebeleid enzovoort.

¹⁰ Financieel meerjarencader 2014-2020 en budget 2014 van de Unie – synthese in cijfers – Europese Commissie. Publicatiebureau van de EU2014 (Luxemburg).

**De bouwsector binnen de
Europese economie**

Het belang van de bouwsector in de Europese economie

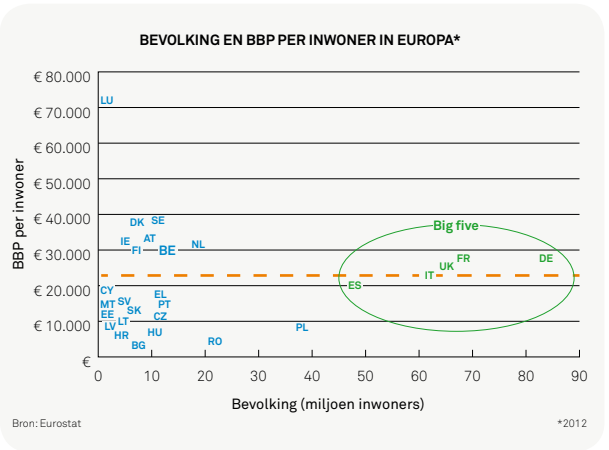
Volgens de cijfers van de nationale boekhouding bedraagt het totaal bbp van de Europese Unie met 28 lidstaten in 2013 meer dan € 13.000 miljard, i.e. € 11,6 miljard aan toegevoegde waarde, verhoogd met het saldo van productgebonden belastingen en subsidies. Aldus is de bouwsector de grootste economie ter wereld, vóór de Verenigde Staten (€ 12.700 miljard).

De toegevoegde waarde

Aan de hand van de cijfers van de nationale boekhouding kan ook het aandeel van de bouwsector worden berekend in het totaal van de in Europa geproduceerde toegevoegde waarde. Op basis van de cijfers voor 2012¹¹ bedraagt de toegevoegde waarde van de bouwsector ongeveer € 680 miljard, wat overeenstemt met 5,9% van de totale toegevoegde waarde (bbp) die in Europa wordt gecreëerd, excl. belastingen.

De 5 grote Europese landen – Duitsland, Spanje, Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk – nemen meer dan 70% van de in Europa geproduceerde toegevoegde waarde van de bouwsector voor hun rekening, wat ongeveer overeenkomt met hun aandeel in het Europees bbp.

te van hun economieën, met een bbp per inwoner dat tot de hoogste van Europa behoort en een toegevoegde waarde "bouw" per inwoner boven het gemiddelde.

De combinatie van beide parameters – de grootte van de bevolking en de sterkte van de economie – biedt ook een verklaring voor de plaats die een klein land als België inneemt, i.e. 8ste van alle landen die het belangrijkste zijn voor de bouwsector, na de 5 grote landen, Nederland en Polen.

Met zijn 11 miljoen inwoners, i.e. 10de in de Europese rangschikking van dichtst bevolkte landen, heeft België het voordeel dat zijn economie tot de meest ontwikkelde van Europa behoort.

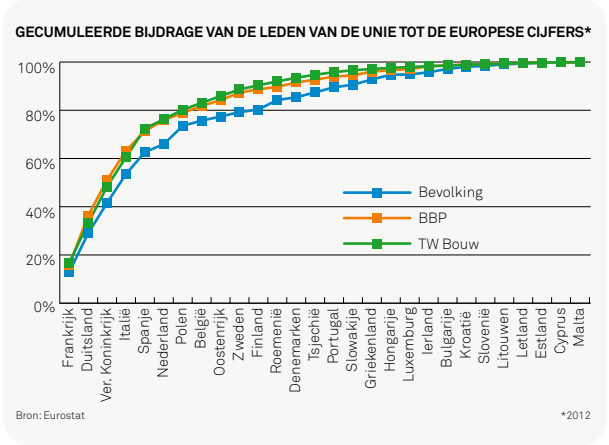
Omgekeerd vinden we de meeste landen van het voormalige Oost-Europa, die in een recenter verleden tot de Unie zijn toegetreten, onderaan de Europese rangschikking van de bouw: het gaat voor het merendeel om dun bevolkte landen met een economie die minder is ontwikkeld dan het Europees gemiddelde. Om die redenen dragen deze landen slechts in beperkte mate bij tot de globale resultaten van de bouwsector in Europa, ook al bekleedt de bouwsector vaak een belangrijke plaats in de nationale economie van die landen.

De bouwsector binnen de Europese economie

De Europese bouwsector telt bijna 15 miljoen werknemers. Samen dragen ze voor € 680 miljard bij tot het Europees bbp en nemen ze deel aan de uitvoering van bouwwerken voor een totale waarde van bijna € 1.500 miljard per jaar.

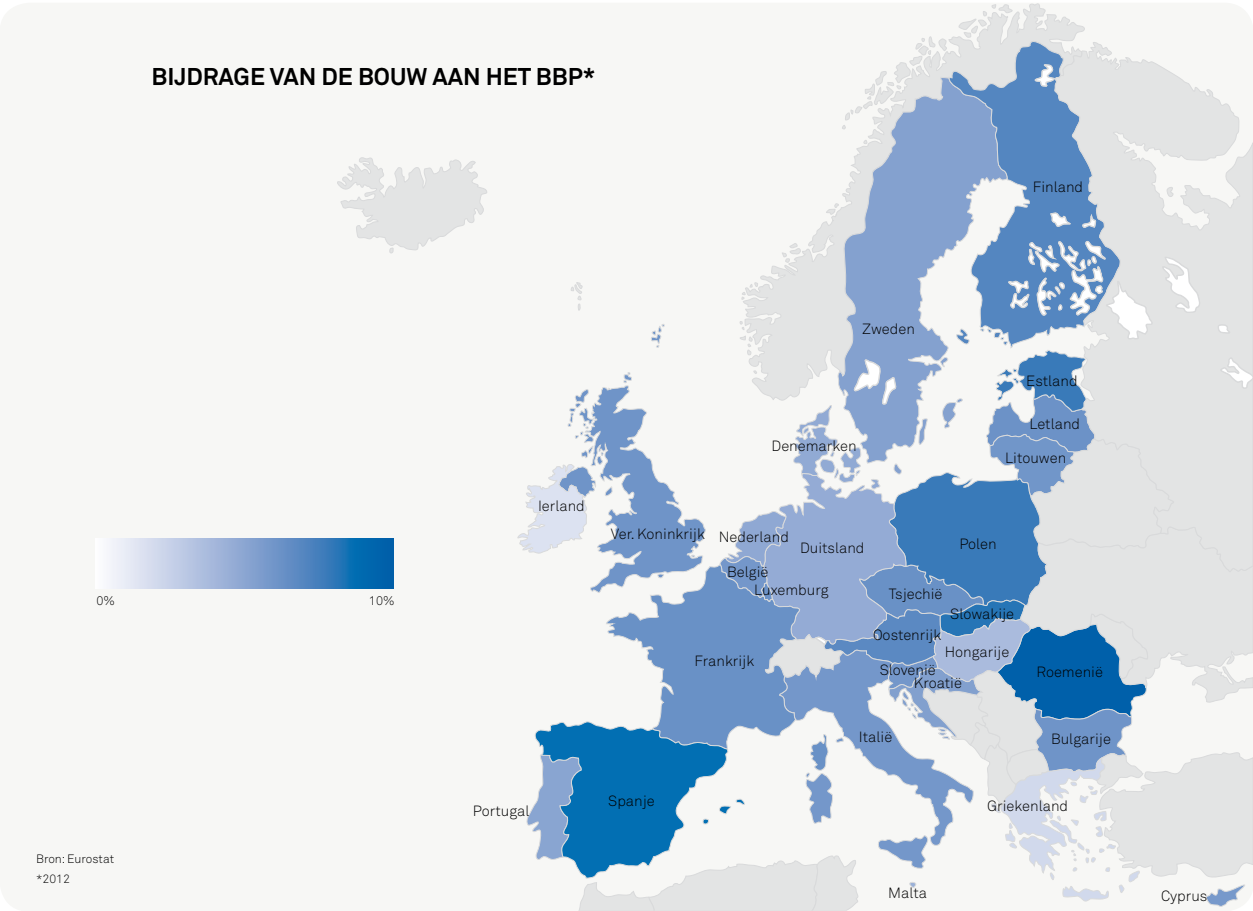
Dit zijn werkelijk indrukwekkende cijfers. Ze geven aan dat de bouwsector een belangrijke speler is in de Europese economie, zoals ook zal blijken uit de uiteenzetting in dit eerste deel van het studierapport.

Daarin analyseren we een groot aantal gegevens en statistieken met als doel het belang van de bouwsector in Europa te meten, inzicht te krijgen in de voornaamste indicatoren en kenmerken van de sector en deze denkoefening uit te breiden tot de groeivoorzichten voor de komende jaren.

Deze situatie is het resultaat van zowel de grootte van de bevolking van die landen, samen goed voor meer dan 60% van de totale bevolking van het Europa met 28, als van de sterk-

11 Sommige voor de berekening noodzakelijke gegevens ontbreken nog voor 2013.

Financiële middelen gewijd aan bouwwerken

Indien de bouwsector gemiddeld meer bijdraagt tot het bbp van de "nieuwe" landen van de Unie dan tot het bbp van de andere lidstaten, dan komt dat omdat die nieuwe landen globaal een groter deel van hun financiële middelen gebruiken om bouwwerken uit te voeren.

Uit de beschikbare cijfers inzake uitgaven voor bouwwerken¹² blijkt dat er geen perfect verband bestaat tussen enerzijds het aandeel van bouwwerken in de bestemming van de financiële middelen van een nationale economie en anderzijds het aandeel van de bouwsector in de door die economie gecreëerde toegevoegde waarde¹³. Wel bevestigen ze dat de meeste nieuwe landen van de Unie tot de landen behoren die verhoudingsgewijs de meeste financiële middelen wijden aan de uitvoering van bouwwerken.

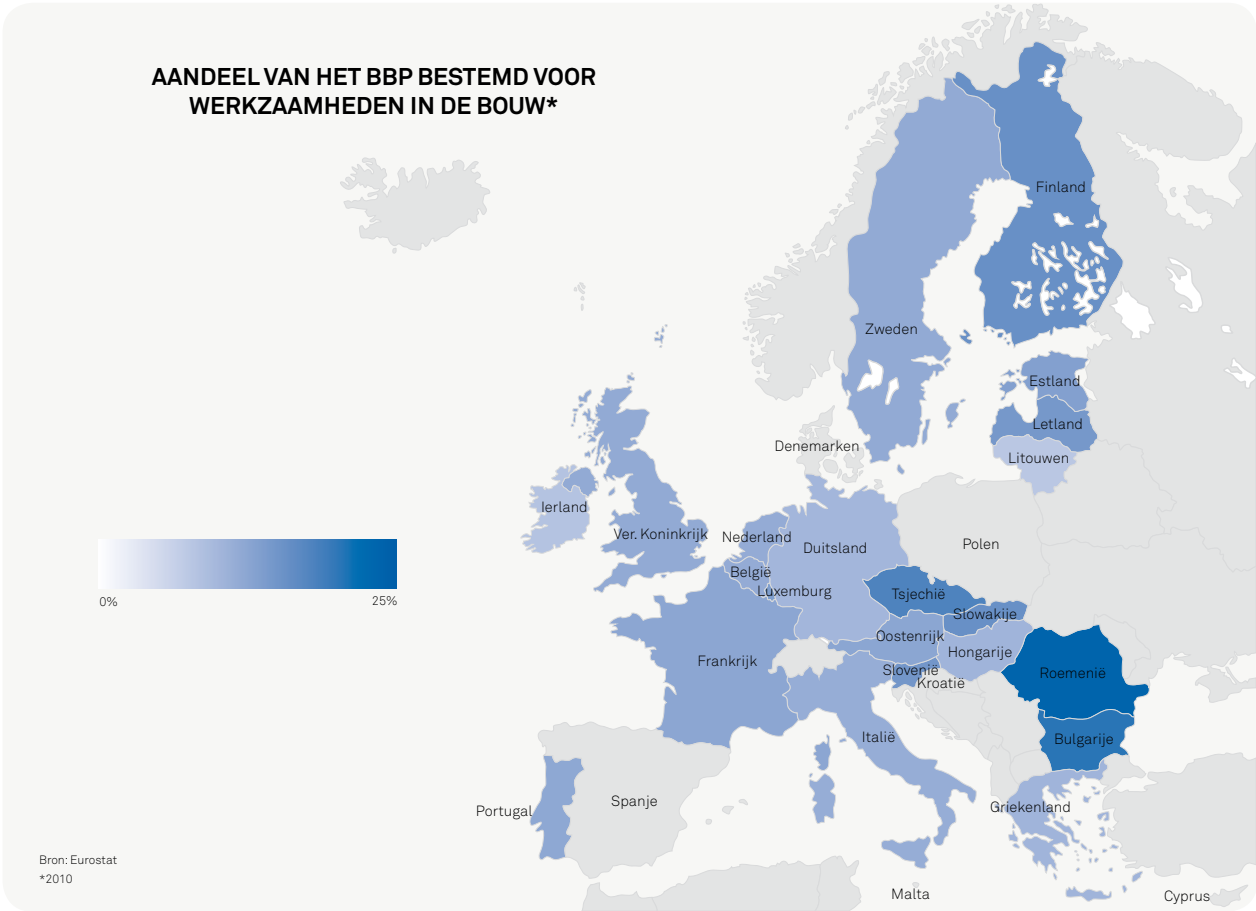
¹² Deze cijfers zijn afgeleid van de aanbod- en gebruikstabellen van Eurostat. Helaas bevatten de tabellen deze informatie niet voor alle EU-landen.
¹³ De organisatie van de leveringen van bouwwerken is immers niet dezelfde in alle landen van de Unie, zoals we hierna zullen zien in dit deel.

Bovendien blijkt uit de samenvoeging van deze cijfers dat de 22 landen waarvoor de cijfers beschikbaar zijn gemiddeld 11,8% van hun financiële middelen wijden aan uitgaven voor bouwwerken. De situatie van deze landen, waar 80% van de bouwactiviteiten in Europa wordt geconcentreerd, is voldoende representatief voor een Europese situatie in haar geheel, zodat het totale bedrag van de bouwwerken in de Unie kan worden geraamd op ongeveer € 1.500 miljard voor het jaar 2012¹⁴.

Dit cijfer is hoger dan het cijfer dat naar voren wordt geschoven door het Internationaal Europees Verbond van het Bouwbedrijf (FIEC), dat de productie van de bouwsector voor 2012 raamt op € 1.200 miljard, i.e. 9,1% van het Europees bbp.

Die verschillen hoeven ons niet te verbazen. Soms worden er immers grote afwijkingen waargenomen tussen twee statistische reeksen die a priori vergelijkbaar zijn, maar afkomstig zijn van verschillende bronnen. Die afwijkingen zijn gewoonlijk het resultaat van verschillende methodologieën en vooral van definities, veeleer dan van statistische onnauwkeurigheden.

¹⁴ Op te merken valt dat het aandeel van de bouwuitgaven in de aanwending van de financiële middelen van de Europese economie stabiel is gebleven in de jaren 2010-2012.

Zo stellen we vast dat de begrippen "productie van de bouwsector" en "uitgaven voor bouwwerken" niet volledig dezelfde lading dekken, afhankelijk van de bron. In de nationale rekeningen wordt het begrip "uitgaven voor bouwwerken" te ruim gedefinieerd en omvat het onder meer de leveringen van werken die worden uitgevoerd door bedrijven uit andere sectoren dan de bouwsector, de invoer en werken die worden uitgevoerd in het kader van de zelfproductie van de gezinnen.

De cijfers van het FIEC, die in het jaar t+1 worden gepubliceerd, zijn voorlopig en indicatief omdat er bepaalde verschillen kunnen bestaan op het vlak van de nationale methodologieën. Omgekeerd passen de statistieken van Eurostat, die veel later verschijnen¹⁵, in het kader van de globale methodologie van de nationale rekeningen die neigt naar een doorgedreven uniformisering in de hele Unie.

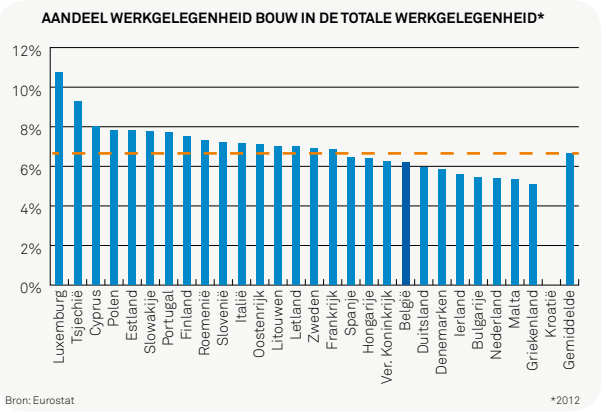
Hoewel ze elk hun specifieke eigenschappen bezitten, bevestigen de cijfers van het FIEC en die welke afgeleid zijn uit de statistieken van Eurostat dat een zeer groot deel van de financiële middelen van de Europese economie wordt ingezet in het kader van bouwwerken. In het vervolg van onze analyse geven we er de voorkeur aan om ons enkel te baseren op de statistieken van Eurostat. Het

¹⁵ De cijfers voor het jaar 2010 zijn de recentste cijfers waarover we beschikken bij de opmaak van dit rapport.

gaat immers om officiële cijfers die steunen op een globale methodologie die nuttig is om een volledige sector van de Europese economie te analyseren.

Werkgelegenheid in de Europese bouwsector

De cijfers van de binnenlandse werkgelegenheid van de nationale rekeningen tonen dat de bouwsector 14,8 miljoen personen tewerkstelt in Europa, wat overeenstemt met 6,6% van de totale Europese werkgelegenheid.

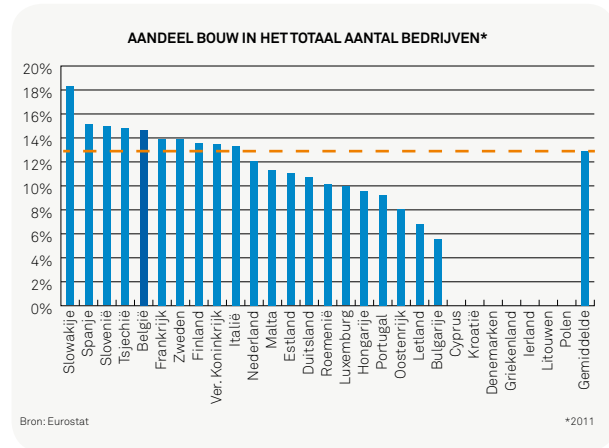
De bouwsector binnen de Europese economie

De analyse van de nationale cijfers laat een zekere dispersie rond het gemiddelde zien, die meer bepaald wordt verklaard door het feit, zoals we al konden zien, dat de bouwsector niet in alle nationale economieën hetzelfde gewicht bezit. We stellen echter vast dat de afwijkingen ten opzichte van het gemiddelde minder groot zijn op het vlak van banen dan van toegevoegde waarde, wat wellicht wijst op verschillen in zichtbare productiviteit¹⁶.

Het is belangrijk op te merken dat het aandeel van de bouwsector een groter gewicht heeft in termen van banen (6,6%) dan in termen van toegevoegde waarde (5,9%) voor heel Europa en dat deze vaststelling op enkele zeldzame en zwakke uitzonderingen na geldt voor elk individueel Europees land. We kunnen daaruit besluiten, ongeacht de tussen die landen waargenomen productiviteitsverschillen, dat de bouwsector in elk land een activiteitssector is met een grotere intensiteit aan arbeidskrachten dan het gemiddelde van de andere sectoren.

Meer dan drie miljoen bedrijven

We kennen nu de indicatoren van de Europese bouwsector m.b.t. de productie van waarde en het verbruik van financiële middelen, alsook de indicator betreffende het aantal tewerkgestelde werknemers. Nu moeten we nog de cijfers van de operatoren analyseren.

¹⁶ Gemeten als de verhouding tussen de totale toegevoegde waarde van de sector en de binnenlandse werkgelegenheid van die sector, op basis van de cijfers van de nationale rekeningen.

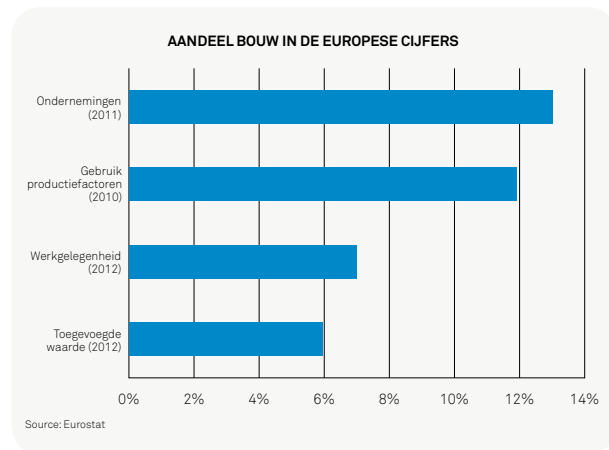
De Europese bouwsector telt in totaal 3,3 miljoen bedrijven¹⁷, i.e. 12,8% van het totaal aantal bedrijven in Europa.

Het economisch gewicht van de bouwsector, gemeten aan het aantal bedrijven, is het dubbel van het gewicht gemeten aan het aantal banen. Dit bevestigt één van de voornaamste kenmerken van de bouwsector, namelijk het belang van het aantal bedrijven met een omvang die kleiner is dan het gemiddelde van de bedrijven in de andere bedrijfstakken. Deze vaststelling geldt voor alle lidstaten, hoewel het aandeel van de bouwsector in het totaal aantal bedrijven vrij gevoelig verschilt van land tot land.

De bouwsector: een belangrijke bedrijfstak in de Europese economie

De absolute cijfers van de bouwsector in Europa (3,3 miljoen bedrijven, 15 miljoen werknemers, € 1.500 miljard aan werken en € 680 miljard aan toegevoegde waarde) maken van die sector een zeer belangrijke speler in de Europese economie die in totaal 224 miljoen banen telt en een bruto binnenlands product heeft van € 13.000 miljard.

Aldus genereert de bouwsector 5,9% van de toegevoegde waarde die in Europa wordt gecreëerd, 6,6% van het totaal aantal banen en 12,8% van het totaal aantal bedrijven. Bovendien – en dit versterkt de band tussen de bouwsector en de economie nog – besteedt Europa in totaal 11,8% van zijn financiële middelen aan de uitvoering van bouwwerken.

¹⁷ Cijfer van 2011.

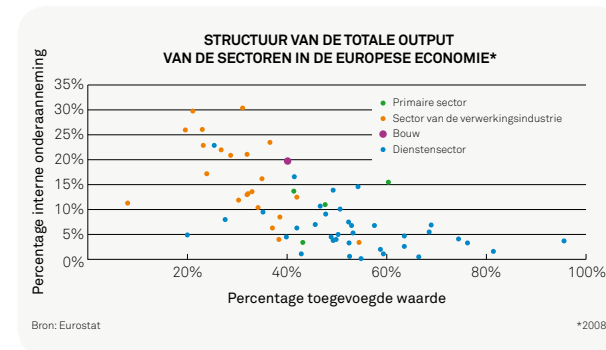
De structuur van de bouwsector in Europa

Gelet op het belang van de bouwsector in de Europese economie moeten we onvermijdelijk een grondigere analyse maken van de productie van die sector, zijn organisatie en zijn vermogen om tegemoet te komen aan de noden aan werken.

Een zeer geïntegreerde sector

Bekijken we de Europese economie in haar geheel, dan krijgen we een bevestiging van het op nationaal niveau vaak opgeroepen beeld van de bouwsector als een tussensector tussen de industrie en de dienstensector.

De "Input-Output"-tabel van de Europese economie toont immers dat de bouwsector een percentage van toegevoegde waarde heeft dat groter is dan de meeste industriële sectoren, maar lager dan de meeste dienstensectoren. Uit die tabel blijkt ook dat de bouwsector een hoog percentage van interne onderaanneming heeft dat hoger is dan dat van de meeste dienstensectoren en tot de hoogste van de industriële sectoren behoort.

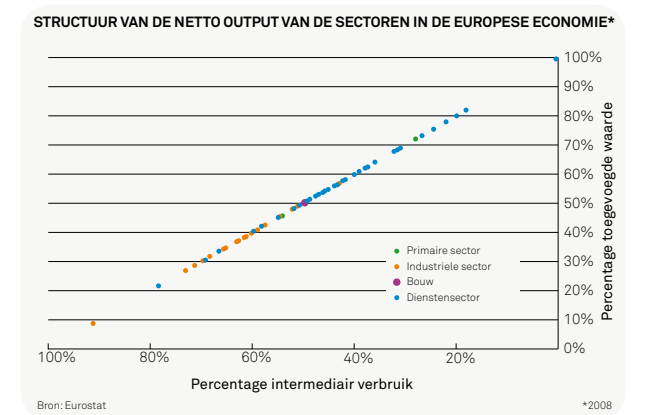
De recentste cijfers van Eurostat¹⁸ wijzen uit dat de totale output van de bouwsector voor 40% bestaat uit toegevoegde waarde en voor 20% uit interne onderaanneming.

Concreet betekent dit dat, op een totale productie van € 1.927 miljard in 2008, € 382 miljard de productie vertegenwoordigt die bestemd is voor de interne consumptie van de sector, i.e. de bestellingen die bouwbedrijven uitbesteden aan andere bouwondernemingen. Daaruit volgt dat de netto productie,

¹⁸ Voor het jaar 2008 en dus voor het Europa met 27.

dus de leveringen van de bouwsector aan de andere economische sectoren, goed was voor een bedrag van € 1.545 miljard.

Het percentage interne onderaanneming is een belangrijk gegeven dat we in de volgende paragrafen verder bestuderen. Voor alles moeten we de nadruk leggen op de waarde van de netto productie, die aan de productiestructuur al haar gewicht verleent. We stellen vast dat de waarde van de leveringen van de bouwsector aan de andere economische sectoren en aan de export ongeveer voor de helft voortvloeit uit de toegevoegde waarde die de sector zelf creëert en voor de helft uit aankopen bij de andere economische sectoren of uit de invoer van goederen en diensten uit het buitenland¹⁹.

Op deze basis versterkt de bouwsector zijn plaats als scharniersector tussen de industrie en de dienstensector. Bovendien gaat het om een sterk geïntegreerde sector, die minder dan de meeste industriële sectoren een beroep doet op andere bedrijfstakken. In zekere zin is de bouwsector de grootste schepper van waarde in het bouwproces, omdat hij in zijn eentje evenveel bijdraagt tot de productie van de sector als al zijn leveranciers²⁰.

¹⁹ Meer bepaald geven de cijfers van de Input-Outputtabel 2008 aan dat de toegevoegde waarde dat jaar goed was voor 50,5% van de netto productiewaarde van de sector in het Europa met 27, tegen 49,5% voor het intermediair verbruik.

²⁰ Op het niveau van Europa met 27.

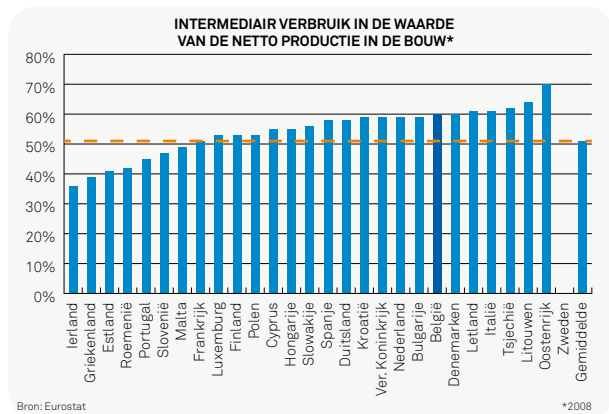
De bouwsector binnen de Europese economie

Grote verschillen in de verticale integratie van de productie

De analyse van de verticale integratie van de productie in de bouwsector, i.e. de meting van zijn zelfvoorzieningsvermogen om zijn productie te verzekeren, wijst op vrij opvallende nationale verschillen die bevestigen dat de productiestructuur van de sector verre van eenvormig is in Europa.

Het intermediair verbruik van goederen en diensten van andere sectoren vertegenwoordigt ongeveer de helft van de waarde van de netto productie van de bouwsector in Europa. Zoals gezegd is dit het cijfer dat naar voren komt uit de Input-Outputtabel van de Europese economie. Hetzelfde cijfer komt naar voren uit de aanbod- en gebruikstabellen die volgens een lichtjes andere methodologie worden opgemaakt en gedetailleerde nationale informatie verstrekken²¹.

Op nationaal vlak vertegenwoordigt het intermediair verbruik 35 tot 70% van de waarde van de netto productie van de bouwsector. Zo is het productieproces van de Ierse bouwsector veel meer geïntegreerd dan het productieproces van de bouwsector in Oostenrijk. De Ierse bouwsector doet immers slechts voor 35% van de waarde van zijn productie een beroep op leveranciers, terwijl de bouwsector in Oostenrijk 70% van zijn productie realiseert via bestellingen bij andere bedrijfstakken (of in het buitenland).

De intensiteit van het intermediair verbruik lijkt aan geen enkele precieze geografische structuur te gehoorzamen. Zo behoort de bouwsector in de "nieuwe" Europese landen zowel tot de meest (bv. Estland of Roemenië) of de minst (bv. Tsjechische Republiek, Litouwen) geïntegreerde sectoren. In de grootste 5 landen is de bouwsector zo goed als stelselmatig een sector die minder is geïntegreerd dan in het gemiddelde van Europa, met uitzondering van Frankrijk.

²¹ De aanbod- en gebruikstabellen zijn beschikbaar voor 26 van de 27 landen die in 2008 de Europese Unie vormden, terwijl de Input-Outputtabel 2008 slechts voor een tiental landen beschikbaar is.

In België is de bouwsector, waarvan het intermediair verbruik tot het hoogste in Europa behoort (60% van de waarde van zijn netto productie), duidelijk minder geïntegreerd dan in Frankrijk of Luxemburg. Zijn verticale integratie is sterk vergelijkbaar met die welke we in Duitsland en Nederland waarnemen.

De plaats van onderaanneming in de productie

De verticale integratie van de bouwsector²² is een kenmerk van zijn productiestructuur. Een ander kenmerk heeft betrekking op de interne organisatie van de sector, meer bepaald op de manier waarop bouwbedrijven een beroep doen op andere ondernemingen in de sector om hun productie te verwezenlijken (interne onderaanneming).

We weten dat bijna één vijfde van de totale productie van de Europese bouwsector, goed voor ongeveer € 2.000 miljard, afkomstig is van interne onderaanneming die wordt berekend op bijna € 400 miljard. Dit bedrag vertegenwoordigt het totaal van de bestellingen die bouwondernemingen plaatsen bij andere bedrijven in de bouwsector om hun productie te verzekeren.

Deze onderaanneming heeft vele vormen en beantwoordt aan ten minste drie hoofddoelstellingen:

- De *gespecialiseerde onderaanneming*, gekenmerkt door de sterk heterogene aard van de bouwsector en bestaande uit 22 sub-activiteitssectoren, volgens de NACE-bedrijfsindeling²³. De meeste bouwondernemingen zijn gewoonlijk slechts actief in enkele subsectoren en besteden de bouwactiviteiten die ze zelf niet uitvoeren uit aan andere bedrijven.
- De *capaciteitsonderaanneming*, die voorkomt tussen bedrijven van eenzelfde sub-activiteitssector. Bedrijven maken er nu en dan gebruik van wanneer ze het hoofd moeten bieden aan een vraag naar productie die hun eigen productiecapaciteit overstijgt.
- Tot slot, de *economische onderaanneming*, die voorkomt tussen zowel bedrijven van verschillende subsectoren als bedrijven die tot eenzelfde bedrijfstak behoren. Dit type onderaanneming wordt gekenmerkt door het feit dat meerdere redenen ervoor zorgen dat het economisch gezien voordeliger is een beroep te doen op een onderaannemer dan zelf te produceren. Economische onderaanneming berust dus op de exploitatie van de concurrentiële voordelen van de verschillende bedrijven in de sector, ongeacht of die voordelen te maken hebben met technische of administratieve eigenschappen.

²² We herinneren eraan dat het gaat om de mate waarin de sector in zijn eigen behoeften voorziet of integendeel afhankelijk is van andere sectoren om zijn productie te verzekeren.

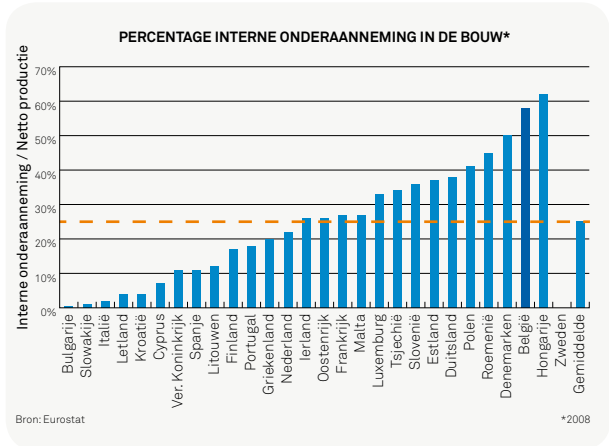
²³ Europese nomenclatuur van de economische activiteiten.

Behalve in het geval van capaciteitsonderaanneming heeft interne onderaanneming een duidelijk structurele dimensie die de weerspiegeling is van een markt waar de bedrijven de productie onder elkaar verdelen, afhankelijk van de eigen specifieke kenmerken.

Het percentage interne onderaanneming (hier 25%), gemeten als de verhouding tussen de interne onderaanneming en de netto productie, geeft het volume intermediaire productie weer. Samen met de netto productie komen we zo aan de totale productie van de sector.

Om een netto productie (i.e. de leveringen van de bouwsector aan de overige bedrijfstakken) van € 1.600 miljard te verzekeren, genereert de bouwsector een intermediaire productie, i.e. interne onderaanneming, voor een bedrag van € 400 miljard.

De nationale cijfers²⁴ tonen grote verschillen tussen de landen. Het percentage interne onderaanneming schommelt immers van bijna nul in Bulgarije tot meer dan 60% in Hongarije. Net zoals voor het percentage intermediair verbruik lijken louter geografische overwegingen geen invloed uit te oefenen op dit percentage van interne onderaanneming. Heel wat landen uit het voormalige Oost-Europa (Bulgarije, Slowakije, Letland) vertonen weliswaar een laag percentage van interne onderaanneming, maar ze zijn niet de enige. Ook landen als Italië of het Verenigd Koninkrijk hebben een percentage van interne onderaanneming dat duidelijk lager is dan het gemiddelde. Ook de landen met een hoog percentage van interne onderaanneming vormen een heterogene groep. Die groep omvat immers landen uit het voormalige Oost-Europa (bv. Hongarije of Roemenië), uit Noord-Europa (bv. Denemarken), uit het midden van Europa of grote landen zoals Duitsland en kleine landen zoals België.

De beperkte interne onderaanneming in sommige landen betekent niet dat de bedrijven in die landen niet of onvoldoende gebruik maken van de concurrentiële voordelen van onderaanneming. Dit kan eenvoudigweg betekenen dat ze er geen of slechts weinig voordelen bij hebben om te werken via interne onderaanneming. Die concurrentiële voordelen kunnen ook elders liggen, bijvoorbeeld in schaalvoordelen of in bedrijven met een brede waaier aan activiteiten.

Er valt ook op te merken dat interne onderaanneming voor meer dan 50% van de netto productie niet betekent dat meer dan 50% van de productie door onderaannemers wordt gerealiseerd. Deze situatie betekent eenvoudigweg dat de omzet die in het kader van interne onderaanneming wordt gerealiseerd meer dan 50% van de netto productie vertegenwoordigt. Overigens is het zinvol erop te wijzen dat de omzet die in het kader van interne onderaanneming wordt gerealiseerd alle dubbele boekingen omvat: zowel de onderaanneming van een hoofdaannemer naar een onderaannemer als, desgevallend, die van deze onderaannemer naar andere onderaannemers verder naar beneden op de ladder.

Min of meer gediversifieerde concurrentiële voordelen

De combinatie van de informatie over het gebruik van interne onderaanneming en die over het beroep op interne onderaanneming (i.e. aankopen bij andere sectoren van de economie) toont op het eerste gezicht geen verband tussen beide soorten onderaanneming.

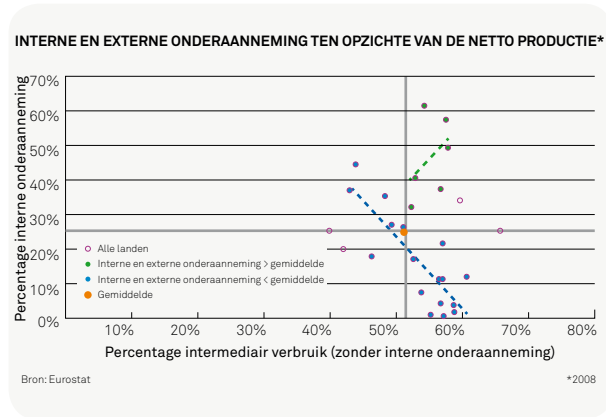
Een grondiger analyse van deze cijfers wijst echter op het bestaan van verbanden die variëren volgens de groepen landen. In landen die meer dan gemiddeld gebruik maken van onderaanneming zoals België, Hongarije en Denemarken bestaat

²⁴ Berekend op basis van de aanbod- en gebruikstabellen.

De bouwsector binnen de Europese economie

er een positief verband tussen het gebruik van interne onderaanneming enerzijds en externe onderaanneming anderzijds. Hoe meer voordelen de bouwsector vindt in interne onderaanneming, hoe meer hij er ook vindt in externe onderaanneming, en omgekeerd geldt hetzelfde. In die landen lijkt de bouwsector een optimalisatiemodel van de zeer gediversifiëerde concurrentiële voordelen te volgen.

In de andere landen stellen we integendeel een negatief verband vast tussen het gebruik van interne en externe onderaanneming. Hoe meer concurrentiële voordelen in verband met interne onderaanneming de bouwsector vindt, hoe minder hij er vindt in externe onderaanneming, en omgekeerd geldt eveneens hetzelfde. In deze landen volgt de bouwsector een optimalisatiemodel van minder gediversifiëerde concurrentiële voordelen die elkaar veeleer aanvullen.

Een sector met kleine ondernemingen

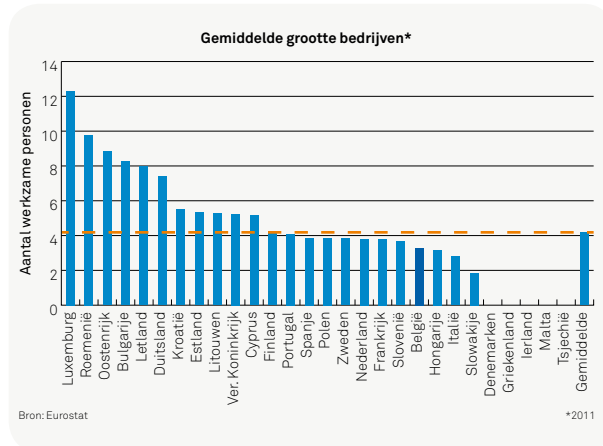
We hebben gezien dat de bouwsector een groot aantal mensen tewerkstelt (15 miljoen personen) en zeer veel bedrijven telt (3,3 miljoen). Deze cijfers, die beantwoorden aan het concept "binnenlandse werkgelegenheid" van de nationale rekeningen, kunnen gevoelig verschillen van die welke worden vastgesteld op basis van het concept "werkgelegenheid" dat in de structurele statistieken wordt gebruikt. Deze statistiek telt immers alle personen die tewerkgesteld zijn in bouwondernemingen, terwijl de statistiek van de nationale rekeningen alleen de werkgelegenheid als hoofdactiviteit inventariseert. Het totaal aantal in de bouwsector actieve personen, berekend volgens de structurele statistieken, is dus nog groter dan het cijfer dat naar voren komt uit de statistieken van de nationale rekeningen.

De vaststelling blijft dezelfde, welke statistiek er ook wordt gebruikt: een gemiddelde bouwonderneming stelt 4,2 personen (3,4 loontrekkenden en 0,8 zelfstandigen) te werk en is bijgevolg een kleine onderneming.

Vanuit deze invalshoek bekeken is er een aanzienlijk verschil tussen de Europese landen. De gemiddelde grootte van de bouwondernemingen schommelt immers van 1,8 persoon in Slowakije tot 12,4 personen in Luxemburg. België en Hongarije behoren tot de landen waar bouwondernemingen gemiddeld het kleinste zijn.

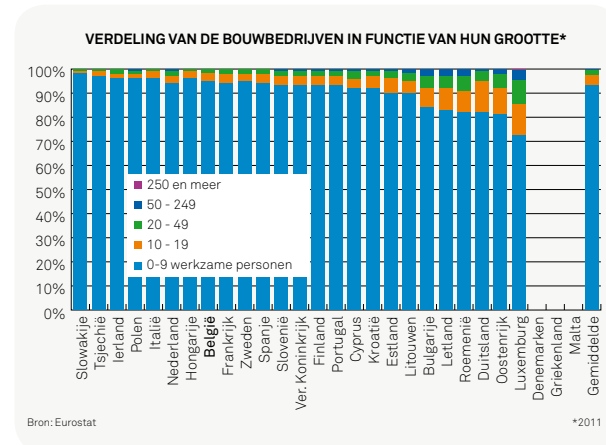
Intuïtief zouden we kunnen proberen een verband te leggen tussen deze vaststelling en die welke we eerder hebben gemaakt en volgens dewelke het percentage van interne onderaanneming in deze twee landen tot de hoogste in Europa behoort. Het is echter niet zeker dat de parameters "grootte van de onderneming" en "percentage interne onderaanneming" met elkaar in verband mogen worden gebracht. De cijfers van Eurostat lijken aan te geven dat het verband tussen deze twee elementen veeleer zwak is.

Dit wordt geïllustreerd door het geval van Italië. Het aantal zeer kleine bouwondernemingen is er zeer hoog, terwijl de interne onderaanneming er nauwelijks is ontwikkeld. Omgekeerd is de interne onderaanneming zeer sterk ontwikkeld in landen als Roemenië of, in mindere mate, Duitsland waar de bouwondernemingen gemiddeld tot de grootste van Europa behoren.

Hoe dan ook is de Europese bouwsector een sector van kmo's. Niet meer dan ongeveer 2.000 van de 3,3 miljoen bedrijven in de bouwsector stellen meer dan 250 personen te werk. Het is zelfs een sector van kleine of zeer kleine ondernemingen: 99% van de bouwbedrijven telt minder dan 50 personen en 93% minder dan 10 personen.

Deze vaststelling geldt voor alle Europese landen. In het Groothertogdom Luxemburg, waar de kleine ondernemingen verhoudingsgewijs het minst talrijk zijn van heel Europa, vertegenwoordigen bedrijven met tien personen nog meer dan 70% van het totaal aantal bedrijven. Grote ondernemingen met meer dan 250 personen, die verhoudingsgewijs het talrijkst zijn in het Groothertogdom Luxemburg, vertegenwoordigen er niet meer dan 0,5% van het totaal aantal bedrijven.

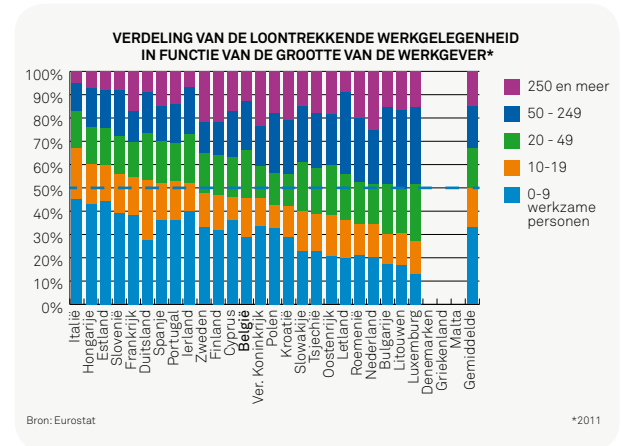
Natuurlijk wordt het aandeel van de grote ondernemingen in de totale werkgelegenheid niet gemeten in functie van hun aantal. Met een gemiddelde omvang van 750 werknemers zijn de grootste bedrijven goed voor 10% van de bezoldigde werkgelegenheid in de Europese bouwsector. Bedrijven met minder dan 20 personen vertegenwoordigen meer dan 50%.

Ook hier zijn er grote verschillen tussen de landen. Zo is er een groep landen – Nederland, Luxemburg en Litouwen – waar de werkgelegenheid duidelijk meer geconcentreerd is (bijna 50% van de totale werkgelegenheid) in ondernemingen met meer dan 50 personen.

Omgekeerd is de werkgelegenheid in een andere groep landen – Italië, Hongarije en Estland – veel meer geconcentreerd in kleine ondernemingen, waar de categorie bedrijven met minder dan 10 personen alleen al goed is voor meer dan 40% van de bezoldigde werkgelegenheid in de bouw.

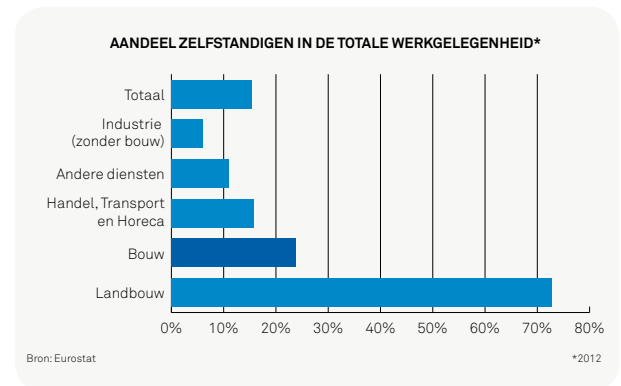
België bekleedt een plaats in de buurt van het Europees gemiddelde (50%-50%). De bezoldigde werkgelegenheid is er immers verdeeld ten belope van 46% in bedrijven met minder dan 20 werknemers en van 54% in bedrijven met meer dan 20 werknemers. Ons land bekleedt ook een tussenpositie ten opzichte van de buurlanden, enerzijds Frankrijk en Duitsland waar de werkgelegenheid meer is geconcentreerd in bedrijven met minder dan 20 personen, en anderzijds Nederland

en Luxemburg waar grotere bedrijven een belangrijker plaats innemen in de werkgelegenheid.

Meer zelfstandigen dan in andere sectoren

Hoewel de Europese bouwsector, zoals de meeste andere activiteitssectoren, een groot aantal bezoldigde werknemers tewerkstelt, vinden we in deze sector ook een groot aantal zelfstandige werknemers. Na de landbouw is de bouwsector, in de hele Europese economie, de sector die verhoudingsgewijs het hoogste aantal zelfstandigen telt (24% van de totale werkgelegenheid tegen 13% in de diensten en 6% in de industrie).

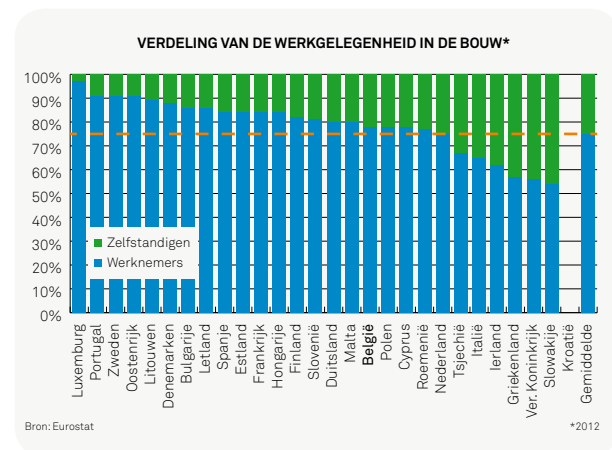

Ook hier geven de nationale cijfers grote verschillen aan ten opzichte van het Europees gemiddelde. Zelfstandige werknemers vertegenwoordigen nauwelijks 10% van de totale werkgelegenheid in landen zoals Luxemburg, Portugal, Zweden of Litouwen, terwijl ze goed zijn voor 40% of zelfs meer van de totale werkgelegenheid in landen als Ierland, Griekenland, het Verenigd Koninkrijk of Slowakije.

De bouwsector binnen de Europese economie

Geen enkele geografische structuur kan een verklaring bieden voor de verdeling van de werkgelegenheid tussen loontrekkenden en zelfstandigen in de Europese bouwsector.

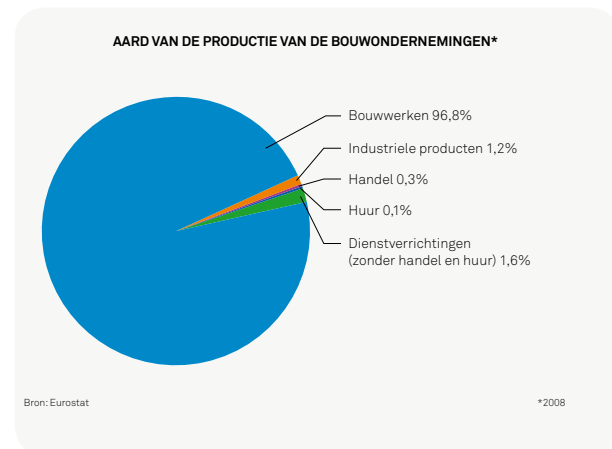
Een productie die bijna uitsluitend op werken is gericht

De bouwondernemingen produceren vooral bouwwerken, die goed zijn voor bijna 97% van de totale output van de sector. Op het eerste gezicht hoeft dit niet te verbazen, omdat de uitvoering van bouwwerken het hoofddoel is in de activiteiten van de bedrijven.

Vaak echter oefenen bouwondernemingen meerdere activiteiten uit, meer bepaald secundaire activiteiten die tot andere activiteitssectoren kunnen behoren. Bovendien beslaat de bouwsector, volgens de recentste versie van de NACE-nomenclatuur²⁵, een activiteitsgebied dat verder reikt dan alleen maar bouwwerken. Volgens deze nomenclatuur omvat de bouwsector ook activiteiten van "ontwikkeling van bouwprojecten" en "verhuur van machines voor de bouwnijverheid met bedieningspersoneel".

Vanuit deze invalshoek bekeken kan de vaststelling van een productie die zozeer op alleen maar bouwwerken is gericht al meer verrassen. In werkelijkheid is de zeer beperkte bijdrage van de activiteiten van verhuur en ontwikkeling van bouwprojecten in de totale output van de sector vooral het gevolg van de kleine omvang van deze activiteitssegmenten die minder dan 1% van de werkgelegenheid in de sector vertegenwoordigen voor de verhuuractiviteiten en minder dan 2% van de werkgelegenheid in de sector voor de activiteiten van ontwikkeling van bouwprojecten. Bovendien moet op het

vlak van productie het aandeel van de diensten in de totale output van de bouwsector (1,6%) meer worden toegerekend aan de activiteiten van engineeringdiensten dan aan die van ontwikkeling van bouwprojecten.

De vaststelling van een groter aandeel van de bouwwerken in de totale output van de sector is een constant gegeven in alle landen van de Unie. Dit aandeel is overal groter dan 90%, behalve in Denemarken, waar het slechts 75% bedraagt en waar het saldo bestaat uit industriële producten.

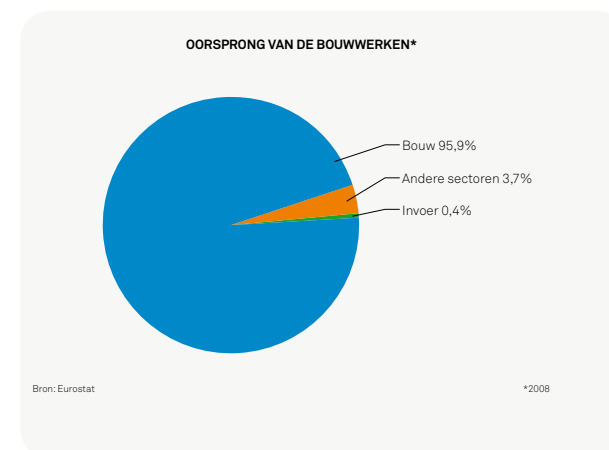
We moeten hierbij echter enige nuancering aanbrengen op basis van de cijfers van de nationale rekeningen, meer bepaald die van Frankrijk en Roemenië, waar de bouwwerken voor 100% bijdragen tot de totale output van de sector. Wellicht moeten we in die cijfers het gevolg zien van benaderingsfouten in verband met het gebruik van bemonsteringstechnieken voor het verzamelen van de statistieken.

Houden we rekening met dit voorbehoud, dan stellen we vast dat de productie van de bouwondernemingen in België tot de meest gediversifieerde van Europa behoort: 10% van de productie is er verdeeld tussen industriële producten en dienstactiviteiten.

Een overwegend autonome sector

De actoren van de Europese economie richten zo goed als hun totale vraag naar werken (95,9%) aan bouwondernemingen die gevestigd zijn op het grondgebied van het land waartoe ze zelf behoren, zo blijkt uit de cijfers van de aanbod- en gebruikstabellen.

Slechts 4,1% van de vraag naar werken wordt uitgevoerd door bedrijven uit andere activiteitssectoren²⁶ of door bedrijven uit andere landen. Niettemin is de invoer van werken zeer marginaal, daar minder dan 0,5% van de totale leveringen in Europa afkomstig is van de invoer van werken (intracom-munautair, in twee derde van de gevallen).

Dit zijn algemene vaststellingen die voor alle lidstaten gelden. In geen enkel land is het aandeel van de werken die worden uitgevoerd door bouwondernemingen van het vragende land kleiner dan 85% en het aandeel van de uitvoer groter dan 5%.

Ook dit moeten we nuanceren. Opnieuw zien we niet goed in hoe bouwondernemingen volgens de cijfers in hun eentje kunnen instaan voor 100% van de leveringen van werken in landen zoals Denemarken of, in mindere mate, Frankrijk. Dit is des te minder aannemelijk omdat de cijfers van de Belgische betalingsbalans duidelijk aangeven dat Belgische ondernemingen bouwwerken uitvoeren in Frankrijk. Evenzo komen de cijfers van de Belgische invoer van bouwwerken (die overeenkomen met minder dan 1% van de totale leveringen in 2008) niet overeen met de detacheringstatistieken volgens dewelke werknemers die uit het buitenland worden gedetacheerd om bouwwerken in België uit te voeren, in voltijds equivalenten, goed waren voor bijna 6% van de personeelssterkte (loontrekkenden en zelfstandigen) van de sector.

Wellicht moeten we in deze verschillen opnieuw het gevolg zien van benaderingsfouten in verband met het gebruik van bemonsteringstechnieken bij het verzamelen van de statistieken.

Met dit voorbehoud onthouden we dat België een van de Europese landen is waar het aandeel van de invoer in het totaal van de leveringen van werken het hoogst is. De cijfers waarover we beschikken voor 2010²⁷ geven bovendien aan dat de invoer in België duidelijk sneller is gestegen dan in het gemiddelde van de overige Europese landen.

De bouwsector bovenaan de activiteiten

In tegenstelling tot de structuur van de leveringen van werken is de structuur van de geleverde werken niet eenvormig in Europa.

We weten al dat de bouwsector een zeer heterogene sector is. De nomenclatuur van de economische activiteiten bevat 22 verschillende activiteiten in de bouwsector. Anderzijds bevat de nomenclatuur van de producten 61 verschillende soorten bouwwerken die in de praktijk gewoonlijk worden ingedeeld in drie hoofdcategorieën: woningbouw, niet-woningbouw en burgerlijke bouwkunde.

De woningbouw heeft, logischerwijs, betrekking op gebouwen die voornamelijk bestemd zijn voor woningen, terwijl de niet-woningbouw betrekking heeft op gebouwen die niet voornamelijk voor bewoning bestemd zijn (kantoorgebouw, winkelcentra, bedrijfshallen enzovoort). De rest, i.e. de burgerlijke bouwkunde, omvat alle werken die geen betrekking hebben op gebouwen.

Volgens deze indeling is de bouwsector in Europa in zeer grote mate gericht op gebouwen en meer bepaald op woongebouwen. Helaas beschikken we ter zake niet over officiële statistieken, maar door de cijfers van het FIEC, Euroconstruct²⁸ en BuildEcon²⁹ te combineren, verkrijgen we gegevens voor 23 van de 28 Europese lidstaten die bovendien 98% van de totale productie van de 28 lidstaten dekken.

Uit de analyse blijkt dat 75% van alle bouwwerken betrekking heeft op gebouwen, waarvan drie vijfde voor woongebouwen, waarmee deze categorie van werken de eerste afzetmarkt vormt voor bouwondernemingen (44% van de productie).

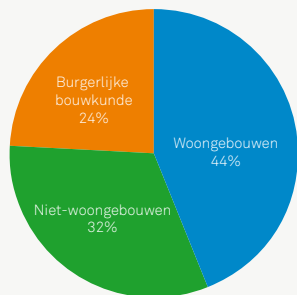
25 NACE Rev. 2.

26 Waarvan de activiteiten kunnen vallen onder de productie van bouwwerken. Door de plaatsing of montage van hun eigen productie kunnen steenhouders en staalconstructiebedrijven, om het bij deze twee voorbeelden te houden, bouwwerken uitvoeren.

27 Die betrekking hebben op 22 van de 28 lidstaten.
28 Een groep van onafhankelijke instellingen, die twee keer per jaar een internationale conferentie organiseert over de vooruitzichten van de bouw in Europa.
29 Een Hongaars instituut, lid van Euroconstruct, dat vooruitzichten van de bouw publiceert in een reeks Europese landen die geen deel uitmaken van Euroconstruct.

De bouwsector binnen de Europese economie

STRUCTUUR VAN DE PRODUCTIE VAN DE BOUWSECTOR IN EUROPA*

Bronnen: FIEC, Euroconstruct en BuildEcon

*2012

Deze verdeling van werken geldt voor alle landen van West-Europa, die samen goed zijn voor 90% van de Europese productie.

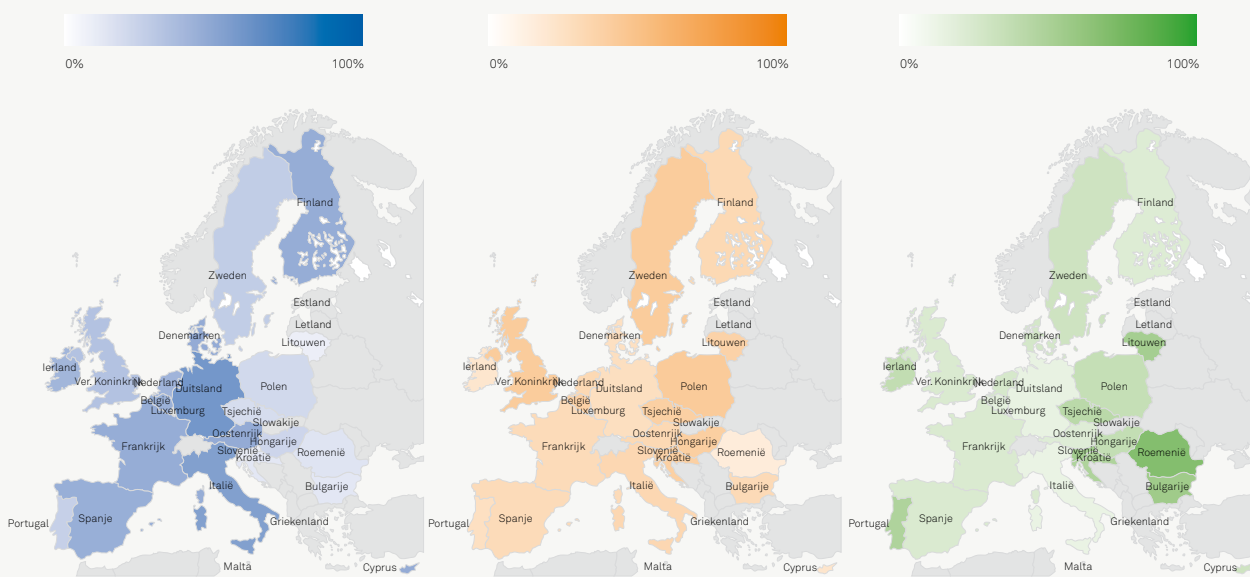
De analyse van de nationale cijfers geeft aan dat het Europa van 28 in werkelijkheid in twee is verdeeld, met aan de ene kant de voormalige landen van de Unie waar de werken voornamelijk in de woningbouw gebeuren en aan de andere kant de nieuwe lidstaten waar werken vooral in de burgerlijke bouwkunde gebeuren.

STRUCTUUR VAN DE PRODUCTIE VAN DE BOUWONDERNEMINGEN

WOONGEBOUWEN

NIET-WOONGEBOUWEN

BURGERLIJKE BOUWKUNDE

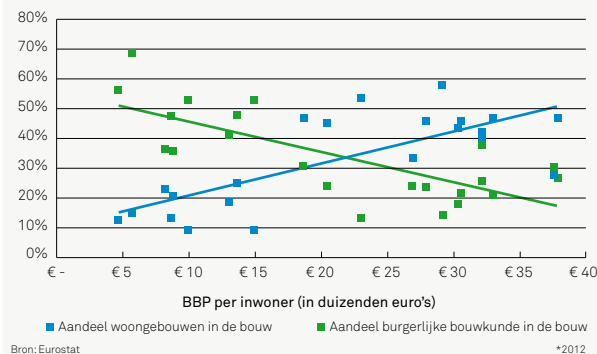
Bronnen: FIEC, Euroconstruct et BuildEcon

Op te merken valt echter dat in sommige landen (Hongarije, Polen, het Verenigd Koninkrijk en Zweden) de niet-woningbouw de eerste afzetmarkt vormt voor de bouwondernemingen.

Globaal gezien weerspiegelt de aard van de in Europa gerealiseerde bouwwerken het niveau van ontwikkeling van de economieën van de lidstaten evenals van hun investeringsbeleid, twee parameters die overigens met elkaar zijn verbonden. We stellen immers vast dat de minst ontwikkelde economieën (die met het laagste bbp per inwoners) de grootste investeringsinspanning leveren.

In de minst ontwikkelde economieën, die een groter deel van hun financiële middelen wijden aan openbare investeringen en meer bepaald aan infrastructuur, hebben de bouwactiviteiten aldus grotendeels betrekking op de burgerlijke bouwkunde. Omgekeerd hebben bouwwerken in de meest ontwikkelde economieën, waar openbare investeringen verhoudingsgewijs minder groot zijn, in grotere mate betrekking op de woningbouw.

AARD VAN DE WERKEN EN ECONOMISCHE ONTWIKKELING IN EUROPA*

Bron: Eurostat

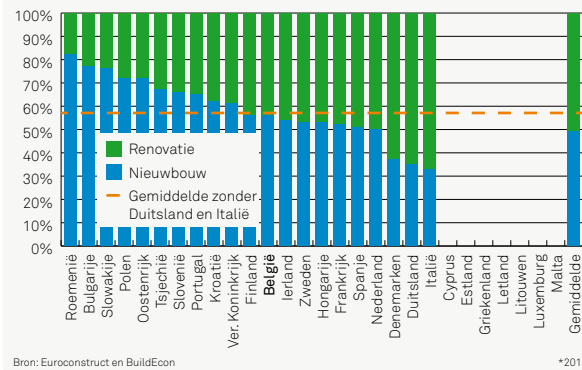
*2012

Aandeel van nieuwbouw en renovatie

In de minst ontwikkelde economieën is de bouwactiviteit het meest gericht op nieuwbouw. Ook dit is de afspiegeling van het verband tussen het niveau van economische ontwikkeling en de uitrustingsbehoeften van een land³⁰.

Voor heel Europa is de sector duidelijk verdeeld tussen nieuwbouw en renovatie. Deze situatie is het gevolg van het feit dat de renovatie in Duitsland en Italië twee derde van de activiteiten van de sector vertegenwoordigt en dat deze twee landen samen goed zijn voor één derde van de vraag naar werken in Europa.

STRUCTUUR VAN DE PRODUCTIE VAN DE BOUWSECTOR IN EUROPA*

Bron: Euroconstruct en BuildEcon

*2012

Laten we Duitsland en Italië buiten beschouwing, dan stellen we vast dat de Europese bouwsector meer op nieuwbouw (57%) dan op renovatie (43%) is gericht. De Belgische bouwsector komt in de buurt van dit Europees gemiddelde, alle

³⁰ In de meer ontwikkelde landen is er een grote voorraad aan bouwwerken en zijn de behoeften aan onderhoud onvermijdelijk hoog.

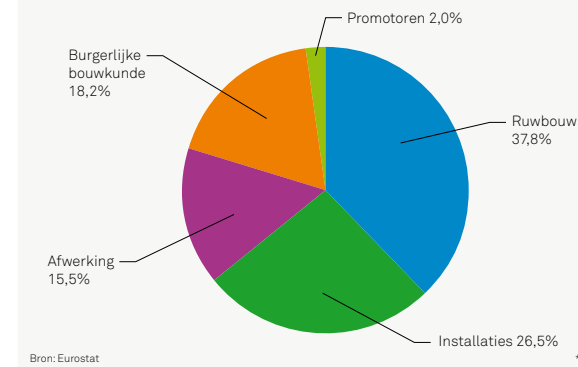
soorten werken samen genomen, en is dus meer op nieuwbouw gericht dan de buurlanden (Duitsland, Frankrijk en Nederland).

De afbouw als eerste werkgever

Omdat de productie van de Europese bouwsector voornamelijk op gebouwen is gericht, is het niet meer dan normaal dat de meeste banen van de sector zich ook in dit activiteitssegment situeren. Voor heel Europa werkt 80% van de loontrekken in de sector in bouwondernemingen. Bijna twee derde van hen werken in afbouwbedrijven, meer in technische-installatiebedrijven dan in afwerkingsondernemingen.

Het overwicht van de afbouw in de verdeling van de werkgelegenheid wordt verklaard door het groot aandeel van renovatie in de Europese bouwsector. Ruwbouw neemt gewoonlijk een kleiner deel in van renovatiewerken dan van nieuwbouw.

VERDELING VAN DE LOONTREKKENDE WERKGELEGENHEID IN DE EUROPESE BOUWSECTOR*

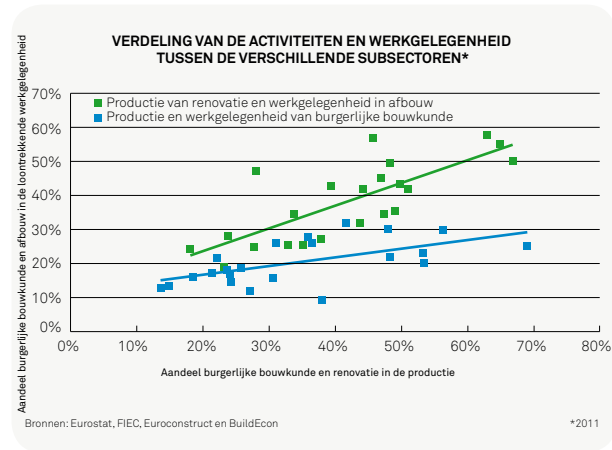
Bron: Eurostat

*2011

Deze vaststellingen op het vlak van de werkgelegenheid gelden voor alle lidstaten van de Unie, ook voor de landen waar de burgerlijke bouwkunde nochtans het grootste deel van de productie van de sector vertegenwoordigt³¹.

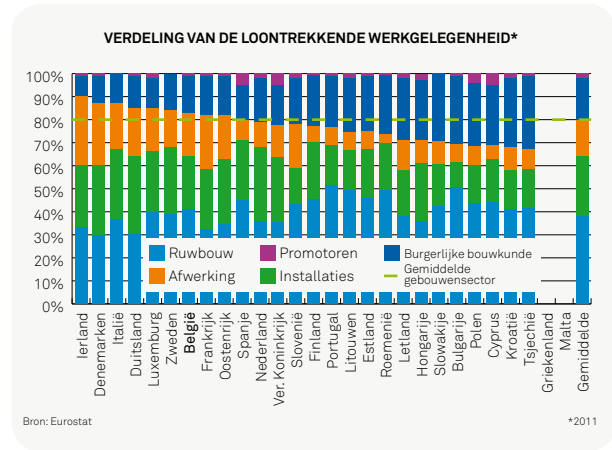
³¹ Het aandeel van de werkgelegenheid in werken van burgerlijke bouwkunde stijgt niet in evenredige verhouding met de groei van de burgerlijke bouwkunde in de productie van de sector. Dit betekent dat een deel van de werken van de burgerlijke bouwkunde wordt uitgevoerd door bedrijven die meerdere activiteiten ontwikkelen, maar wier hoofdactiviteiten tot de bouwsector behoren.

De bouwsector binnen de Europese economie

Anderzijds bestaat er een veel nauwer en ook algemener verband tussen het aandeel van renovatiewerken in de productie van de sector en het aandeel van de afbouw in de totale werkgelegenheid.

In deze context stellen we vast dat de structuur van de werkgelegenheid in de bouwsector in België een vrij logische afspiegeling is van de productiestructuur van de sector. Die is minder gericht op werken van burgerlijke bouwkunde dan het Europees gemiddelde in termen van productie en de bezoldigde werkgelegenheid in de bouwsector is ook meer geconcentreerd in het segment "gebouwen" (83% van de personeelssterkte). Zo situeert België zich tussen Duitsland, waar de productie nog minder is gericht op de burgerlijke bouwkunde dan bij ons en de groep Frankrijk-Nederland, waar er verhoudingsgewijs meer werken van burgerlijke bouwkunde worden gerealiseerd. Anderzijds is de werkgelegenheid in de Belgische bouwsector minder gericht op de afbouw (42%) dan in Duitsland, Frankrijk of Nederland waar, zoals we hebben gezien, renovatieactiviteiten een groter deel van de activiteiten vertegenwoordigen.

De invloed van de uitbreiding van de Unie

De Europese Unie heeft al meer dan zestig jaar geschiedenis achter zich, getekend door verschillende gebeurtenissen. De opmerkelijkste daarvan zijn onder meer de val van de Berlijnse Muur (1989) en de Duitse eenmaking (1991), het gemeenschappelijk monetair beleid (1992), de invoering van de euro (2002), de openstelling voor de Oost-Europese landen (2004), de ernstige financiële en economische crisis (2008) ...

De bouwsector maakt deel uit van die geschiedenis en heeft de invloed ondergaan van die verschillende historische gebeurtenissen. Zo heeft de openstelling van de Unie voor de landen in Oost-Europa, waar de kenmerken van de bouwsector verschillen van die in het Westen, duidelijk een impact gehad op de Europese bouwsector.

De impact van de ontwikkelingen van de Europese markt voor de bouwsector laat zich niet zo gemakkelijk analyseren, omdat we al snel op statistische moeilijkheden botsen. Ook nu we allerlei databanken online kunnen raadplegen, blijft het een enorme opgave om statistische reeksen over een periode van meer dan 50 jaar te verzamelen. Meestal bevatten de beschikbare databanken gegevens die alleen voor de laatste 20 jaar werkelijk bruikbaar zijn. Dat is weinig maar toch ook al goed, omdat een goed gebruik van die gegevens een correct beeld geeft van de evolutie van de bouwsector in Europa sinds het ontstaan van de EEG.

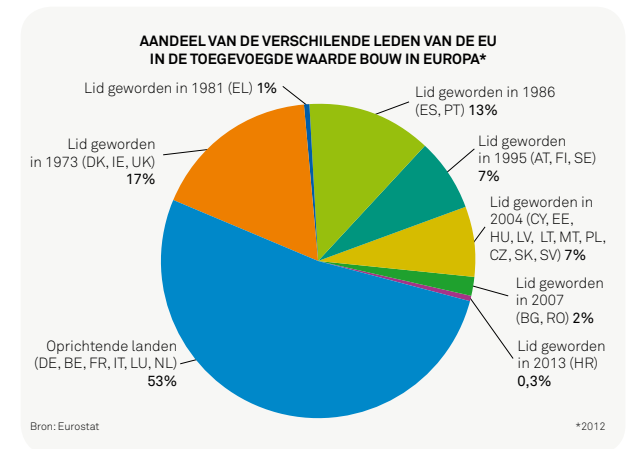
De bouwsector en de opeenvolgende Europese uitbreidingen

De Europese geschiedenis wordt gekenmerkt door een continu proces van uitbreiding van de Unie. De Unie is van de zes landen die in 1958 aan haar wieg stonden gegroeid tot een groep van 28 landen met de toetreding van Kroatië in 2013.

Op het vlak van de activiteit zijn de gevolgen van de uitbreiding voor de Europese bouwsector nauw verbonden met de grootte van de bouwmarkt in de landen die door de jaren zijn toegetreden tot de Unie.

Uit de analyse van deze vraag blijkt dat de Europese bouwsector de impact heeft ondergaan van de toetreding van de grote vijf Europese landen, die vandaag alleen al goed zijn voor 70% van de toegevoegde waarde van de bouwsector in Europa.

De oprichting van de EEG in 1958 was op zich al een belangrijk moment voor de bouwsector, omdat drie van de vijf grote landen die vandaag voor meer dan de helft bijdragen tot de toegevoegde waarde van de sector reeds deel uitmaakten van de oprichtende landen. Daarbij wordt echter rekening gehouden met de Duitse eenmaking die intussen ook heeft plaats gevonden³².

Nog twee belangrijke uitbreidingsmomenten voor de bouwsector waren de toetreding van het Verenigd Koninkrijk in 1973 en die van Spanje in 1986.

De andere uitbreidingen hadden geen noemenswaardige impact op de bouwsector, ook al leidden ze telkens tot een uitbreiding van de markt. Zo vertegenwoordigen de 10 landen die in 2004 tot de Unie zijn toegetreden – voor het merendeel kleine landen met een laag bbp per inwoner – vandaag niet meer dan 7% van het geheel van de Europese bouwsector.

De invloed van de uitbreiding op de aard van de werken

De twee uitbreidingen in de jaren 2000 hebben de productiestructuur van de Europese bouwsector gewijzigd. Zoals gezegd was de bouwsector in de landen die in die periode zijn toegetreden – hoofdzakelijk landen in Oost-Europa – meer dan in de andere lan-

³² Ten tijde van de eenmaking was het bbp van het oude Oost-Duitsland gelijk aan 15% van het bbp van West-Duitsland.

De bouwsector binnen de Europese economie

den van de Unie gericht op nieuwbouw en burgerlijke bouwkunde en vandaag is dat nog steeds zo.

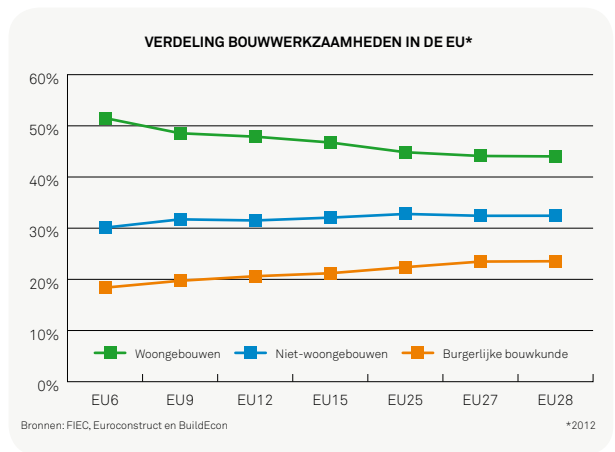
Een grondiger analyse leert ons dat beide uitbreidingen in werkelijkheid bepaalde verschuivingen hebben versterkt die al waren opgetreden bij de vorige uitbreidingen.

Het onderzoek naar de structuur van de bouwwerken in de verschillende landen en naar hun respectief gewicht in de Europese bouwsector op het ogenblik van hun toetreding biedt ons inzicht in de aanpassingen die stap voor stap zijn aangebracht in de aard van de bouwactiviteiten van de Unie.

De bouw van woningen, goed voor meer dan de helft van de bouwactiviteiten in het oude Europa met 6 landen³³, heeft met de opeenvolgende uitbreidingen geleidelijk aan belang ingeboet en vertegenwoordigt nog slechts 45% van de activiteiten in het Europa met 28.

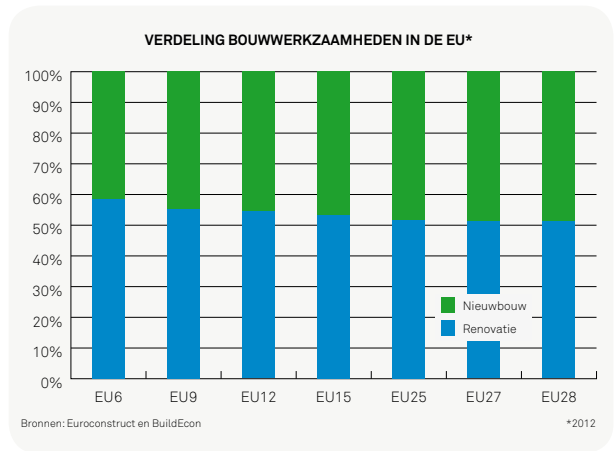
Omgekeerd waren werken van burgerlijke bouwkunde, die vandaag een marktaandeel vertegenwoordigen van 24% in de activiteiten van de bouwsector in het Europa met 28, goed voor slechts 18% van de bouwactiviteiten in het Europa met 6.

De analyse van de gevolgen van de uitbreiding voor de structuur van de bouwsector in Europa door middel van een empirische methode die steunt op de huidige verdeling van de bouwactiviteiten in de Unie, is weliswaar minder efficiënt dan een analyse van de historische reeksen volgens de reële verdeling van die activiteiten in de tijd. Ze geeft echter op vrij duidelijke wijze aan dat het uitbreidingsproces, naast het feit dat de Europese bouwsector in omvang is toegenomen, de structuur van de sector heeft gewijzigd met een verschuiving van woningbouw en, in mindere mate, niet-woningbouw naar burgerlijke bouwkunde. Ondanks die verschuiving blijft de woningbouw de belangrijkste van de drie activiteitsdomeinen.

33 Dat is vandaag ook nog het geval in de 6 betrokken landen.

Voorts meent men dat de uitbreiding heeft geleid tot een verschuiving van renovatieactiviteiten³⁴ naar nieuwbouwactiviteiten die in het Europa met 28 een marktaandeel van 49% hebben (in 2012).

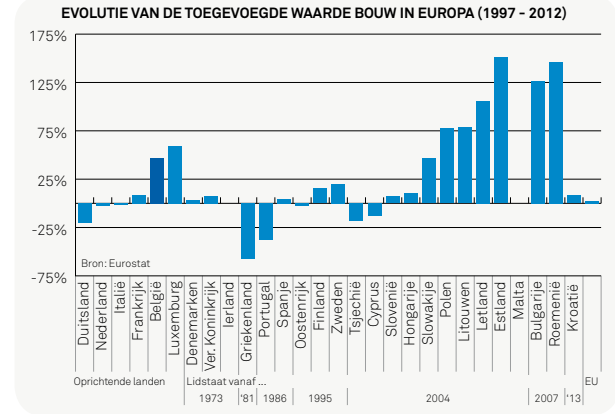
De invloed van de uitbreiding op de groei

We hebben gezien dat de geleidelijke uitbreiding van de Unie de structuur van de bouwsector heeft gewijzigd als gevolg van het feit dat de kenmerken van de sector in de nieuwe landen verschilden van die op de al eengemaakte markt.

Die verschillen hebben ook betrekking op de groei, zoals blijkt uit de statistieken van de toegevoegde waarde van de bouwsector die voor het geheel van de periode 1996-2012 kunnen worden geraadpleegd op de website van Eurostat voor 26 van de 28 Europese landen³⁵.

Zo stellen we vast dat de groei van de bouwsector, goed voor 2% tussen 1997 en 2012, uitsluitend te danken is aan de landen die tot de Unie zijn toegetreden bij de opeenvolgende uitbreidingen in die periode. Houden we rekening met het oude Europa met 6 landen, dan stellen we vast dat de bouwsector in de genoemde periode met 4% is gedaald in dat gebied. Hieruit volgt dat de uitbreiding het mogelijk heeft gemaakt om de bouwsector uit te breiden naar gebieden met een grotere groei en op die manier de dynamiek van de bouwsector te ondersteunen via een verschuiving naar de nieuwe lidstaten.

34 Ze vertegenwoordigen vandaag bijna 60% van het totaal van de bouwactiviteiten in het oude Europa met 6.
35 Alleen voor Ierland en Malta ontbreken de cijfers.

Eens te meer moeten we hierbij enige nuance aanbrengen. Zo stellen we vast dat sommige landen in het Europa met 6, waaronder België en Luxemburg, de laatste 15 jaar een sterke groei van de bouwsector lieten optekenen. Omgekeerd is de bouwsector er duidelijk op achteruitgegaan in sommige van de nieuwe lidstaten, bijvoorbeeld in de Tsjechische Republiek om slechts één voorbeeld te noemen.

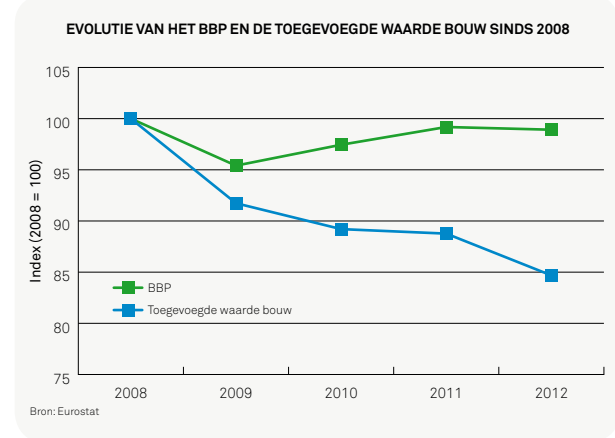
De financiële crisis en de bouwsector

De zwakke groei (ca. 2,2%) van de Europese bouwsector³⁶ in de jaren 1997-2012 is in werkelijkheid het gevolg van tegenstrijdige ontwikkelingen die elkaar hebben opgevolgd tijdens twee afzonderlijke periodes: een sterke groei (21%) tijdens het decennium 1997-2007, gevolgd door een duidelijke daling (-15%) tijdens de jaren 2008-2012.

Voor de Europese bouwsector is er een periode van daling begonnen in 2008, bij het uitbreken van de financiële crisis die een grote weerslag heeft gehad op het Europees bbp (-4,6% in 2009). Daarna was er een herstel, zeer snel (al in 2010), zij het op basis van een zwakke groei (1,2% per jaar), i.e. twee keer minder groot dan de groei die vóór de crisis werd geboekt. In 2012 was het Europees bbp nog steeds 1,1% lager dan het niveau van 2008.

De bouwactiviteiten hebben meer dan de rest van de Europese economie geleden onder de crisis. De daling in de sector in 2009 (-8,2%) was bijna tweemaal zo groot als de daling van het bbp en in tegenstelling met het bbp is de bouwsector daarna blijven achteruitgaan. Daar er in 2012 nog steeds geen sprake was van een herstel in de bouwsector, vertoonde de toegevoegde waarde "bouw" van de Unie destijds een daling met 15% in vergelijking met zijn niveau van 2008.

36 EU28 met uitzondering van Ierland en Malta waarvoor de toegevoegde waarde "bouw" bij constante prijs ontbreekt in de cijfers van Eurostat.

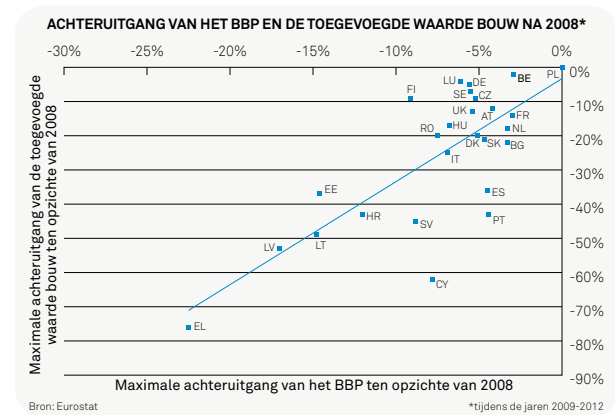

De totale daling van de bouwsector die in de periode 2009-2012 in Europa werd opgetekend, was bijna driemaal zo groot als de daling van het bbp. Globaal gezien geldt deze vaststelling ook voor de economische situatie in de verschillende landen van de Unie, ook al werden ze niet allemaal op dezelfde wijze getroffen door de crisis, zowel wat betreft hun economie in het algemeen als hun bouwsector.

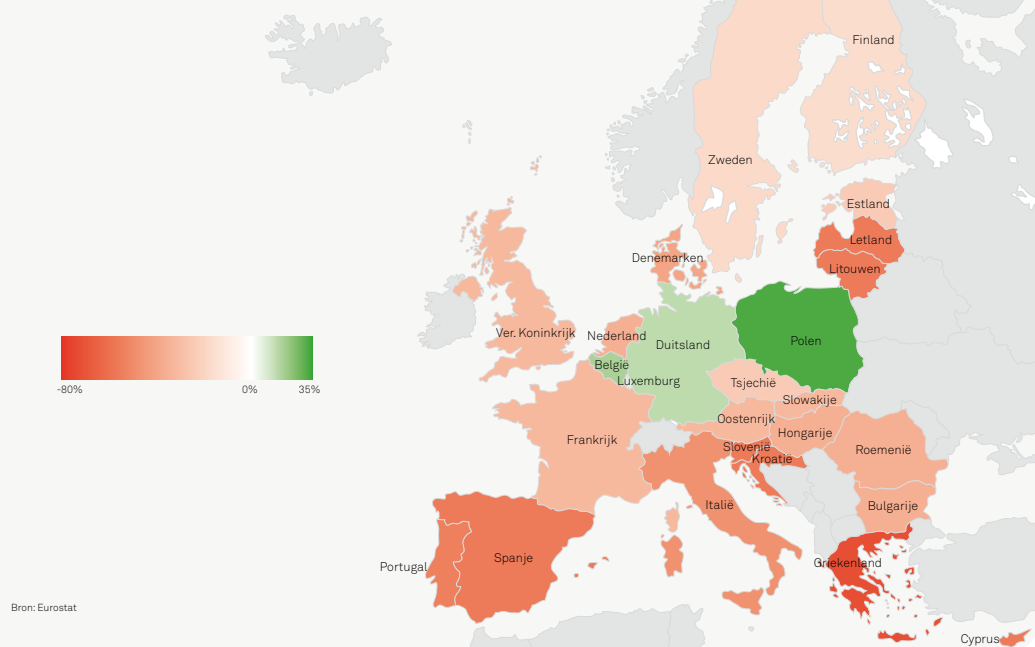
Natuurlijk heeft Griekenland het meest geleden onder de crisis, met een afname van het bbp met 22,5% en een daling van 76% voor de bouwsector. Ook andere landen kenden, net als Griekenland, een aanzienlijke afname van de bouwactiviteiten die gewoonlijk driemaal zo groot was als de daling van het bbp.

In andere landen hebben de economische moeilijkheden de bouwsector verhoudingsgewijs zwaarder getroffen dan in de rest van Europa. Natuurlijk is dit het geval voor Spanje, maar ook voor Portugal, waar de bouwsector een daling van ca. 45% heeft gekend, en voor Ierland, met een afname van de productie in de bouwsector met ongeveer 70%. In deze twee landen was de daling tienmaal groter dan de afname van het bbp.

In een beperkt aantal landen waaronder België, Luxemburg en Duitsland heeft de bouwsector echter minder geleden dan de economie in het algemeen.

EVOLUTIE VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE IN DE BOUW
TIJDENS DE JAREN 2008-2012

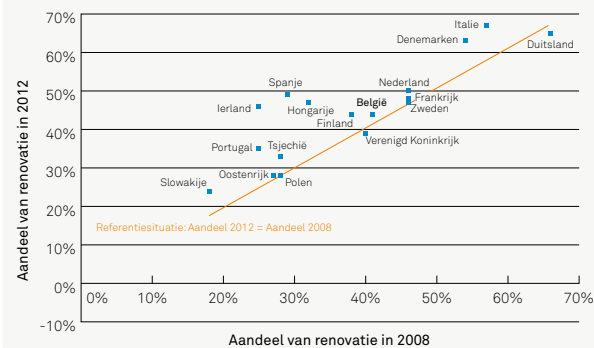

Zo stellen we vast dat de crisis de bouwsector in de verschillende landen van de Unie op verschillende wijze heeft getroffen, zonder reële constante op het vlak van de gevolgen.

Hoewel de bouwsector in ongeveer één derde van de landen van de Unie een heropleving kent, was de bedrijvigheid van de sector in Europa in 2012 nog steeds kleiner dan in 2008. Deze vaststelling geldt overigens voor de meeste Europese landen, behalve voor België, Luxemburg, Duitsland en Polen, de enige zone in Europa waar de bouwsector er tijdens de jaren 2008-2012 op is vooruitgegaan.

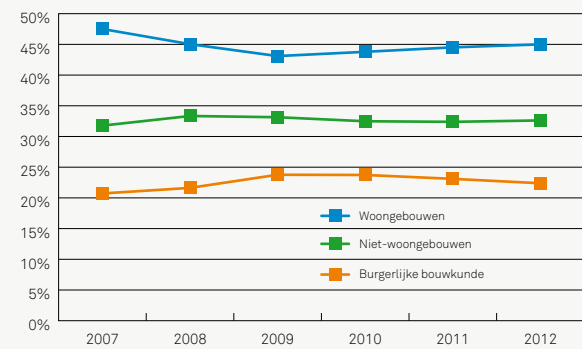
We kunnen nog een andere zo goed als algemene vaststelling maken: in de periode 2008-2012 was er in de activiteiten een verschuiving van nieuwbouw naar renovatie, waarvan het marktaandeel is gestegen van 46% tot 51% van het totaal van de activiteiten.

EVOLUTIE VAN HET AANDEEL RENOVATIE TIJDENS DE JAREN 2008-2012

De verdeling van de activiteiten tussen de drie takken (woningbouw, niet-woningbouw en burgerlijke bouwkunde) is echter niet geëvolueerd tijdens de betrokken periode. Er werden weliswaar verschuivingen in diverse richtingen waargenomen in de verschillende landen van de Unie en ook in de Unie in haar geheel, maar die verschuivingen hadden geen gevolgen³⁷.

VERDELING VAN DE BOUWACTIVITEITEN

37 Aanvankelijk werd de woningbouw van de Europese bouwsector het zwaarst getroffen door de crisis. Daarna werd vooral de burgerlijke bouwkunde getroffen, terwijl de woningbouw een minder ongunstige ontwikkeling begon te kennen. De crisisjaren werden dus gekenmerkt door een verschuiving van woningbouw naar burgerlijke bouwkunde en vervolgens door een omgekeerde verschuiving die de eerste beweging heeft tenietgedaan.

Vooruitzichten voor de Europese bouwsector

De aanhoudende daling in de bouwsector sinds het uitbreken van de financiële crisis in 2008 is natuurlijk zorgwekkend en doet ons de vraag stellen of we binnenkort een herstel van de activiteiten mogen verwachten. Op dit gebied van de vooruitzichten voor de activiteiten, die we op de volgende pagina's onderzoeken, zijn de informatiebronnen beperkt.

Welke bronnen voor de vooruitzichten?

Driemaal per jaar publiceert de Europese Commissie gedetailleerde economische vooruitzichten voor elke lidstaat. Die vooruitzichten vormen een referentie-instrument maar bevatten helaas geen sectoriële gegevens. De laatste vooruitzichten van de Commissie die beschikbaar zijn op het ogenblik waarop we dit verslag opstellen³⁸, bevatten een ruime beschrijving van de algemene economische context die tegen 2015 wordt verwacht.

Het FIEC stelt jaarlijks gedetailleerde prognoses op voor de bouwsector in een twintigtal landen van de Europese Unie en heeft daarbij oog voor elk van de drie grote activiteitstakken van de sector. Daar die prognoses echter beperkt zijn tot hun jaar van publicatie, hebben de laatste prognoses van het FIEC waarover we beschikken bij het opmaken van dit rapport³⁹ betrekking op het jaar 2013.

Euroconstruct organiseert tweemaal per jaar een internationale conferentie over de perspectieven voor de bouwsector in Europa. Net als de prognoses van het FIEC hebben deze gedetailleerde perspectieven oog voor de drie grote activiteitstakken van de bouwsector. Bovendien maken ze een onderscheid tussen nieuwbouw en renovatie-onderhoud en hebben ze betrekking op een langere periode dan de prognoses van het FIEC. De recentste prognoses van Euroconstruct waarover we beschikken bij het schrijven van dit rapport⁴⁰, slaan op de periode 2013-2016. Hoewel ze betrekking hebben op slechts 17 van de 28 Europese landen⁴¹, zijn ze zeer representatief daar de landen van de Unie die wel aan bod komen samen goed zijn voor 96% van de totale bouwsector in Europa. Om deze redenen zullen we onze analyse van de perspectieven baseren op de gegevens van Euroconstruct.

38 De wintervooruitzichten, gepubliceerd in februari 2014.

39 Het statistisch verslag van 2013, gepubliceerd in juni 2013.

40 De rapporten van de 76ste conferentie van Euroconstruct die in november 2013 plaats had in Praag.

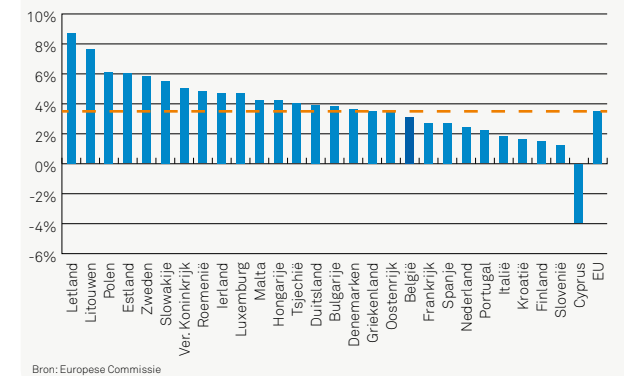
41 België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Hongarije, Ierland, Italië, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Slowakije, Spanje, de Tsjechische Republiek, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. Twee andere landen die geen deel uitmaken van de EU, Noorwegen en Zwitserland, zijn wel lid van Euroconstruct en dus hebben de rapporten betrekking op een totaal van 19 landen.

De economische context

De recentste economische vooruitzichten van de Europese Commissie verwachten een economische heropleving tijdens de jaren 2014-2015. Volgens deze bron zou het Europees bbp na een jaar van zwakke groei in 2013 (+0,1%) moeten stijgen met 1,5% in 2014 en met 2% in 2015. Overigens wordt er rekening gehouden met een algemene groei (alleen de economie van Cyprus zou nog een daling kennen, maar alleen voor 2014) na een jaar 2013 waarin de economische activiteit nog daalde in een tiental Europese landen.

Het algemeen economisch kader dat als basis diende voor de recentste vooruitzichten van Euroconstruct, namelijk een groei met 3,2% voor de hele periode 2014-2015 in de "Euroconstruct-landen" van de Unie, blijft dus grotendeels actueel.

GROEI BBP IN DE PERIODE 2014-2015

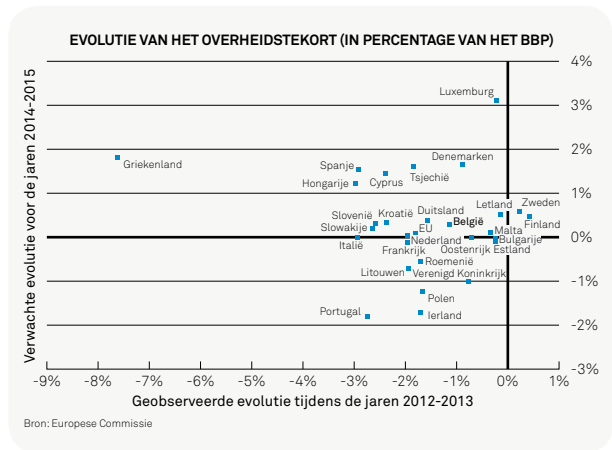

Uit de gedetailleerde prognoses per land blijkt dat de groei-vooruitzichten het sterkst zijn in het oosten en het zwakst in het zuiden.

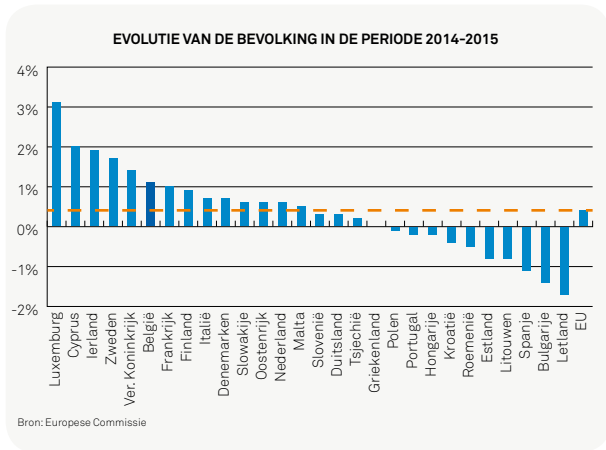
Anderzijds geeft de analyse van de groeivoorwaarden aan dat de verwachte groei zal volstaan om de toename van de werkloosheid vanaf 2014 af te remmen, zij het nog niet overal in Europa. Meerdere landen, waarvan een eerste groep in het midden van Europa ligt (België, Frankrijk, Luxemburg en Nederland) en een andere groep in het zuiden (Cyprus, Italië, Portugal), zouden hun werkloosheidscijfers in 2014 nog zien stijgen.

De bouwsector binnen de Europese economie

Heel wat landen voeren overigens nog steeds een beleid van versobering, zodat de cijfers opnieuw een daling van het overheidstekort aankondigen in de betrokken landen. De perspectieven geven ook aan dat verschillende landen (waaronder Cyprus, Spanje, Hongarije, Luxemburg en de Tsjechische Republiek) nieuwe budgettaire saneringsmaatregelen zullen moeten nemen om te vermijden dat hun overheidstekort opnieuw groter wordt. Wat betreft de perspectieven zullen die maatregelen, die overigens wel degelijk noodzakelijk zijn, op korte termijn een negatieve weerslag hebben op de groei.

Tot slot zijn de perspectieven zeer uiteenlopend voor de bevolkingscijfers. Ze verwachten een toename met 0,4% van de bevolking in de Europese Unie voor de jaren 2014-2015, een cijfer dat overeenkomt met de groei in de jaren 2012-2013. Uit de nationale cijfers blijkt echter dat we een onderscheid moeten maken tussen twee groepen van landen. Tot de eerste groep behoren landen in Oost- of Zuid-Europa, waar de bevolking daalt en ook de komende jaren verder zou blijven dalen. De tweede groep is die van de overige Europese landen, waar de bevolking zou moeten blijven groeien en dit nog nadrukkelijker in de landen van West-Europa met uitzondering van Duitsland waar de bevolkingsgroei zwak zou zijn.

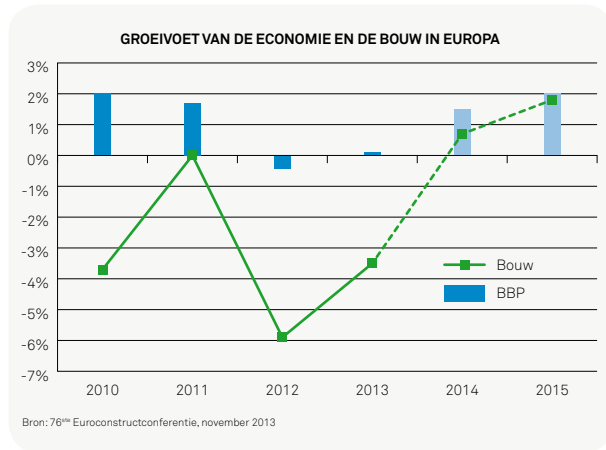
Globaal is het duidelijk dat de economische omgeving verbetert, met overal een herstel en een versnelling van de groei die zou aanhouden tijdens de jaren 2014 en 2015. De context blijft echter moeilijk voor de bouwsector, meer bepaald wegens het budgettair versoberingsbeleid in heel wat landen. De context is ook zeer uiteenlopend, zoals blijkt uit de verschillen op het vlak van de bevolkingsperspectieven.

Perspectieven

Volgens Euroconstruct zou de situatie van de bouwsector moeten verbeteren tijdens de periode 2014-2015, ook al blijft de sector kwetsbaar.

Volgens deze perspectieven zal het herstel in de bouwsector langzamer verlopen en zwakker zijn dan het herstel van de globale economie (+1,5%), met een verwachte groei van slechts +0,9% in 2014. Overigens zal de bouwsector er in heel wat landen blijven op achteruitgaan. In Spanje, een land waar de bouwsector nochtans al zeer sterk heeft geleden onder de crisis, zou de daling zelfs meer dan 5% bedragen.

Daarna zou de groei van de bouwsector moeten versnellen in 2015 (+1,8%), ook al zal die groei naar verwachting kleiner blijven dan de groei van de economie in haar geheel (+2%). Tegen die tijd zal er in sommige landen, zoals Spanje of de Tsjechische Republiek, wellicht nog geen sprake zijn van nieuwe groei.

In deze context zal het nog vele jaren duren voor de bouwsector opnieuw het activiteitsniveau bereikt dat de sector vóór de crisis had. Volgens de cijfers van Euroconstruct zou de daling van de productie in vergelijking met 2008, na meer dan 20% te hebben bedragen, in 2015 nog steeds 17% bedragen.

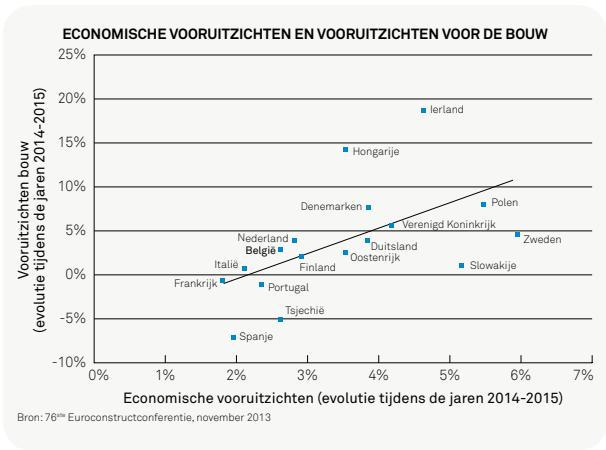
Sommige landen, zoals België, hebben echter al weer aangeknoopt met het activiteitsniveau van 2008 (en hebben het zelfs al overschreden). Andere landen mogen hopen dat ze dit niveau zullen bereiken in de periode 2014-2015. Heel wat landen echter, waaronder vier van de vijf grote lidstaten⁴², zullen dat niveau nog niet bereiken. In de jaren 2014-2015 zal de bouwsector echter een sterke heropleving kennen in Hongarije (+13%) en in Ierland (+20%).

De cijfers van Euroconstruct maken het niet mogelijk om het verschil in groei tussen de landen in het oosten en het gemiddelde van de Unie te meten⁴³. Een snelle analyse laat ons wel toe een verband te leggen met het verschil waarin de Europese Commissie voorziet voor de economie in haar geheel. Er kan dus een verband worden gelegd tussen de voor de bouwsector beoogde groei en de groei die voor de hele economie wordt verwacht⁴⁴ en die in Oost-Europa, zoals gezegd, sterker zal zijn.

⁴² Frankrijk, Italië, Spanje, Groot-Brittannië.

⁴³ Hoewel deze cijfers slaan op 96% van de bouwsector in Europa, hebben ze slechts betrekking op twee derde van de landen van de Unie.

⁴⁴ Een reeks uitzonderingen in verband met de specifieke nationale situaties toont dat het verband echter niet perfect is.

De verwachte verbetering voor de bouwsector is geografisch gezien dus niet evenwichtig. Volgens Euroconstruct is die verbetering ook niet evenwichtig tussen de verschillende activiteitstakken.

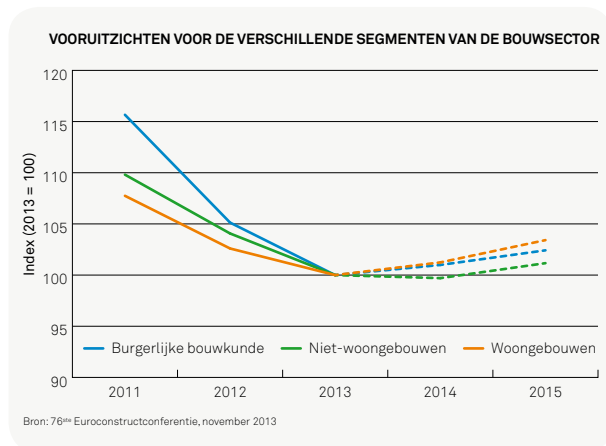
De woningbouw, niet-woningbouw en de burgerlijke bouw-kunde zouden alle moeten profiteren van de verbetering van de algemene economische situatie, zij het niet in gelijke mate en ook niet binnen dezelfde termijn. Overigens kunnen andere factoren het herstel voor sommige segmenten versnellen of het vertragen voor andere.

Zo wordt de evolutie van de vraag in de woningbouw sterk ondersteund door de bevolkingsgroei in Europa (+0,4% in de jaren 2014-2015). Anderzijds wordt de vraag in dit segment afgeremd door het percentage leegstand van niet-woongebouwen. De evolutie in het segment van de burgerlijke bouw-kunde wordt dan weer vertraagd door de situatie van de overheidsfinanciën, maar zou ondanks alles moeten profiteren van de uitvoering van programma's op het vlak van milieu of infrastructuurrenovatie⁴⁵ waartoe sommige landen hebben beslist⁴⁶.

Onder deze voorwaarden zou het herstel het sterkst moeten zijn in de woningbouw en het langst op zich laten wachten in de niet-woningbouw.

⁴⁵ Het gaat niet alleen om vervoerinfrastructuur (weg, spoor, havens en waterwegen) maar ook om distributienetten (water, gas, elektriciteit enzovoort) of riolerings.

⁴⁶ Meer bepaald in Duitsland.

Het herstel zou ook meer ten goede moeten komen aan nieuwbouw dan aan renovatie, omdat nieuwbouw minder onderhevig is aan conjunctuurschommelingen. Het zal ook worden ondersteund door de burgerlijke bouwkunde, die meer is gericht op nieuwbouw dan het gemiddelde van de activiteiten. In de woningbouw zal vooral de nieuwbouw wel varen bij de behoeften aan uitbreiding als gevolg van de bevolkingsgroei.

**Concrete gevolgen van
de Europese beslissingen
voor het bedrijfsleven**

Concrete gevolgen van de Europese beslissingen voor het bedrijfsleven

In deel één van dit studierapport hebben we vastgesteld dat de bouwsector een belangrijke speler is op de grote Europese markt. Europa en de bouwnijverheid komen elkaar echter niet alleen tegen op het vlak van marktaandelen en groei. Dat gebeurt ook op het gebied van de Europese regelgeving, die ingrijpende gevolgen heeft voor het bedrijfsleven.

De werking van de grote Europese markt steunt op een uitgebreid rechtskader waarbij allerlei soorten regelgevingen werden aangenomen die de lidstaten vervolgens in hun nationaal recht hebben omgezet. Zo werden er rechten en plichten gecreëerd die de bedrijven in hun eigen werking hebben opgenomen.

De invloed van Europa op de bedrijven beperkt zich uiteraard niet tot de regels van de eenge-maakte markt. Ze vloeit ook voort uit het beheer van verschillende beleidsdomeinen die de bedrijfswereld rechtstreeks aanbelangen en die een weerslag hebben op zowel hun interne werking als de relaties met derden. Door de jaren heen hebben die beleidsdomeinen aan belang gewonnen en hun weerslag op de bedrijfswereld werd steeds groter.

Deel twee van het rapport wil nagaan hoe groot de invloed van de Europese regelgevingen op het leven van onze bedrijven is en wil de concrete gevolgen beschrijven, die vaak slecht gekend of zelfs onbekend zijn.

Werkgelegenheid en sociaal beleid

De Europese Unie heeft duidelijk een doel van economische ontwikkeling dat verbonden is met groei en met de kwaliteit van de werkgelegenheid, de verbetering van de voorwaarden inzake leven, werk en mobiliteit van de burgers en met de modernisering van de stelsels van sociale bescherming.

Europa heeft dus een sociale dimensie. Hoewel deze dimensie niet centraal staat in het beleid van de Gemeenschap, heeft ze altijd bestaan. Bovendien vertoont ze de neiging om met de tijd steeds belangrijker te worden.

De bezorgdheid van de Europese Unie op het vlak van groei van de werkgelegenheid en bestrijding van werkloosheid en zwartwerk⁴⁷ vertaalt zich meer bepaald in strategieën, opleidingsprogramma's of andere richtlijnen ten gunste van de werkgelegenheid⁴⁸ die de Europese Commissie regelmatig ter goedkeuring overmaakt aan de Raad en het Parlement.

Eén van de doelstellingen van de Europa 2020-strategie bestaat erin de effectieve werkzaamheidsgraad in de lidstaten geleidelijk te verhogen tot 75%, de stelsels van beroepsopleiding te versterken en de inspanningen op het vlak van onderzoek en ontwikkeling te financieren a rato van 3% van het bbp. Deze doelstellingen, die de Commissie in herinnering brengt in haar Mededeling van 3 maart 2010⁴⁹, hebben zeer concrete gevolgen voor de lidstaten en de ondernemingen. In België bijvoorbeeld hebben die doelstellingen als concreet gevolg dat er van de bedrijven inspanningen worden gevraagd op het vlak van aanvullende opleiding. In de bouwsector worden die inspanningen gedragen op het niveau van de sector.

In dezelfde context van groei van de werkgelegenheid heeft de Commissie een interessante mededeling gepubliceerd⁵⁰ inzake "flexizekerheid" als principe voor het creëren van banen. Deze benadering, die steunt op een concept dat een grotere arbeidsflexibiliteit en werkzekerheid combineert, heeft in België aanleiding gegeven tot belangrijke debatten en diverse denkoefeningen die op termijn kunnen leiden tot wijzigingen van de wetgeving inzake de arbeidsvoorwaarden.

De Europese Unie ontwikkelt niet alleen een beleid op het vlak van werkgelegenheid en sociale bescherming, maar komt ook – op meer gerichte wijze – tussen in materies die deel uitmaken van de organisatie van de arbeidsbetrekkingen. Op dit vlak had Europa in de eerste plaats oog voor de

sociale aspecten in verband met de totstandbrenging van de interne markt.

Zo heeft het Europees recht zich toegelegd op bepaalde thema's zoals de sociale omkadering van het vrij verkeer van de Europese werknemers op de nationale arbeidsmarkten, de gelijke behandeling en het ontbreken van discriminatie in de toegang tot werkgelegenheid voor Europese werknemers of nog het bepalen van de arbeidsvoorwaarden die toepasselijk zijn voor gedetacheerde werknemers ...

De Europese regelgeving in sociale materies gaat echter verder dan de sociale dimensie van de interne markt. Ze heeft ook betrekking op de bescherming van de rechten van de werknemers en begeeft zich aldus op het gebied van het arbeidsrecht van de lidstaten dat door middel van verschillende belangrijke richtlijnen wordt geharmoniseerd vanuit zeer precieze invalshoeken.

⁴⁷ Mededeling van de Commissie van 24/10/2007-COM(2007)628.

⁴⁸ Zie bijvoorbeeld het Besluit 2010/707/EU van de Raad van 21/10/2010 betreffende de richtlijnen voor het werkgelegenheidsbeleid van de lidstaten (in het kader van de Europa 2020-strategie).

⁴⁹ COM(2010)2020 voor slimme, duurzame en inclusieve groei.

⁵⁰ COM(2007)359 definitief van 27 juni 2007.

De sociale dimensie van de interne markt

Het is bekend dat de totstandbrenging van de grote interne markt een hoofdpijler van de Europese constructie is. Omdat de sociale dimensie van de interne markt een element is dat bijdraagt tot de totstandbrenging en de werking van die markt, is het normaal dat Europa zich meer bepaald door wetgevingshandelingen wijdt aan materies die behoren tot het arbeidsrecht en de sociale zekerheid.

In deze context heeft de Europese Unie eerst en vooral sommige van de grote fundamentele principes en vrijheden die voortvloeien uit de Europese verdragen (de principes van gelijke behandeling en vrijheid van verkeer en vestiging van de Europese burgers) overgeschreven in concrete rechten en plichten.

- **De toepassing van het principe van gelijke behandeling** is het voorwerp van meerdere Europese richtlijnen. Een van die richtlijnen⁵¹ heeft dit principe van gelijke behandeling concreet gemaakt voor de toegang tot werkgelegenheid en arbeid. Alle onderdanen van de Europese Unie hebben, ongeacht hun religie of overtuigingen, eventuele handicap, leeftijd of seksuele geaardheid, recht op dezelfde behandeling op het gebied van toegang tot een baan of een beroep, beroepsopleiding, voorwaarden van tewerkstelling en arbeid, met inbegrip van de voorwaarden inzake loon en ontslag.

Op grond hiervan is directe of indirecte discriminatie⁵² inzake werkgelegenheid en arbeid verboden. Een verschillende behandeling op grond van leeftijd is alleen toegelaten wanneer ze objectief gerechtvaardigd, passend en noodzakelijk is voor de verwezenlijking van legitieme doeleinden op de arbeidsmarkt (jongeren of oudere werknemers beschermen, vereisten vaststellen betreffende de duur van de beroepservaring...). Deze regeling heeft geleid tot de moeilijkheden waarmee het Belgisch stelsel van leeftijdsgebonden loonschalen te maken kreeg en aldus tot een hervorming van alle loonschalen die zijn opgenomen in onze nationale collectieve arbeidsovereenkomsten.

- **De principes van het vrij verkeer van werknemers en de vrije vestiging** liggen ten grondslag aan het recht van elke Europese onderdaan om zich te verplaatsen naar het grondgebied van een andere lidstaat, toegang te hebben

tot de arbeidsmarkt van die lidstaat, zich te vestigen op het grondgebied van die lidstaat en er desgevallend een zelfstandig beroep uit te oefenen⁵³, ook in de vorm van een handelsvennootschap, onder dezelfde voorwaarden en modaliteiten als die welke toepasselijk zijn voor de onderdanen van die lidstaat.

- Het principe van het vrij verkeer van werknemers heeft meer bepaald concrete gestalte gekregen in een **Europese verordening**⁵⁴ die elke vorm van discriminatie op basis van nationaliteit verbiedt ten aanzien van de Europese burgers die in een andere lidstaat wensen te werken. Dit betekent concreet dat elke burger van de Unie het recht heeft toegang te hebben tot arbeid in loondienst en die betrekking uit te oefenen op het grondgebied van een andere lidstaat. Het betekent ook dat het een werkgever vrij staat werkaanbiedingen te verspreiden en een arbeidsovereenkomst te sluiten met een Europees burger uit een andere lidstaat.

- **Het recht om werknemers te werk te stellen in het stelsel van de terbeschikkingstelling** is in zekere zin een uitvloeisel van de vrije dienstverrichting, nog een fundamentele vrijheid van de Europese verdragen. Het vrij verkeer van dienstverlenende bedrijven op de Europese markt⁵⁵ gaat onvermijdelijk gepaard met de vrijheid om het personeel van de onderneming over te brengen naar het grondgebied van een andere lidstaat om er tijdelijk werkzaamheden uit te voeren die de dienstverlening rechtvaardigt. Deze verplaatsing, beter bekend als “terbeschikkingstelling” of “detachering”, is het voorwerp van Europese regelgeving.

- **De richtlijn inzake de terbeschikkingstelling**⁵⁶ brengt voor bedrijven die werknemers tijdelijk detacheren naar het grondgebied van een andere lidstaat in het kader van hun dienstverlening de verplichting mee om op die werknemers een geheel van bepalingen toe te passen die behoren tot de arbeidsvoorwaarden⁵⁷ van deze lidstaat voor zover die bepalingen voor hen gunstiger zijn dan die van hun land van herkomst.

De toepassing van de richtlijn inzake terbeschikkingstelling in België heeft geleid tot de goedkeuring van een nieuwe regeling van voorafgaande aangifte betreffende de aankomst van de werknemers op het grondgebied. Deze aangifte wordt gedaan in het kader van de LIMO-

53 Onverminderd de toepassing van overgangsiertes voor de werknemers van de lidstaten die het voorwerp zijn van een nieuwe toetreding tot de EU.

54 Verordening (EU) nr. 492/2011 van 5 april 2011.

55 Zie infra, vooral blz. 85 en 92.

56 Richtlijn 96/71 van 16 december 1996 betreffende de terbeschikkingstelling van werknemers met het oog op het verrichten van diensten werd door een wet van 5 maart 2002 omgezet in het Belgisch recht (B.S. van 13 maart 2002).

57 Het gaat om de harde kern van de richtlijn (artikel 3), meer bepaald het minimumloon en de arbeidstijd. Een overzicht van de regels die een bouwbedrijf in de verschillende landen van de Unie in acht moet nemen is te vinden op de website www.posting-workers.eu.

SA-reglementering⁵⁸, die de verplichting meebrengt om bepaalde gegevens te verstrekken die eigen zijn aan de werkgever en de gedetacheerde werknemers. Het Hof van Justitie heeft zich over deze verplichting moeten uitspreken en oordeelde dat de vermeldingen die van een zelfstandig werknemer worden geëist de vrije dienstverlening kunnen belemmeren⁵⁹. Intussen is de regeling met betrekking tot dit punt aangepast.

- **De coördinatieregels inzake sociale zekerheid die in de Europese verordeningen zijn opgenomen**⁶⁰, volgens dewelke werknemers die voor een periode van maximaal 24 maanden zijn gedetacheerd onderworpen blijven aan de socialezekerheidsstelsels van hun land van herkomst. Om aan te tonen dat hij wel degelijk onderworpen blijft aan het socialezekerheidsstelsel van het land waar hij gewoonlijk werkt, is de gedetacheerde werknemer gehouden in het bezit te zijn van het formulier A1, dat een Europees standaardformulier is.

- **De sociale bescherming van de werknemers en hun gezin** wordt verzekerd door Europese verordeningen, inzonderheid door de verordening betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels⁶¹ en door haar uitvoeringsverordening⁶², die de verwijzingsregels vaststellen die toepasselijk zijn op Europese onderdanen die zich binnen de Unie verplaatsen en onderworpen kunnen zijn aan de wetgeving van meerdere lidstaten.

- **Formaliteiten betreffende het verblijf**: Europa heeft natuurlijk het nodige gedaan om, door middel van een richtlijn, de voorwaarden te bepalen inzake de afgifte van verblijfsvergunningen voor de Europese burgers en hun gezin⁶³. Voor

een kort verblijf (minder dan drie maanden) van personen in het bezit van hun identiteitskaart werd elke voorwaarde geschrapt, door een kader te creëren voor de voorwaarden van toekenning voor langere verblijven en door het recht op duurzaam verblijf na een verblijfsperiode van ten minste 5 jaar te waarborgen. Een andere richtlijn⁶⁴ heeft het statuut van langdurig ingezetene ingevoerd voor de onderdanen van derde landen. Zo kan een niet-Europees onderdaan het statuut van langdurig ingezetene verkrijgen in de EU-lidstaat waar hij al lang verblijft. Deze verschillende Europese regelingen zijn in het Belgisch recht omgezet door een wet van 25 april 2007⁶⁵ die de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen heeft gewijzigd. Tot slot heeft een Europese verordening⁶⁶ een eenvormig model van verblijfsvergunning voor onderdanen van derde landen ingevoerd.

- **De tewerkstelling van onderdanen van derde landen**⁶⁷ in **illegaal verblijf**⁶⁸: de Europese Unie wil ook strijden tegen clandestiene immigratie en de tewerkstelling van onderdanen van derde landen die illegaal in de Europese Unie verblijven. Ze heeft daarom een richtlijn aangenomen⁶⁹ die voor de bedrijven verplichtingen invoert inzake het controleren en bijhouden van de verblijfsdocumenten evenals gemeenschappelijke minimale normen voor de sancties tegen werkgevers die inbreuken begaan op het verbod op tewerkstelling van werknemers uit derde landen die illegaal in het land verblijven. Deze richtlijn werd in het Belgisch recht omgezet door een wet van 11 februari 2013⁷⁰.

51 Richtlijn 2000/78 van 27 november 2000, PBEG, 2 december 2000. Deze richtlijn werd in het nationaal recht omgezet door de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie (B.S. 30 mei 2007).

52 Met “indirecte discriminatie” wordt elke bepaling, maatstaf of handelwijze bedoeld die ogenschijnlijk neutraal is, maar een nadelig gevolg kan hebben voor één of meer welbepaalde personen of nog het aanzetten tot discriminatie.

58 Programmawet (I) van 27 december 2006, Titel IV, Hoofdstuk 8. Voorafgaande melding voor gedetacheerde werknemers en zelfstandigen (artikelen 137 tot 167) en koninklijk besluit van 20 maart 2007 tot uitvoering van Hoofdstuk 8 van Titel IV van de programmawet (I) van 27 december 2006.

59 Arrest van 19 december 2012, Europese Commissie/Koninkrijk België, C-577/10.

60 Zie voetnoten 60 en 61.

61 Verordening (EG) nr. 883/2004 van 29 april 2004, ter vervanging van de verordening EEG 1408/71.

62 Verordening (EG) 987/2009 van 16 september 2009.

63 Richtlijn 2004/38 van 29 april 2004 betreffende het recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten voor de burgers van de Unie en hun familieleden.

64 Richtlijn 2003/109 van 25 november 2003.

65 B.S. van 10 mei 2007.

66 Verordening (EG) nr. 1030/2002 van 13 juni 2002.

67 Met “onderdaan van een derde land” wordt de onderdaan bedoeld die niet de nationaliteit van een EU-lidstaat bezit of op wie het vrij verkeer niet van toepassing is (onderdaan van de EER of de EVA of familieled).

68 Met “illegaal verblijf” doelt de regelgeving op de aanwezigheid op het grondgebied van een vreemdeling die niet (langer) voldoet aan de voorwaarden inzake toegang tot het grondgebied of verblijf. Men moet oog hebben voor de geldigheidsperiode van de verblijfsvergunning; het verblijf wordt immers illegaal eens de verblijfsvergunning is vervallen.

69 Richtlijn 2009/52 van 18 juni 2009.

70 B.S. van vrijdag 22 februari 2013.

De richtlijn legt ook de toepassing op van een specifieke regeling van hoofdelijke aansprakelijkheid voor lonen die verschilt van het algemeen stelsel inzake hoofdelijke aansprakelijkheid voor lonen dat in België al toepasselijk was.

- **De organisatie van de sociale dialoog in ondernemingen met een Europese dimensie:**

De invoering van de grote Europese interne markt heeft het voor sommige ondernemingen of concerns mogelijk gemaakt om een Europese dimensie te verwerven. Omdat de beslissingen die binnen deze ondernemingen of concerns worden genomen gevolgen kunnen hebben voor de werknemers die in verschillende lidstaten zijn tewerkgesteld, heeft het Europees recht gepoogd een structuur van informatie en raadpleging van de werknemers te creëren die is aangepast aan de dimensie van de onderneming. Deze materie was het voorwerp van een richtlijn⁷¹ betreffende de instelling van een Europese ondernemingsraad of van een raadplegingsprocedure in ondernemingen en concerns met een Europese dimensie. Vervolgens werd deze materie gereorganiseerd, bijgewerkt en toegelicht in een nieuwe richtlijn⁷² die ook “hervormingsrichtlijn” wordt genoemd.

Elke lidstaat stelt de procedure vast tot benoeming van de vertegenwoordigers van de werknemers die aan de sociale dialoog zullen deelnemen op het niveau van de ondernemingen of concerns met een communautaire dimensie. In de Belgische bouwsector, waar de vertegenwoordiging van de werknemers binnen één enkel orgaan is gecentraliseerd, wordt de benoeming van de Belgische leden van de bijzondere onderhandelingsgroep en/of van de Belgische leden van de Europese ondernemingsraad toevertrouwd aan de vakbondsdelegatie van de onderneming.

Gevolgen van het Europees recht voor de individuele arbeidsrelaties

De Unie heeft bepalingen aangenomen betreffende de arbeidsrelatie tussen de werkgever en de werknemer in de lidstaten, ongeacht eender welke kwestie inzake migratie van de werknemer. Er is hier dus sprake van een rechtstreeks ingrijpen van het Europees recht in de nationale regelgevingen die onder het arbeidsrecht vallen.

- **De informatie van de werknemer over zijn arbeidsvoorwaarden:** door middel van een richtlijn⁷³ wilde de Unie aan de lidstaten de verplichting opleggen om de werkgever ertoe te dwingen de werknemer te informeren over de op de arbeidsovereenkomst toepasselijke voorwaarden vanaf het afsluiten van die overeenkomst⁷⁴.

- **Een gelijke behandeling voor de werknemers met een overeenkomst van bepaalde duur:** bij toepassing van een Europese richtlijn⁷⁵ mogen werknemers die krachtens een arbeidsovereenkomst van bepaalde duur zijn tewerkgesteld, niet worden behandeld op een wijze die nadeliger is dan het geval is voor de werknemers die voor onbepaalde duur in dienst zijn genomen. In het Belgisch recht is de werkgever bovendien gehouden zijn werknemers met een arbeidsovereenkomst van bepaalde duur te informeren over de vacatures binnen de onderneming.

- **De arbeidstijd:** sommige aspecten van de organisatie van de arbeidstijd worden geregeld door een Europese richtlijn⁷⁶ die werd aangenomen in het kader van de algemene minimumvoorschriften inzake veiligheid en gezondheid. Die voorschriften hebben meer bepaald betrekking op de maximale arbeidstijd, de periodes van dagelijkse rust, de pauzes, de wekelijkse rusttijd, de jaarlijkse vakantie en bepaalde aspecten van nachtwerk.

Zo legt de richtlijn de inachtneming op van een maximale wekelijkse arbeidstijd van 48 uur. Deze duur mag worden berekend (door een gemiddelde) op basis van vrij lange referentieperiodes die worden vastgesteld door de wet (4 maanden) of een cao (12 maanden). Voorts moeten de werknemers rusttijden kunnen nemen die overeenstemmen met de door de richtlijn opgelegde minima⁷⁷.

Inzake nachtwerk legt de richtlijn een maximale werkduur op (gemiddeld 8 uur per 24 uur).

- **Een onverwacht gevolg voor de jaarlijkse vakantie:** de voorwaarden waarin de Belgische wet op de jaarlijkse vakantie aanvankelijk voorzag om betaalde vakantie te krijgen, hadden tot gevolg dat de werknemer geen vakantie kon krijgen tijdens het eerste werkjaar. Deze

bepaling is strijdig met de richtlijn betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd, die bepaalt dat elke werknemer recht heeft op vier weken betaalde vakantie, ook tijdens zijn eerste jaar van tewerkstelling. Als gevolg van deze vaststelling heeft de Europese Commissie op 24 november 2011 een officiële ingebrekestelling betekend aan België wegens de onjuiste omzetting van artikel 7 van de richtlijn 2003/88 (arbeidstijd).

Sindsdien heeft België zich naar de richtlijn geschikt. Een artikel 17bis werd ingevoegd in de regelgeving betreffende de jaarlijkse vakantie die sinds 1 april 2012 aan de werknemers een recht op bijkomende vakantie toekent tijdens hun eerste jaar van tewerkstelling of hervatting van activiteit.

Gevolgen voor het recht inzake de collectieve arbeidsbetrekkingen

Het Europees recht behandelt ook de organisatie van de collectieve arbeidsbetrekkingen, inzonderheid vanuit het oogpunt van de bescherming van bepaalde rechten van de werknemers en van de vertegenwoordiging van hun belangen.

- **Bescherming tegen de insolventie van de werkgever:** een richtlijn⁷⁸ legt aan de lidstaten de verplichting op om instellingen te creëren die het mogelijk maken de betaling te waarborgen van de lonen aan de werknemers die het slachtoffer zijn van de insolventie van hun werkgever. Op te merken valt dat België al een dergelijke instelling⁷⁹ in het leven had geroepen lang vóór de richtlijn werd aangenomen.

- **Het kader voor de stelsels tot vertegenwoordiging van de werknemers:** in het Belgisch recht werd lang geleden al het wettelijk en conventioneel kader opgenomen tot organisatie van de vertegenwoordiging van de werknemers (ondernemingsraad en preventiecomité) en hun structuur van aanspraak (vakbondsafvaardiging) in de ondernemingen. Het Europees recht heeft een aantal aspecten van het Belgisch wettelijk kader echter aangevuld en aangepast. De bewuste richtlijn⁸⁰, die geldt voor ondernemingen met

een aantal werknemers boven een welbepaalde drempel, legt een verplichting op inzake informatie en raadpleging van de werknemers of hun vertegenwoordigers met betrekking tot diverse sociale en economische thema's en onder verschillende omstandigheden. Onder deze invalshoek heeft de richtlijn het al bestaand Belgisch recht niet ingrijpend gewijzigd⁸¹.

- **De bescherming van de rechten van de werknemers in geval van overgang van een onderneming:** begin 2001 keurde de Unie een richtlijn goed⁸² betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der lidstaten betreffende het behoud van de rechten van de werknemers bij overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen van ondernemingen of vestigingen. Deze richtlijn heeft tot doel de werknemers te beschermen in geval van wijziging van werkgever als gevolg van een overgang van de onderneming krachtens overeenkomst. Ze stelt de rechten en plichten vast van de werknemers die bij de overgang betrokken zijn en bevestigt voornamelijk de beschermende bepalingen die in het Belgisch recht al bestonden bij toepassing van de cao nr. 32bis⁸³.

- **De regels inzake collectief ontslag:** een richtlijn⁸⁴ betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen van de lidstaten betreffende het collectief ontslag verplicht de werkgevers ertoe de vertegenwoordigers van het personeel te raadplegen over sommige punten en hun diverse inlichtingen te verstrekken. Voorts stelt ze de te volgen procedure bij collectief ontslag vast en regelt ze daarvan de modaliteiten, meer bepaald de toepassing van een wachttijd vóór het ontslag.

⁷¹ Richtlijn 94/45 van 22 september 1994. Deze richtlijn werd in het Belgisch recht omgezet door de cao nr. 62 van 6 februari 1996 (B.S. van 11 april), die meermaals werd gewijzigd.

⁷² Richtlijn 2009/38 van 6 mei 2009, in het Belgisch recht omgezet door de cao nr. 101 van 21 december 2010 (KB van 24 maart 2011 – B.S. van 8 april 2011).

⁷³ Richtlijn 91/533 van 14 oktober 1991. De bepalingen van deze richtlijn zijn opgenomen in de wet van 8 april 1965 tot instelling van de arbeidsreglementen en in het koninklijk besluit van 8 augustus 1980 betreffende het bijhouden van sociale documenten.

⁷⁴ De informatie heeft betrekking op de essentiële elementen van de arbeidsrelatie (werkplaats, duur van de overeenkomst, bestanddelen van het loon, arbeidstijd ...).

⁷⁵ Richtlijn 1999/70 van 28 juni 1999 betreffende de door het EVV, de UNICE en het CEEP gesloten raamovereenkomst inzake arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd werd door de wet van 5 juni 2002 omgezet in het Belgisch recht (B.S. 26 juni 2002).

⁷⁶ Richtlijn 93/104 van 23 november 1993, vervangen door richtlijn 2003/88 van 4 november 2003, in het Belgisch recht omgezet door een wet van 4 december 1998 tot omzetting van sommige bepalingen van de EG-richtlijn 93/104 van 23 november 1993 betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd (B.S. van 17 december 1998).

⁷⁷ Namelijk een minimale periode van dagelijkse rust van 11 opeenvolgende uren per 24 uur, een pauze voor dagelijks werk van meer dan 6 uur en een wekelijkse rust van minimum 24 uur gemiddeld zonder onderbreking na elke periode van 7 dagen, boven op de dagelijkse rust van 11 uur. Deze bepalingen werden overgenomen in de artikelen 38ter en 38quater van de arbeidswet van 16 maart 1971.

⁷⁸ Richtlijn 2008/94 van 22 oktober 2008 betreffende de bescherming van de werknemers bij insolventie van de werkgever.

⁷⁹ Het Fonds Sluiting Ondernemingen.

⁸⁰ Richtlijn 2002/14 van 11 maart 2002 betreffende de informatie en de raadpleging van de werknemers in de Europese Gemeenschap.

⁸¹ Ze heeft geleid tot verschillende aanpassingen in het koninklijk besluit van 27 november 1973 houdende reglementering van de economische en financiële inlichtingen te verstrekken aan de ondernemingsraden. Voor het overige werd de richtlijn in het nationaal recht omgezet door de wet van 23 april 2008 (B.S. van 16 mei 2008).

⁸² Richtlijn 2001/23 van maandag 12 maart 2001.

⁸³ Collectieve arbeidsovereenkomst nr. 32bis van 7 juni 1985 betreffende het behoud van de rechten van de werknemers bij wijziging van werkgever ingevolge de overgang van ondernemingen krachtens overeenkomst en tot regeling van de rechten van de werknemers die overgenomen worden bij overname van activa na faillissement (KB van 25 juli 1985, B.S. van 9 augustus 1985), meermaals gewijzigd.

⁸⁴ Richtlijn 98/59 van 20 juli 1998, een gecodificeerde versie van de richtlijnen 75/129 en 92/56 die werden opgeheven. De omzetting in het Belgisch recht vond plaats door middel van meerdere bepalingen waaronder de wet van 26 juni 2002 betreffende de sluiting van de ondernemingen (B.S. van 9 augustus 2002).

Gezondheid en veiligheid op het werk

De wetgeving inzake werkzekerheid in België behoort tot die waar de invloed van het Europees niveau zich het vroegst heeft laten voelen en wellicht ook het grootst is. Het Belgisch recht inzake werkzekerheid was weliswaar geen lege doos, integendeel. In sommige opzichten liep onze wetgeving zelfs voor op bepaalde Europese normen.

Zo heeft de Belgische wetgever met de invoering van het concept “welzijn” getoond dat hij het toepassingsgebied van de regelgeving inzake gezondheid en veiligheid wilde uitbreiden tot andere domeinen van risicobeheer zoals psychosociale belasting, ergonomie en hygiëne.

Deze vaststelling doet echter niets af aan de invloed die het Europees recht op ons nationaal recht heeft uitgeoefend, hetzij door nieuwe procedures of verplichtingen op het gebied van risicobeheer over te nemen, hetzij door al bestaande verplichtingen te consolideren of te versterken.

Het algemeen preventiebeleid

Het algemeen preventiebeleid dat vandaag van kracht is in het Belgisch recht, is het resultaat van reeds bestaande bepalingen (meer bepaald het ARAB dat in 1947 werd aangenomen)⁸⁵ die later werden aangevuld met andere wetgevingen⁸⁶ en die het Europees recht vervolgens heeft uitgebreid en geconsolideerd, meer bepaald via de kaderrichtlijn inzake veiligheid op het werk van 1989⁸⁷ die de veiligheid wil verbeteren en de gezondheid van de werknemers wil bevorderen door middel van een aangepast beleid van risicopreventie.

Onder de invloed van deze kaderrichtlijn en meerdere uitvoeringsrichtlijnen heeft de Belgische wetgever het kader van onze regelgeving inzake veiligheid grondig herzien en de wet op het welzijn van 4 augustus 1996 aangenomen. Deze wet vormt de nieuwe basis voor de organisatie van het preventiebeleid op de werkplaats.

De Europese inbreng in ons verplicht preventiestelsel vinden we meer bepaald terug in de bepalingen betreffende de invoering van een veiligheidsplan (risico-inventaris, risico-evaluatie en preventiemaatregelen) en de aansluiting bij een externe preventiedienst⁸⁸. Die inbreng is er ook in de organisatie van de verplichtingen om passende informatie te verstrekken aan en te voorzien in passende opleidingen voor de werknemers en om samen te werken wanneer meerdere bedrijven op dezelfde werkplaats aanwezig zijn.

85 In 1946-1947 nam de minister van Arbeid en Sociale Voorzorg het initiatief om de verschillende wetten en koninklijke besluiten inzake veiligheid en hygiëne op het werk en de bescherming van het milieu samen te brengen in één enkele code. Deze code, het Algemeen reglement voor de arbeidsbescherming (ARAB), werd goedgekeurd in de besluiten van de Regent van 11 februari 1946 en van 27 september 1947.

86 De wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen.

87 Richtlijn 89/391/EEG van 12 juni 1989.

88 De kaderrichtlijn bepaalt dat elke werkgever één of meer werknemers moet aanwijzen die verantwoordelijk zijn voor preventie. Is dat voor de werkgever niet mogelijk, dan moet hij een beroep doen op deskundigen buiten de onderneming. Overeenkomstig deze regel bepaalt de Belgische regelgeving dat elke werkgever een interne preventiedienst moet creëren met ten minste één preventieadviseur. Is de interne preventiedienst niet bij machte om zelf alle opdrachten uit te voeren, dan moet de werkgever een beroep doen op een externe preventiedienst die met de bewuste taken wordt belast. In de bouwsector betekent dit concreet dat er bijvoorbeeld voor het toezicht op de gezondheid een beroep moet worden gedaan op een externe preventiedienst.

De coördinatie van de veiligheid op de bouwerven

De invoering van een verplichting van veiligheidscoördinatie in het Belgisch recht vloeit rechtstreeks voort uit het Europees recht. Een dergelijke verplichting bestond niet vóór de goedkeuring van de richtlijn “tijdelijke of mobiele bouwplaatsen” in 1992⁸⁹. Deze richtlijn legt de aanwijzing op van veiligheidscoördinatoren die worden belast met de uitvoering van specifieke taken en opdrachten en met het bijhouden van bepaalde documenten, zowel tijdens de ontwerpfasen van het project als de uitvoeringsfase van de werken op de bouwplaats. De richtlijn werd in 2001 omgezet in Belgisch recht⁹⁰.

De coördinatieverplichting geldt voor alle bouwwerken zodra ten minste twee verschillende ondernemingen betrokken zijn bij de uitvoering van de werken.

Specifieke beschermingsmaatregelen

Europa heeft niet enkel algemene preventiebeginselen uitgevaardigd, maar ook specifiekere regels aangenomen met concrete verplichtingen, met als doel specifieke situaties op de werkplaatsen aan te pakken, zowel vanwege de risico's die gepaard gaan met bepaalde activiteiten of omstandigheden als omwille van de bijzondere nood aan bescherming van bepaalde categorieën werknemers.

- **De beschermingsmaatregelen als gevolg van specifieke werksituaties:** in de loop der jaren werden meerdere richtlijnen aangenomen om te voldoen aan bepaalde noden inzake bescherming waarvan de meeste al bestonden in het Belgisch recht, maar als gevolg van de Europese aanpak zijn versterkt. We denken aan het gebruik van individuele beschermingsmiddelen⁹¹, die ter beschikking van de werknemers moeten worden gesteld bij gebrek aan efficiënte collectieve bescherming, of aan de maatregelen van bescherming tegen de risico's van asbest⁹², die meer bepaald steunen op de verplichtingen inzake opleiding van de werknemers, van verbod op het gebruik van sommige mechanische werktuigen, maar ook de bijzondere voorwaarden (voorafgaande erkenning) voor de ondernemingen die bevoegd zijn om asbestverwijderingswerken uit te voeren.

89 Europese richtlijn 92/57/EEG van 24 juni 1992 betreffende de tijdelijke of mobiele bouwplaatsen, omgezet in de wet betreffende het welzijn van 4 augustus 1996 en het koninklijk besluit van 25 januari 2001.

90 Een eerste omzettingbesluit van 1999 werd door de Raad van State vernietigd. België behoorde tot de eerste landen die deze Europese regelgeving in hun nationaal recht hebben omgezet, maar heeft er tegelijk een moeilijker leesbaar geheel van bijkomende verplichtingen, procedures en administratieve taken van gemaakt.

91 Richtlijn 89/686/EEG van 21 december 1989, in het Belgisch recht omgezet door het KB van 13 juni 2005.

92 Richtlijn 83/477/EEG, in het Belgisch recht omgezet door het KB van 16 maart 2006 en door het KB van 28 maart 2007, opgeheven en vervangen door de richtlijn 2009/148/EG.

Er zijn ook de specifieke bepalingen die zijn aangenomen tot bestrijding van risico's in verband met hoogtewerken⁹³, waarvoor de Europese Commissie, naast de richtlijn, een gids met goede praktijken heeft uitgegeven, risico's van blootstelling aan mechanische trillingen⁹⁴ of nog risico's als gevolg van het dragen van lasten⁹⁵, en risico's in verband met lawaai op de werkplaatsen⁹⁶.

- **De specifieke behoeften aan bescherming van sommige categorieën werknemers:** Europa heeft bijzondere beschermingsmaatregelen willen nemen ten voordele van sommige categorieën van werknemers die meer dan andere zijn blootgesteld aan risico's voor hun veiligheid of gezondheid. Dit geldt voor zwangere vrouwen, voor wie een richtlijn⁹⁷ in 2008 het zwangerschapsverlof heeft verlengd door het op 18 weken te brengen⁹⁸ en de blootstelling aan chemische en biologische stoffen heeft verboden. Het geldt ook voor jonge werknemers⁹⁹, voor wie de indienstneming in de onderneming moet worden voorafgegaan door een analyse van de specifieke risico's¹⁰⁰ die meer bepaald betrekking heeft op activiteiten, stoffen, agentia en werkplaatsen. En het geldt voor de tijdelijke werknemers¹⁰¹, wier bescherming moet worden verzekerd door zowel het uitzendkantoor¹⁰² als de onderneming¹⁰³ die gebruik maakt van hun diensten en die de eerste verantwoordelijke is voor de veiligheid van deze werknemers.

93 Richtlijn 2001/45/EG inzake hoogtewerken, die bepalingen bevat die tot doel hebben het gebruik van ladders, trapladders en platformladders als werkpost in de hoogte te beperken. Deze richtlijn werd in het Belgisch recht omgezet door het besluit van 31 augustus 2005.

94 KB van 7 juli 2005 tot omzetting in het Belgisch recht van de richtlijn 2002/44/EG van 25 juni 2002.

95 Richtlijn 90/269/EEG van 29 mei 1990, in het Belgisch recht omgezet door het KB van 12 augustus 1993.

96 Richtlijn 2003/10/EG van 6 februari 2003, in het Belgisch recht omgezet door het KB van 16 januari 2006.

97 Richtlijn 92/85 van 19 oktober 1992.

98 De duur van het zwangerschapsverlof in België is beperkt tot 15 weken, maar kan worden verlengd door middel van tijdskrediet of ouderschapsverlof zodat er wordt voldaan aan de Europese doelstelling. Overigens valt op te merken dat het Europees Parlement vandaag onderzoekt of het zwangerschapsverlof tot 20 weken kan worden verlengd.

99 Richtlijn 94/33 van 22 juni 1994, in het Belgisch recht omgezet door het besluit van 3 mei 1999.

100 Onverminderd het verbod om jongeren te belasten met sommige taken die als gevaarlijk worden beschouwd.

101 Richtlijn 91/383 van dinsdag 25 juni 1991.

102 Het uitzendkantoor moet meer bepaald de medische geschiktheid van de werknemer controleren en toezien op de inachtneming van de verbodsbepalingen inzake blootstelling, bijvoorbeeld aan asbest.

103 De onderneming stelt meer bepaalde werkkledij en individuele beschermingsmiddelen ter beschikking van de werknemer; ze ziet er ook op toe dat de werknemer beschikt over een attest (veiligheidspaspoort) waaruit blijkt dat hij een veiligheidsopleiding van ten minste 16 uur heeft gevolgd.

Regelgeving inzake producten en materialen

De Europese Unie heeft oog voor de bescherming van de gebruikers van producten en materialen, meer bepaald op de werkplaatsen. Bijgevolg heeft ze verordeningen ontwikkeld over het in omloop brengen van producten, die tegelijk ook gevolgen hebben voor het risicobeheer in de ondernemingen die deze producten gebruiken.

- **De regelgeving "REACH"**
De Europese verordening "REACH"¹⁰⁴ (registratie, beoordeling, toelating en beperking ten aanzien van chemische stoffen), in werking getreden op 1 januari 2007, brengt voor de industrie de verplichting mee om chemische producten te registreren, hun veilig gebruik te beoordelen en ze in sommige gevallen te doen toelaten en in andere hun gebruik te beperken. Alle bestaande en nieuwe chemische producten moeten worden geregistreerd bij het Europees Agentschap voor chemische stoffen (ECHA). Deze verplichtingen gelden voor alle producenten en importeurs, maar desgevallend ook voor de ondernemingen die de producten gebruiken.

De onderneming blijft immers de eindverantwoordelijke voor alle risico's in verband met de gezondheid en de veiligheid van haar werknemers op de werkplaatsen. Als gevolg van de verplichtingen ten laste van de producenten en de importeurs in verband met de productgebonden risico's heeft REACH een positieve impact op de beoordeling van de gezondheid en de veiligheid op de werkplaats alsook op de preventiemaatregelen die als gevolg daarvan moeten worden genomen.

- **De "CLP"-verordening**
De Europese verordening betreffende de "indeling, etikettering en verpakking van stoffen en mengsels" (CLP)¹⁰⁵ brengt voor de industrie de verplichting mee om chemische producten en mengsels in te delen, te etiketteren en te verpakken op basis van nieuwe regels.

- **De verordening betreffende de bouwproducten**
De nieuwe Europese verordening inzake bouwproducten¹⁰⁶ bepaalt dat bouwproducten en –materialen moeten beantwoorden aan welbepaalde normen. Fabrikanten, importeurs en distributeurs zijn gehouden hun bouwmaterialen en –producten te laten testen of evalueren volgens de Europese specificaties. De tests en evaluaties moeten betrekking hebben op de prestaties van de essentiële kenmerken van de producten.

Een nieuwe benadering: nanotechnologie

Europa heeft steeds meer oog voor de huidige ontwikkelingen op het gebied van nanotechnologie. Nanodeeltjes zijn ultrakleine deeltjes met nieuwe eigenschappen die verschillen van die van grote deeltjes. Ze zijn interessant voor tal van nieuwe toepassingen, maar kunnen nieuwe risico's meebrengen voor de gezondheid, de veiligheid en het milieu. Momenteel ontwikkelt de Unie onderzoeksprogramma's en bewustmakingscampagnes rond dit thema, in afwachting dat er formele wetgeving wordt aangenomen.

Een Europees agentschap voor de veiligheid en de gezondheid op het werk

Het Europees Agentschap voor de veiligheid en de gezondheid op het werk (EU-OSHA) heeft als opdracht overal in Europa een cultuur van risicopreventie op de werkplaatsen te bevorderen. Het Agentschap werkt samen met regeringen, organisaties van werkgevers en werknemers, Europese instellingen en netwerken en met sommige specifieke ondernemingen.

In het kader van zijn algemene opdracht besteedt het Agentschap zeer veel aandacht aan preventie in kleine en middelgrote ondernemingen. Zo ontwikkelt het praktische hulpmiddelen voor kleine ondernemingen waarmee deze de risico's op de werkplaatsen kunnen evalueren (online tools voor risicobeoordeling) en kennis en goede praktijken kunnen delen¹⁰⁷. Naast bewustmaking heeft het Agentschap ook een onderzoeksopdracht die meer bepaald betrekking heeft op de identificatie en evaluatie van nieuwe risico's op de werkplaatsen (bv. nanotechnologie).

De regelgeving inzake overheidsopdrachten

De invloed van de eerste Europese richtlijnen inzake overheidsopdrachten voor werken¹⁰⁸ liet zich al heel snel, vanaf het begin van de jaren zeventig, voelen in de Belgische regelgeving¹⁰⁹. Het Europees recht inzake overheidsopdrachten kwam echter pas tot volle ontwikkeling in de loop van de volgende twee decennia, na de publicatie in 1985 van het "Witboek" over overheidsopdrachten dat aanleiding gaf tot de goedkeuring van verschillende richtlijnen tussen 1989 en 1993¹¹⁰ en tot een "Groenboek" in 1996.

De omzetting van deze richtlijnen in het Belgisch recht zorgde in het begin van de jaren negentig voor een grondige en duurzame hervorming van de nationale regelgeving inzake overheidsopdrachten. De omzettingswet van die tijd¹¹¹ en de bijhorende uitvoeringsbesluiten¹¹² zijn van kracht gebleven tot in 2013, en werden ondertussen meermaals aangepast aan nieuwe Europese regels¹¹³.

De laatste hervorming van de Belgische regelgeving inzake overheidsopdrachten¹¹⁴, vóór die waarmee er tijdens de komende maanden zou moeten worden begonnen¹¹⁵, was het resultaat van de omzetting van twee Europese richtlijnen van 2004¹¹⁶. Ze is effectief van kracht geworden op 1 juli 2013.

De wetgevingsinflatie inzake overheidsopdrachten op Europees vlak is ten dele het gevolg van het streven om overheidsopdrachten te gebruiken als een instrument om diverse specifieke beleidsdoelstellingen te realiseren, zoals de promotie van kmo's, innovatie, duurzame ontwikkeling, ...

De overvloed aan Europese teksten en de ontwikkelingen van de rechtspraak waartoe ze aanleiding hebben gegeven, zijn onbetwistbaar oorzaken van de steeds grotere complexiteit

van het Belgisch recht inzake overheidsopdrachten. Afgezien van dit aspect illustreert deze overvloed aan teksten welke invloed het Europees recht uitoefent op de ondernemingen die onderworpen zijn aan de toepassing van de regelgeving betreffende de overheidsopdrachten. Enkele voorbeelden die we in de onderstaande paragrafen beschrijven, illustreren de omvang van die invloed.

104 Verordening EG nr. 1907/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006.
105 Verordening EG nr. 1272/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008.
106 Verordening EU nr. 305/2011 van het Europees Parlement en de Raad van 9 maart 2011 tot vaststelling van geharmoniseerde voorwaarden voor het verhandelen van bouwproducten. Deze verordening vervangt de Europese richtlijn 89/106/EEG van 21 december 1988.

107 Op te merken valt dat de Vaste Commissie Bouw van de Hoge Raad voor Preventie en Bescherming op het Werk in België momenteel samen met het preventie-instituut van de bouw (NAVb) onderzoekt of het "online interactive risk assessment tool – OIRA" een praktische en concrete toepassing kan krijgen voor de Belgische bouwbedrijven.

108 Richtlijn 71/305/EEG van 26 juli 1971 betreffende de coördinatie van de procedure voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken.
109 De wet van 14 juli 1976 betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten.
110 Richtlijn 93/37/EG betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken en richtlijn 93/38/EG van 14 juni 1993 houdende coördinatie van de procedures voor het plaatsen van opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie.
111 Wet van 24 december 1993.
112 Meer bepaald het KB van 8 januari 1996 betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten en concessies voor openbare werken en het KB van 10 januari 1996 betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten in de sectoren water, energie, vervoer en telecommunicatie.
113 Het zou al te saai zijn om hier de volledige lijst en de referenties van de koninklijke wijzigingsbesluiten op te nemen; we nemen er genoeg mee te vermelden dat het er meer dan twintig zijn.
114 Wet van 15 juni 2006 betreffende de overheidsopdrachten en bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten; Koninklijk besluit van 15 juli 2011 betreffende de plaatsing van overheidsopdrachten in de klassieke sectoren.
115 Begin 2014 werden er nieuwe Europese richtlijnen aangenomen. Het gaat om de richtlijn 2014/24/EU van 26 februari 2014 (klassieke sectoren) en de richtlijn 2014/25/EU van 26 februari 2014 (speciale sectoren) (Publicatieblad van de Europese Unie van 28 maart 2014). Ze moeten tegen 18 april 2016 worden omgezet in het Belgisch recht inzake overheidsopdrachten.
116 Richtlijn 2004/18/EG van 30 maart 2004 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor werken, leveringen en diensten alsook richtlijn 2004/17/EG van 30 maart 2004 houdende coördinatie van de procedures voor het plaatsen van opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en postdiensten.

De kwalitatieve selectie van de ondernemingen

De kwalitatieve selectiefase is, samen met de aanbestedingsfase van de opdracht, één van de twee fasen in de gunningsprocedure van een overheidsopdracht. Ze bestaat erin de bekwaamheid of de geschiktheid te beoordelen van de ondernemingen die zich kandidaat stellen om de opdracht uit te voeren¹¹⁷.

De regelgeving over de kwalitatieve selectiefase is zo goed als volledig rechtstreeks afkomstig van de bepalingen van het Europees recht, die zelfs de referenties opsommen die de aanbestedende overheid kan eisen. Die laatste moet in de aankondiging van de opdracht of de uitnodiging tot inschrijving aangeven welke referenties ze in aanmerking zal nemen.

De selectiefase wordt soms slecht toegepast door de aanbestedende overheden¹¹⁸ en wekt veel terughoudendheid bij de ondernemers die van mening zijn dat hun bewijs van erkenning voldoende aantoont dat ze bekwaam zijn om de opdrachten voor werken waarvoor ze erkend zijn uit te voeren. Bovendien is het administratief werk als gevolg van de referenties die de vereiste bekwaamheid moeten aantonen zeker niet te onderschatten. Het vormt een overlast aan werk die gewoonlijk nutteloos wordt geacht.

We onthouden ook de invloed van het Europees recht op de regels inzake het gebruik van de bekwaamheid van derden in het kader van de kwalitatieve selectie¹¹⁹. Die regels maken het voor een kandidaat of een inschrijver mogelijk om voor een welbepaalde opdracht de referenties van andere entiteiten te doen gelden, ongeacht overigens de aard van de tussen hen bestaande juridische banden. Deze regels, die de onderneming toelaten zich te beroepen op de referenties of de financiële middelen van een andere onderneming, zijn volledig overgenomen uit de richtlijn van 2004¹²⁰.

Dwingende sociale en milieuvoorwaarden

Zoals al gezegd heeft de Europese wetgever vaak blij gegeven van zijn bedoeling om overheidsopdrachten strategisch te gebruiken om bepaalde sociale beleidsdomeinen te bevorderen of om duurzame ontwikkeling te ondersteunen. Dit doel, dat concreet gestalte krijgt in de bepalingen van de Europese richtlijn van 2004¹²¹, is eveneens omgezet in de Belgische regelgeving, die meer bepaald voorziet in de mogelijkheid om de deelname aan sommige opdrachten voor te behouden voor sociale werkplaatsen of de uitvoering van de opdracht in het kader van programma's voor beschermde arbeid te plaatsen.

¹¹⁷ Dit onderzoek heeft betrekking op zowel de algemene voorwaarden van toegang tot de bestelling van de overheid (bv. niet uitgesloten zijn wegens een veroordeling voor omkoping, witwassen van kapitalen, een situatie van faillissement ...) als specifiekere voorwaarden betreffende de economische en financiële draagkracht van de kandidaten en hun technische en beroepsbekwaamheid. Het bewijs van deze voorwaarden inzake draagkracht/bekwaamheid wordt geleverd aan de hand van sommige rechtvaardigingsstukken zoals passende bankverklaringen, de jaarrekeningen, een verklaring betreffende de jaarlijkse gemiddelde personeelssterkte van de onderneming, een lijst van de tijdens de laatste vijf jaar uitgevoerde werken ...

¹¹⁸ Sommige aanbestedende overheden eisen zonder enig onderscheid alle referenties die in het koninklijk besluit worden opgesomd, terwijl de selectiecriteria in verband moeten staan met en in verhouding tot het voorwerp van de opdracht.

¹¹⁹ KB van 15 juli 2011, artikel 74.

¹²⁰ Artikelen 47.2 en 48.3 van de richtlijn 2004/18/EG.

¹²¹ Artikel 19 van de richtlijn 2004/18/EG en artikel 22 van de wet van 15 juni 2006.

De benadering is dezelfde met betrekking tot de voorwaarden die in de regelgeving zijn opgenomen en betrekking hebben op de toepassing van milieuvriendelijke uitvoeringsmethoden of de inachtneming van bepaalde sociale bepalingen (bv. specificaties betreffende de toegankelijkheid voor gehandicapten).

De toepassing van elektronische technologieën ("e-procurement")

Het concept "e-procurement" gaat over de toepassing van elektronische technologieën (internet) op alle procedures en transacties in verband met overheidsopdrachten. Het gaat om het gebruik van elektronische methoden in alle fasen van het aankoopproces, van de publicatie tot de betaling en zelfs, desgevallend, het contractbeheer¹²². Door elektronische hulpmiddelen te gebruiken wil men de efficiëntie van de aankoopprocedures verhogen, een administratieve vereenvoudiging en een kostenvermindering doorvoeren, de procedures transparanter maken, ...

De richtlijnen inzake overheidsopdrachten van 2004¹²³ hebben een rechtsgrond gecreëerd voor het gebruik van e-procurement. De verklaring van Manchester van 2005¹²⁴ heeft trouwens de weg geopend naar Europese doelstellingen die de ontwikkeling van instrumenten en aangepaste oplossingen bevorderen en e-procurement op die manier volledig operationeel willen maken vanaf 2010, om te bekomen dat 50% van de transacties voor overheidsopdrachten via elektronische weg verloopt.

De Belgische regelgeving inzake overheidsopdrachten werd aangepast¹²⁵ aan de bepalingen van de richtlijnen betreffende het gebruik van elektronische middelen in het kader van de procedures voor overheidsopdrachten.

De toepassing "e-notification" (<https://enot.publicprocurement.be>) is, sinds de integratie in januari 2011 van het Bulletin der Aanbestedingen (BDA), het enige officiële kanaal voor de publicatie van overheidsopdrachten in België. Bovendien zijn de federale overheden sinds 1 januari 2013 gehouden,

krachtens de rondzendbrief van 30 november 2012¹²⁶, om de opdrachtdocumenten online beschikbaar te maken in de toepassing e-notification of een elektronische link te posten die vrije, rechtstreekse, onmiddellijke en volledige toegang biedt tot de opdrachtdocumenten.

De regelgeving¹²⁷ bepaalt voorts dat de aanbestedende overheid voor elke opdracht afzonderlijk moet kunnen beslissen of ze het gebruik van elektronische middelen toelaat of verplicht maakt om aanvragen tot deelname of offertes in te dienen ("e-tendering"). Van de beslissing hierover moet melding worden gemaakt in de opdrachtdocumenten¹²⁸. In dezelfde geest moeten de federale overheidsdiensten sinds 1 januari 2013¹²⁹ de indiening van elektronische offertes toestaan. Van hun kant zijn de gewestelijke en lokale overheden gesensibiliseerd voor het gebruik van "e-tendering" en zijn er initiatieven genomen om hen ertoe te bewegen daarvan gebruik te maken. Op te merken valt dat de nieuwe Europese richtlijnen van 2014¹³⁰ voorzien in de volledige informatisering van de procedures en transacties.

Op het vlak van betaling ("e-invoicing" en "e-facturation") heeft de Belgische Staat, vooruitlopend op de doelstelling van de Europese Commissie¹³¹, actie ondernomen. Ze wil het gebruik van de elektronische factuur tegen het einde van de vorige legislatuur (mei 2014) tot 25% verhogen. Het wettelijk kader werd als gevolg daarvan gewijzigd¹³². Een nieuwe Europese richtlijn betreffende het gebruik van de elektronische facturatie in overheidsopdrachten werd overigens goedgekeurd op 11 maart 2014¹³³.

Op te merken valt nog, en dit is niet onbelangrijk, dat de Belgische wetgever het voor de aanbestedende overheden mogelijk heeft gemaakt kortere termijnen op te leggen voor het indienen van de aanvragen tot deelname en de offertes¹³⁴ van de ondernemingen indien er gebruik wordt gemaakt van elektronische middelen.

¹²² E-procurement omvat 7 modules in verband met overheidsopdrachten: e-notification (publicatie van de aankondiging van de opdracht en de opdrachtdocumenten), e-tendering (elektronisch indienen van de offertes en elektronische opening van de offertes met opmaak van het proces-verbaal van opening), e-catalogue (bestellen via een elektronische catalogus), e-auctions (elektronische veilingen), e-awarding (hulp bij de evaluatie van de offertes en de toewijzing van de opdracht), e-invoicing en e-payment (facturatie en betaling).

¹²³ Richtlijn 2004/18/EG en richtlijn 2004/17/EG, al genoemd.

¹²⁴ Verklaring van 24 november 2005 van de ministers van de lidstaten die bevoegd zijn voor ITC.

¹²⁵ De herziening is begonnen met het toevoegen van een titel III bis. "Communicatiemiddelen" in de KB's van 8 januari 1996 (KB gunning klassieke sectoren) en 10 januari 1996 (KB gunning speciale sectoren) via het KB van 18 februari 2004 en vooral het KB van 29 september 2009, gevolgd door zijn opname in de nieuwe regelgeving betreffende de overheidsopdrachten die toepasselijk is sinds 1 juli 2013, i.e. het KB van 15 juli 2011 (klassieke sectoren) en het KB van 16 juli 2012 (speciale sectoren).

¹²⁶ Rondzendbrief P&O/2012/e-Proc – Gebruik van de E-procurement-toepassingen door de diensten van de federale Staat van 30 november 2012 (B.S. van 7 december 2012).

¹²⁷ Artikel 52, § 2 van het KB van 15 juli 2011 (KB gunning klassieke sectoren) – voorheen artikel 81 quater van het KB van 8 januari 1996 (zie voetnoot 2).

¹²⁸ Ontbreekt deze vermelding, dan is het gebruik van elektronische middelen verboden en mag de offerte alleen op papier worden ingediend.

¹²⁹ Rondzendbrief van 30 november 2012.

¹³⁰ Richtlijn 2014/24/EU en richtlijn 2014/25/EU van 26 februari 2014, al genoemd.

¹³¹ Van de elektronische facturatie het in Europa meest gebruikte facturatiemiddel maken tegen 2020.

¹³² De elektronische factuur werd sinds 1/1/2013 gelijkgesteld aan de factuur op papier.

¹³³ Richtlijn 2014/55/EU van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 (PB 6 mei).

¹³⁴ Artikelen 46 en 47 van het KB van 15 juli 2011.

Informatie en rechtsbescherming van de inschrijvers

Een belangrijke hervorming op het vlak van de geschillen inzake overheidsopdrachten werd doorgevoerd in 2009¹³⁵. Het maakte het mogelijk om de transparantie van procedures te verbeteren en een betere informatieverstrekking en rechtsbescherming te verzekeren voor inschrijvers die zich benadeeld achten bij het gunnen van een overheidsopdracht.

Aldus moet de onderneming die niet is geselecteerd om deel te nemen aan een opdracht of wier offerte niet in aanmerking is genomen, kennis krijgen van de redenen van de beslissing van de aanbestedende overheid. De wet schrijft ook een wachttijd voor, "standstill" genoemd, die het afsluiten van de toegewezen opdracht uitstelt tot het verstrijken van een termijn van vijftien dagen¹³⁶. Zo kunnen niet-geselecteerde kandidaten of niet-gekozen inschrijvers beroep indienen tegen de gunningsbeslissing.

Deze hervorming, die heeft toegelaten de bestaande bepalingen te verbeteren en te versterken, is het resultaat van de omzetting van richtlijn 2007/66/EG, gewoonlijk "beroepsrichtlijn" genoemd¹³⁷, die van toepassing is op de overheidsopdrachten die de Europese drempel bereiken. De Belgische wetgever is verder gegaan dan deze richtlijn door sommige van haar regels toepasselijk te maken voor opdrachten die onder de Europese drempel blijven.

¹³⁵ Wet van 23 december 2009 die een nieuw boek betreffende de motivering, de informatie en de rechtsmiddelen heeft ingevoegd in de wet van 24 december 1993.

¹³⁶ Vanaf de dag die volgt op het versturen van de met redenen omklede beslissing naar de betrokken kandidaten en/of inschrijvers.

¹³⁷ Deze richtlijn heeft tot doel de mogelijkheden inzake beroep te behouden voor de kandidaten die een overheidsopdracht pogen te verkrijgen, door een termijn in te voeren die de toewijzing van de opdracht opschort en een rooster van passende sancties uit te werken die noodzakelijk zijn om misbruiken te voorkomen.

Wijzigingen van het oorspronkelijk bedrag van de opdracht

In een arrest van 19 juni 2008¹³⁸, arrest-Pressetext genoemd, besliste het Hof van Justitie van de Europese Unie dat de wijzigingen die aan de essentiële voorwaarden van een overheidsopdracht worden aangebracht, moeten worden beschouwd als een nieuwe gunningsprocedure wanneer hun kenmerken wezenlijk verschillen van die van de oorspronkelijke opdracht¹³⁹. In principe impliceert dit ook een nieuwe oproep tot mededinging.

Het nieuw koninklijk uitvoeringsbesluit¹⁴⁰ past de bepalingen betreffende de wijzigingen¹⁴¹ aan de opdracht op wezenlijke manier aan en voert een bijkomende voorwaarde in die bepaalt dat de wijziging in waarde niet meer mag bedragen dan 15% van het oorspronkelijk opdrachtbedrag.

De door het besluit aangebrachte aanpassingen vloeien rechtstreeks voort uit de Europese rechtspraak die zich heeft ontwikkeld op het domein van de uitvoering van overheidsopdrachten als gevolg van het arrest-Pressetext¹⁴².

¹³⁸ HJEU, arrest C-454/06, 19 juni 2008, punten 34 en 35.

¹³⁹ Volgens het Hof kan de wijziging van een overheidsopdracht als wezenlijk worden beschouwd wanneer ze voorwaarden invoert die het mogelijk hadden gemaakt, waren ze opgenomen geweest in de oorspronkelijke gunningsprocedure, andere inschrijvers toe te laten dan die welke aanvankelijk werden toegelaten of die het mogelijk hadden gemaakt een andere offerte in acht te nemen dan die welke aanvankelijk werd geselecteerd.

¹⁴⁰ KB van 14 januari 2013 tot bepaling van de algemene uitvoeringsregels van de overheidsopdrachten en van de concessies voor openbare werken.

¹⁴¹ Artikel 37 van het KB van 14 januari 2013.

¹⁴² Het verslag aan de Koning dat aan het uitvoeringsbesluit voorafgaat, bepaalt dat er immers moeilijk nog opdrachtwijzigingen zonder meer, d.w.z. zonder beperking naar de omvang en de draagwijdte (buiten de vanzelfsprekende beperking dat het voorwerp van de opdracht niet mag worden gewijzigd), kunnen worden aanvaard. (B.S. 14.02.2013, p. 8770).

De bescherming van de consumenten

Het Belgisch consumentenrecht is zeer ontwikkeld en besteedt bijzondere aandacht aan de bescherming van de consument in zijn relaties met professionelen, verkopers van producten of dienstverleners. Een groot deel van de regels die de consumenten beschermen is rechtstreeks afkomstig van het Europees recht, waarvan de impact op de ondernemingen niet kan worden genegeerd.

De toekenning van een tweejarige garantie in geval van verkoop van een consumptiegoed

De wet van 1 september 2004¹⁴³ biedt aan de koper van een consumptiegoed een tweejarige garantie ten aanzien van de verkoper, die aansprakelijk is voor elk gebrek aan overeenstemming dat bestaat bij de levering van het goed en zich later manifesteert.

Deze garantie, die de consument nog beter beschermt, is het resultaat van de omzetting in het Belgisch recht van de principes van een Europese richtlijn van 25 mei 1999¹⁴⁴.

De bouwsector is betrokken bij deze garantie, als gevolg van contracten die worden gekwalificeerd als verkoop aan de consument. Overeenkomstig de richtlijn beschouwt de wet een contract voor levering van te vervaardigen of voort te brengen consumptiegoederen immers als een verkoopovereenkomst.

Zo wordt de bestelling van een standaardgoed of een goed op catalogus dat nog moet worden vervaardigd, zoals de aankoop van een te plaatsen keuken, een sanitair toestel, een verwarmingsketel ... , door de rechtspraak gewoonlijk gekwalificeerd als een "verkoop" die bijgevolg onderworpen is aan het verkooprecht en in het bijzonder aan de tweejarige garantie.

¹⁴³ Wet van 1 september 2004 betreffende de bescherming van de consumenten bij verkoop van consumptiegoederen, die een nieuwe afdeling heeft ingevoegd in de titel van het Burgerlijk Wetboek betreffende de verkoop, i.e. de artikelen 1649 bis tot 1649 octies.

¹⁴⁴ Richtlijn 1999/44/EG van 25 mei 1999 betreffende bepaalde aspecten van de verkoop van en de garanties voor consumptiegoederen. Deze richtlijn had tot doel de ontwikkeling van de grensoverschrijdende verkoop binnen de grote Europese markt te bevorderen en de consument daarvan te laten profiteren door het voor hem mogelijk te maken betere prijzen te genieten evenals een minimale garantie die in alle lidstaten dezelfde was. In deze context creëert de richtlijn een voor alle lidstaten gemeenschappelijk minimaal geheel van rechten waarop een consument zich kan beroepen ten aanzien van een verkoper in geval van gebrek aan overeenstemming van een goed dat hij heeft gekocht.

Verplichtingen als gevolg van de wet op de handelspraktijken

Naast de toepassing van het gemeen recht worden de tussens een onderneming en een consument gesloten contracten sinds 1971 beheerst door een bijzondere regelgeving die tot doel heeft de consumenten te beschermen¹⁴⁵.

Deze regelgeving, die meermaals werd gewijzigd¹⁴⁶, werd ingevoegd door de wet van 21 december 2013 onder de titel VI Handelspraktijken en consumentenbescherming van het Wetboek van economisch recht. Deze wet is de omzetting van een Europese richtlijn betreffende de rechten van de consumenten¹⁴⁷, die op bepaalde essentiële punten van de bescherming van de consument naar een doelgerichte volledige harmonisering streeft¹⁴⁸.

Deze doelstelling van volledige harmonisering versterkt de invloed en de dwang van het Europees recht met betrekking tot deze aangelegenheden en vereist dat professionelen, ook in de bouwsector, voorzorgsmaatregelen nemen.

- **Een algemene verplichting tot precontractuele informatie**
Net als elke professional is de aannemer onderworpen aan een algemene verplichting van advies en informatie te verstrekken aan zijn klant, de bouwheer. Is die bouwheer een consument, dan is de informatieplicht van de aannemer nog groter, overeenkomstig de wet en de richtlijn die op gedetailleerde wijze aangeven welke elementen van de informatie elke onderneming aan de consument moet verstrekken alvorens een overeenkomst aan te gaan¹⁴⁹. Ondernemingen kunnen de nakende inwerkingtreding van deze wetgeving¹⁵⁰ op nuttige wijze aanwenden om hun communicatiestijl met de klanten aan te passen. Alvorens de aannemingsovereenkomst wordt afgesloten, moeten zij er meer bepaald op toezien dat zij een schriftelijke offerte met een reeks toelichtingen opmaken. Voorts moeten ze ervoor zorgen dat ze alleen werken op basis van schriftelijke en nauwkeurige documenten, zodat ze kunnen aantonen dat ze hun precontractuele informatieverplichting in acht hebben genomen.

- **Een bijzondere precontractuele informatieverplichting en een herroepingsrecht voor buiten verkoopruimten gesloten overeenkomsten**

De wet versterkt nog de informatieverplichting ten laste van de onderneming en verleent een uitgebreid herroepingsrecht aan de consument wanneer de overeenkomst “buiten een verkoopruimte” wordt gesloten volgens de definitie daarvan in de wet en de Europese richtlijn¹⁵¹.

Bouwondernemingen kunnen de toepassing van deze bijzonder veeleisende mechanismen, die afkomstig zijn van het Europees niveau, vermijden door er zorg voor te dragen dat de consument een aannemingsovereenkomst niet bij hem thuis tekent maar wel degelijk op de zetel van de onderneming of met behulp van elektronische communicatiemiddelen.

151 Een buiten verkoopruimten gesloten overeenkomst is een overeenkomst die meer bepaald wordt gesloten in de gelijktijdige fysieke aanwezigheid van de handelaar en de consument maar op een plaats die niet de verkoopruimte van de onderneming is, of ook de overeenkomst die wordt gesloten in de verkoopruimte van de handelaar of met behulp van een communicatietechniek op afstand en dit onmiddellijk nadat de consument persoonlijk en individueel is aangesproken op een plaats die niet de verkoopruimte van de handelaar is, in de gelijktijdige fysieke aanwezigheid van de handelaar en de consument – Artikel 2, punt 8 van de richtlijn en artikel 2,31* van de wet.

Betalingsregels

Het Europees recht heeft een grote weerslag op de Belgische regelgeving inzake betalingstermijnen, ook al bestonden er voor overheidsopdrachten al specifieke regels vóór de goedkeuring van de Europese richtlijnen ter zake¹⁵².

Vanaf de jaren negentig al wilde de Europese Commissie strijden tegen lange betalingstermijnen en betalingsachterstand. Daartoe publiceerde ze in 1995, in het kader van haar kmo-beleid, een aanbeveling die de lidstaten ertoe verplichtte het probleem van de betalingsachterstand tegen te gaan¹⁵³.

In deze context valt op te merken dat de contractuele betalingstermijn in België in 1996 gemiddeld 41 dagen bedroeg en de gemiddelde betalingsachterstand 20 dagen, zodat de effectieve gemiddelde betalingstermijn 61 dagen bedroeg¹⁵⁴.

Omdat de lidstaten niet erg gehaast leken om gevolg te geven aan de aanbeveling van de Commissie, stelde zij een ontwerp van richtlijn voor, die werd goedgekeurd op 29 juni 2000¹⁵⁵. Hiermee kwam de Commissie tegemoet aan de dubbele doelstelling om de betalingstermijnen in de handelstransacties tussen ondernemingen enerzijds en tussen ondernemingen en overheid anderzijds te beperken en te streven naar een grotere overeenstemming van de termijnen in de lidstaten, dit alles in het kader van de werking van de interne markt.

Volgend op haar “Small Business Act for Europe” van 25 juni 2008¹⁵⁶ heeft de Europese Commissie het initiatief genomen om in 2011 een tweede richtlijn¹⁵⁷ te doen aannemen die bepalingen bevat tot bestrijding van de betalingsachterstand in private opdrachten en overheidsopdrachten¹⁵⁸. De nieuwe richtlijn, die in haar toepassingsgebied duidelijk betrekking heeft op de bouwsector, voorziet in een betalingstermijn van 30 kalenderdagen, voorafgegaan door een eventuele verificatietermijn van 30 kalenderdagen en maakt het voor de lidstaten mogelijk om deze termijnen nog te verlengen. Bo-

vendien versterkt ze de rechten van de schuldeisers op gevoelige wijze, door meer bepaald te voorzien in het recht op nalatigheidsinteressen van rechtswege en een automatische schadevergoeding voor de invorderingskosten¹⁵⁹.

De Belgische wetgever wilde niet afwijken van de betalingsvoorwaarden en –termijnen van de richtlijn, hoewel de richtlijn zelf de optie heeft opengelaten waarbij de lidstaten regels kunnen aannemen die gunstiger zijn voor de schuldeisers. Krachtens de wet mogen de betalings- en verificatietermijnen in private opdrachten contractueel worden verlengd, tenzij er duidelijk misbruik wordt gemaakt ten aanzien van de schuldeiser. Ook de verificatie- en betalingstermijnen in overheidsopdrachten, zij het onder bepaalde voorwaarden en binnen bepaalde grenzen¹⁶⁰, mogen worden verlengd in het bestek.

Deze bepalingen zijn niet echt aangepast aan de doelstelling van de bestrijding van lange betalingstermijnen, wat nochtans een doel was van de richtlijn. In dit verband valt op te merken dat onbetaalde facturen in België in 2013 een bedrag vertegenwoordigden van € 9,15 miljard en dat de gemiddelde betalingstermijn van de facturen 54 dagen bedraagt in private opdrachten en 73 dagen in overheidsopdrachten. Aldus overschrijdt de gemiddelde contractuele duur in België de termijn van 30 dagen, zoals bedoeld in de richtlijn betreffende de de betalingstermijnen.

145 De oorspronkelijke wet ter zake is de wet van 4 juli 1971 betreffende de handelspraktijken.
146 Onder de wetten die elkaar hebben opgevolgd, vermelden we meer bepaald de wet van 14 juli 1991 die op zijn beurt werd vervangen door de wet van 6 april 2010.
147 Richtlijn 2011/83/EU van 25 oktober 2011, die verschillende richtlijnen opheft en vervangt, onder meer de richtlijnen over de buiten verkoopruimten gesloten overeenkomsten (85/577).
148 Wat betreft de informatie van de consument en het recht op intrekking in geval van buiten verkoopruimten gesloten overeenkomsten mogen de lidstaten niet afwijken van de bepalingen in verband daarmee van de richtlijn.
149 Het gaat meer bepaald om de belangrijkste kenmerken van de dienst, de contactgegevens van de onderneming, de totale prijs, met inbegrip van alle belastingen die in de prijs zijn inbegrepen of, wanneer de prijs niet op redelijke wijze van tevoren kan worden berekend, de wijze van prijsberekening, de uitvoerings- en betalingsvoorwaarden, ...
150 Op 1 juni 2014.

152 Artikel 15 van de bijlage van het KB van 26 september 1996, i.e. de algemene uitvoeringsregels.
153 Aanbeveling van 12 mei 1995 over de betalingstermijnen in handelstransacties, PB L 127, 10 juni 1995, 19.
154 Rapport Lano, Parl. Kamer 2001-2002, nr. 1827/005.
155 Richtlijn 2000/35/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende bestrijding van betalingsachterstand bij handelstransacties. Ze werd in het intern recht omgezet door de wet van 2 augustus 2002.
156 Het gaat om een politiek kader dat alle EU-lidstaten hebben goedgekeurd en dat een voor kmo's gunstiger klimaat wil creëren, onder meer door de betalingsachterstand te elimineren, het bestaan van doeltreffende rechtsmiddelen en het opleggen van strengere regels/sancties voor overheidsinstanties die de wettelijke betalingstermijnen niet altijd in acht nemen. Zie ook de overweging 6 van de richtlijn 2011/7/EU van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 2011 betreffende bestrijding van betalingsachterstand bij handelstransacties.
157 Richtlijn 2011/7/EU van 16 februari 2011, omgezet in de wet van 22 november 2013 die de wet van 2 augustus 2002 wijzigt.
158 Onverminderd de toepassing van de specifieke regeling van het KB van 14 januari 2013 tot bepaling van de algemene uitvoeringsregels van de overheidsopdrachten en van de concessies voor openbare werken.

159 Schadevergoeding van 40 euro en erkenning van het recht om een redelijke vergoeding te vorderen voor de overige invorderingskosten.
160 Voor overheidsopdrachten die onder het algemeen stelsel van de wet vallen, mag de verificatietermijn worden verlengd op voorwaarde dat dit niet kennelijk onbillijk is ten aanzien van de schuldeiser. De betalingstermijn mag worden verlengd tot maximaal 60 kalenderdagen voor zover de bijzondere aard of bepaalde elementen van de overeenkomst dit op objectieve wijze rechtvaardigen.
Voor overheidsopdrachten waarop de specifieke regelgeving inzake overheidsopdrachten toepasselijk is, mag de verificatietermijn worden verlengd mits uitdrukkelijke motivering in de opdrachtdocumenten en op voorwaarde dat dit niet kennelijk onbillijk is ten aanzien van de schuldeiser. De betalingstermijn mag worden verlengd tot maximaal 60 kalenderdagen voor zover de bijzondere aard of bepaalde elementen van de overeenkomst dit op objectieve wijze rechtvaardigen; Artikel 9 van het KB van 14 januari 2013, gewijzigd door het reparatiebesluit (goedgekeurd door de Ministerraad op 14 maart 2014) door de toevoeging van het element van de uitdrukkelijke motivering in de opdrachtdocumenten en niet alleen maar de mogelijkheid om de verlenging naderhand te rechtvaardigen door de specifieke kenmerken van de opdracht.

Het fiscaal beleid

Het fiscaal beleid van de Europese Unie berust op twee pijlers: de directe belastingen, die behoren tot de exclusieve bevoegdheid van de lidstaten, en de indirecte belastingen, die tot het harmonisatieproces van het Europees recht behoren. Het Europees fiscaal beleid wordt vooral gedreven door het streven naar de goede werking van de interne markt, door concurrentievervalsing tussen de lidstaten op basis van verschillende belastingtarieven of –stelsels (btw) te vermijden en door de risico's van fiscale "shopping" te voorkomen in de belastingstelsels van de bedrijfswinsten wanneer ondernemingen bedrijvig zijn in meerdere lidstaten. Onder de invloed van Europa hebben de lidstaten ook maatregelen getroffen met als doel elke vorm van belastingfraude en elke dubbele aanslag (directe belastingen) te voorkomen.

De belasting op de toegevoegde waarde (btw)

De Europese btw-regelgeving bestaat al meer dan 40 jaar en oefent een grote invloed uit op de nationale regels die zo goed als dagelijks toepasselijk zijn op de ondernemingen. Een van de huidige belangrijke rechtsgronden van de Europese harmonisatie is de zesde btw-richtlijn¹⁶¹, die meer bepaald de fiscale controles aan de binnengrenzen heeft geschrapt, de nationale tarieven dichter bij elkaar wil brengen en een overgangsperiode invoert om de overgang naar een definitief belastingstelsel tussen de lidstaten te bevorderen.

Heel wat regels in de Belgische wetgeving steunen op de bepalingen van de zesde btw-richtlijn, zoals blijkt uit onderstaande paragrafen.

- **Basisbeginselen en –formaliteiten inzake onderwerping:** de meeste beginselen en formaliteiten vloeien voort uit de Europese regels, of het nu gaat om de eigenlijke procedures van onderwerping¹⁶², de specifieke aanknopingsregels om te bepalen welk land gemachtigd is om de btw te ontvangen¹⁶³ of nog om de vaststelling van de maatstaf van heffing die overeenstemt met de totale tegenprestatie voor de prestatie van de aannemer ten laste van de klant¹⁶⁴.
- **Regels inzake terugbetaling van de buitenlandse btw:** het Europees recht heeft ook oog voor de voorwaarden inzake de terugbetaling van de btw die een in een lidstaat gevestigde onderneming heeft betaald, bij bepaalde gelegenheden (bv. hotelrekeningen, restaurantkosten, beurzen, ...), in een andere lidstaat. Via de elektronische toepassing "INTERVAT" kunnen Belgische ondernemingen, vanuit België, de terugbetaling verkrijgen van de btw die ze in het buitenland hebben betaald¹⁶⁵.
- **Verkoop en verhuur van een terrein of een gebouw:** het Europees recht beslist over de toepassing van regels van onderwerping of vrijstelling inzake btw voor verrichtingen van verkoop of verhuur van een gebouw die natuurlijk gevolgen hebben voor het intern recht van elke lidstaat.

Zo hebben de meeste lidstaten gebruik gemaakt van de mogelijkheid waarin de zesde btw-richtlijn voorziet om de verhuur van onroerende goederen voor beroepsgebruik aan de btw te onderwerpen, met uitzondering echter van België, waar ondernemingen bijgevolg de btw niet kunnen recupereren die ze hebben betaald op kosten in verband met de bezetting van de gebouwen die ze verhuren.

Wat betreft de verkoop van terreinen en gebouwen zag België zich genoodzaakt zijn btw-stelsel te herzien als gevolg van een arrest van het Hof van Justitie van de Europese Unie¹⁶⁶ dat wees op de regel van het Europees recht volgens dewelke de onderwerping aan de btw (of de vrijstelling van btw) één geheel vormt en, in geval van gezamenlijke verkoop van het terrein en het gebouw door dezelfde persoon, niet tot een van beide goederen mag worden beperkt¹⁶⁷.

- **Vaststellen van de btw-tarieven:** de zesde btw-richtlijn bevat een gedetailleerde regeling van de btw-tarieven die de lidstaten moeten toepassen, belangrijk voor het fiscaal beleid van de lidstaten. Zo legt de richtlijn aan de lidstaten de verplichting op om één enkel normaal btw-tarief te bepalen dat ten minste 15% moet bedragen. De richtlijn biedt ook de mogelijkheid één of twee afzonderlijke lagere btw-tarieven te bepalen die niet lager mogen zijn dan 5% en die alleen op een welbepaalde lijst van goederen en diensten mogen worden toegepast.

De richtlijn heeft overigens een strikt kader voor de toepassing van lagere tarieven op de uitvoering van vastgoedwerken of de levering van woningen.

Zo maakt ze het alleen voor de lidstaten die op 1 januari 1991 al een verlaagd tarief toepasten voor het bouwen, restaureren en renoveren van woningen mogelijk om de toepassing van dit verlaagd tarief te behouden voor de bedoelde activiteiten¹⁶⁸. In dezelfde geest beperkt de richtlijn de mogelijkheid om een verlaagd btw-tarief toe te passen tot een beknopte lijst van zogenaamde "arbeidsintensieve" diensten waartoe de renovatie en de restauratie van privéwoningen behoren¹⁶⁹.

Tot slot laat de richtlijn de toepassing van een verlaagd btw-tarief ook toe voor de levering, de bouw, de renovatie en de verbouwing van woningen die worden geleverd in het kader van een sociaal beleid¹⁷⁰.

Het Europees recht laat elke lidstaat de vrijheid om het begrip woningen geleverd in het kader van een sociaal beleid zelf in te vullen, maar behoudt zich het recht voor die nationale definities te controleren en in te grijpen indien ze niet beantwoorden aan het doel van de richtlijn.

We merken op dat de toepassing in het Belgisch recht van het verlaagd tarief van 6% voor afbraak-heropbouw¹⁷¹ een maatregel is die past in het kader van het stelsel van het sociaal beleid.

Vergeet niet dat het Belgisch recht het begrip "woningen geleverd in het kader van een sociaal beleid" tot tweemaal toe heeft uitgebreid tot de nieuwbouw van privéwoningen: een eerste keer in de jaren negentig bij de tijdelijke toepassing van het tarief van 12% op een bedrag van 2.000.000 BEF voor de bouw of de levering van een woning met een beperkte oppervlakte¹⁷² en de tweede keer in 2009 en 2010 bij de toepassing van het tarief van 6% op een bedrag van € 50.000 voor de bouw en de levering van gebouwen die de bouwheer of de koper uitsluitend of hoofdzakelijk gebruikt als duurzame privéwoning.

¹⁶¹ Richtlijn 2006/112/EG van de Raad van 28 november 2006 betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde.

¹⁶² Het gaat bijvoorbeeld om de registratie van aanvang, de wijzigingen en van einde van activiteit, het indienen van maandelijkse of kwartaalaangiften, het bijhouden van klantenlijsten ...

¹⁶³ Het land waar het onroerend goed ligt, en dus waar de werken worden uitgevoerd, is het land waar de dienst wordt geleverd en waar de btw moet worden betaald. Een Belgische onderneming die werken uitvoert in een ander land, moet de btw aan de overheid van dat land betalen. Deze regel kan een "belemmering" vormen of een rem zetten op de aanvaarding door kmo's van werken in het buitenland.

¹⁶⁴ De maatstaf van heffing omvat ook de belastingen, rechten en bijkomende kosten die aan de klant worden aangerekend. Omgekeerd hebben prijsverminderingen, kortingen en terugbetalingen voor opgelopen kosten geen invloed op de belastbare basis.

¹⁶⁵ Vroeger moest de aanvraag op een papieren formulier worden ingediend in het land waar de btw was betaald.

¹⁶⁶ Arrest-Breitsohl van 8 juni 2000, C-400/98.

¹⁶⁷ Het Belgische belastingstelsel maakte een onderscheid tussen de verkoop van het nieuwe gebouw, waarop de btw verschuldigd was, en de verkoop van het terrein die aan het registratierecht was onderworpen. De regelgeving werd aangepast als gevolg van het arrest van het Hof van Justitie.

¹⁶⁸ Het is op grond daarvan dat België de toepassing van het tarief van 6% kon handhaven voor de uitvoering van renovatiewerken aan gebouwen van meer dan 15 jaar oud.

¹⁶⁹ Dit op voorwaarde dat de materialen geen belangrijk deel van de prestatie vertegenwoordigen. Het is op basis van dit stelsel dat België een btw-tarief van 6% toepast op de renovatie van woningen van meer dan 5 jaar oud.

¹⁷⁰ In uitvoering van deze bepalingen mogen sociale huisvestingsmaatschappijen privéwoningen bouwen en het btw-tarief van 12% toepassen. Ook de privéwoningen die worden gebouwd door de intercommunales, de gemeenten, de intergemeentelijke openbare centra voor maatschappelijk welzijn, de openbare centra voor maatschappelijk welzijn en de gemengde holdings waarin de overheid een meerderheid heeft komen in aanmerking voor het tarief van 12%. Overigens kunnen wooncomplexen bestemd om onderdak te bieden aan bejaarden, leerlingen en studenten, minderjarigen, daklozen, personen in moeilijkheden, personen met psychische problemen, geestelijk gehandicapten en psychiatrische patiënten eveneens het btw-tarief van 12% genieten.

¹⁷¹ Het tarief van 6% is toepasselijk in geval van afbraak van een oud gebouw met het oog op de bouw van een nieuwe woning, uitsluitend of in hoofde voor private doeleinden, voor zover die woning binnen een van de 32 genoemde stedelijke gebieden ligt.

¹⁷² De totale oppervlakte mocht niet groter zijn dan 190 m² voor huizen en 100 m² voor appartementen; het goed moest overigens uitsluitend of in hoofde worden gebruikt als duurzame privéwoning.

Mobiliteit

Het vervoersbeleid behoort tot het domein van de gedeelde bevoegdheden van de Europese Unie. Het Europees recht is dus bijzonder ontwikkeld in alle materies die raken aan de mobiliteit van de personen en het transport van goederen.

Het is niet de bedoeling uit te weiden over het Europees ver-voersbeleid. We willen alleen maar enkele voorbeelden geven van regelgeving die betrekking heeft op de mobiliteit van de bouwondernemingen en die hun grondslag vinden in het Eu-ropees recht.

DE INVOERING VAN HET EUROVIGNET

Meerdere richtlijnen¹⁷³ hebben als doel de belastingstelsels met betrekking tot de verkeersbelasting, de tolrechten en de rechten om de weginfrastructuur te gebruiken te harmonise-ren. Op die manier wil Europa billijke mechanismen invoeren om de infrastructuurkosten door te rekenen aan de vervoer-sondernemingen¹⁷⁴ die zonder onderscheid van nationalit eit moeten worden behandeld.

De invoering van het eurovignet, waaraan de ondernemingen onderworpen zijn, paste in het kader van dit beleid van har-monisering. De basisregel is vastgelegd op Europees niveau e n bepaalt dat het vignet verschuldigd is voor voertuigen die alleen bestemd zijn om goederen over de weg te vervoeren en een toegestane maximummassa hebben van ten minste 3,5 ton (of 12 ton in sommige gevallen).

MERKEN VAN DIESEL VOOR FISCALE DOELEINDEN

Het Europees recht laat in de lidstaten de invoering toe van het merken voor fiscale doeleinden om de brandstoffen te kunnen onderscheiden waarop lagere accijnstarieven toe-passelijk zijn of die een belastingvrijstelling genieten. Deze materie wordt geregeld door een richtlijn¹⁷⁵ uit 1995 die tot doel heeft het vrij verkeer aan te moedigen en het bedrieglijk gebruik van sommige olieproducten te voorkomen.

Het bedrag van de op de diesel geheven accijnzen wordt be-paald door twee tarieven: het ene is hoger en geldt voor diesel voor personenwagens en vrachtwagens voor wegvervoer; het tweede is lager en geldt voor brandstof voor industriële acti-

viteiten of tractors. Beide soorten diesel worden van elkaar onderscheiden door een rode kleurstof toe te voegen aan de diesel die minder wordt belast. Dit systeem wordt ook in Bel-gië gebruikt.

HET GEBRUIK VAN DE TACHOGRAAF

De invoering in 1985 van de verplichting om een tachograaf te plaatsen in voertuigen van ten minste 3,5 ton¹⁷⁶ is het re-sultaat van Europese verordeningen¹⁷⁷ die tot doel hadden de verkeersveiligheid en de arbeidsvoorwaarden van de chauffeurs van voertuigen te verbeteren door de inachtneming van de regels inzake rij- en rusttijden te controleren.

De analoge tachograaf, die sinds 1985 wordt gebruikt en met papieren schijven werkt, werd geleidelijk vervangen door de digitale tachograaf die in augustus 2005 werd ingevoerd, meer bepaald om fraude beter te kunnen bestrijden en om het wegvervoer nog veiliger te maken.

Het Europees regelgevingskader voor het gebruik van de ta-chograaf werd meermaals herzien en is gecoördineerd in de verordening (EU) nr. 165/2014 van 4 februari 2014¹⁷⁸.

HET BEWIJS VAN VAKBEKWAAMHEID VAN DE CHAUFFEURS

De beroepschauffeurs van voertuigen waarvoor een rijbe-wijs (categorie C) vereist is, moeten sinds 10 september 2009 voldoen aan de voorschriften inzake vakbekwaamheid zoals die zijn vastgelegd in een Europese richtlijn¹⁷⁹. De chauffeurs moeten het bewijs van hun bekwaamheid kunnen overleggen, in orde zijn ten opzichte van de regelgeving inzake nascholing en een medisch onderzoek hebben ondergaan.

Het attest van vakbekwaamheid is niet vereist voor activitei-ten van vervoer van materieel en goederen die bijkomstig zijn ten opzichte van de hoofdactiviteit van de onderneming, wat gewoonlijk het geval is in de bouwsector.

De vrijheid van ondernemerschap en de marktwerking

Het Europees project onderging sinds het prille begin van de Europese Unie de invloed van de verwezenlijking van één grote economische markt en van de vrijheid om op die markt ongehinderd te ondernemen en zich te verplaatsen. De eco-nomische dimensie van het project en de verantwoordelijk-heid van de actoren in het welslagen daarvan liggen aan de basis van het aannemen en ontwikkelen van grondbeginselen en –regels, waarvan de meeste zijn opgenomen in de Europe-se verdragen en van een wetgevend arsenaal, meer bepaald gemeenschappelijke economische beleidslijnen en diverse beslissingen, met name in het domein van de mededinging.

We beperken de korte toelichting bij deze belangrijke materie bewust tot sommige aspecten van de werking van de interne markt die belangrijk kunnen zijn voor bouwondernemingen.

Het mededingsrecht

De mededinging en, onder andere, het kartelrecht worden in het Belgisch recht voornamelijk beheerst door de boeken IV en V van het nieuw Wetboek van economisch recht (WER IV en WER V)¹⁸⁰, die in grote mate zijn geïnspireerd op het Europees recht.

Aldus vinden de Belgische regels betreffende de *concurrentiebeperkende praktijken* en het *misbruik van machtspositie* hun oorsprong rechtstreeks in het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie¹⁸¹. Deze regels steunen op twee pijlers: de eerste is die van de vrije, onvervalste en eer-lijke mededinging; de tweede is die van de autonomie van de onderneming bij het uitstippelen van haar handelsbeleid.

In deze context verbiedt het recht alle akkoorden tussen be-drijven, alle beslissingen van associatie van bedrijven en alle overlegde praktijken met als doel of als gevolg dat de mede-dinging op de Belgische markt op gevoelige wijze wordt ver-hinderd, beperkt of vervalst.

De mededingsregels zijn ook toepasselijk voor beroeps-organisaties zoals de Confederatie Bouw. Die organisaties moeten in het kader van deze materies overigens een rol van informatie en bewustmaking vervullen ten aanzien van hun leden en moeten toezien op de inachtneming van de mede-dingsregels tot op het niveau van de interne werking van de organisatie¹⁸².

173 Meer bepaald de richtlijn 1999/62/EG van het Europees Parlement en de Raad van 17 juni 1999 betreffende het in rekening brengen van het gebruik van bepaalde infrastructuurvoor-zieningen aan zware vrachtoertuigen, meermaals gewijzigd en voor de laatste keer door de richtlijn 2011/76/EU van 27 september 2011. De lidstaten mogen voortaan rekening houden met externe kosten (verkeerscongestie, vervuiling) wanneer ze hun tarieven bepalen, maar de inkomsten moeten opnieuw in mobiliteit worden geïnvesteerd.
174 Europa geeft voor elk land aan welke belastingen worden gezien als verkeersbelasting en elke lidstaat stelt zelf de procedures voor inning en invordering van de belastingen vast. Die belastingen worden door de lidstaat geheven op de plaats waar het voertuig is ingeschre-ven. De lidstaten mogen geen belastingtarieven bepalen die lager zijn dan de minimumta-rieven waarin de richtlijn voorziet.
175 Richtlijn 95/60/EG van de Raad van 27 november 1995 betreffende het merken van gasolie en kerosine voor fiscale doeleinden.

176 Voertuigen die worden ingezet voor werken van onderhoud van de wegen zijn vrijgesteld van de verplichting m.b.t. de tachograaf en hetzelfde geldt, onder bepaalde voorwaarden, voor voertuigen die dienen om materieel en machines te vervoeren binnen een straal van 50 km (100 km vanaf 2 maart 2015) rond de plaats waar de onderneming is gevestigd.
177 Verordeningen (EEG) 3820/85 en 3821/85 van de Raad.
178 Verordening (EU) nr. 165/2014 van het Parlement en de Raad van 4 februari 2014 betreffen-de tachografen in het wegvervoer, tot intrekking van verordening (EEG) nr. 3821/85 van de Raad betreffende het controleapparaat in het wegvervoer en tot wijziging van verordening (EG) nr. 561/2006 van het Europees Parlement en de Raad tot harmonisatie van bepaalde voorschriften van sociale aard voor het wegvervoer.
179 Richtlijn nr. 2003/59/EG, in het Belgisch recht omgezet door een koninklijk besluit van 4 mei 2007.

180 Wet van 3 april 2013 houdende invoeging van boek IV "Bescherming van de mededinging" en van boek V "De mededinging en de prijsevoluties" in het Wetboek van economisch recht en houdende invoeging van de definities eigen aan boek IV en aan boek V en van de rechtshandhabingsbepalingen eigen aan boek IV en aan boek V, in boek I van het Wetboek van economisch recht, B.S., 26 april 2013, en wet van 3 april 2013 houdende invoeging van de bepalingen die een aangelegenheid regelen als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet, in boek IV "Bescherming van de mededinging" en boek V "De mededinging en de prijsevolu-ties" van het Wetboek van economisch recht, B.S., 26 april 2013, en hun uitvoeringsbeslui-ten die grotendeels, onder andere, de wet van 15 september 2006 tot bescherming van de economische mededinging, gecoördineerd op 15 september 2006, vernietigen.
181 VWEU, artikelen 101 en 102; zie ook de verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag (vandaag de artikelen 101 en 102 van het Verdrag).
182 Zo moet ze bijzonder waakzaam zijn bij het uitwisselen van informatie die concrete invloed kan uitoefenen op het gedrag op de markt van haar leden of bij het formuleren van aanbeve-lingen die een weerslag kunnen hebben op het gedrag inzake mededinging van haar leden, zoals het gebruik van bepaalde prijzen.

Ook het misbruik van machtspositie van één of meer bedrijven in de betrokken Belgische sector of in een groot deel van die sector is een praktijk die wordt geacht de mededinging te beperken en is bijgevolg verboden. Deze praktijk komt tot uiting in het gebruik van onredelijk hoge of lage prijzen, discriminerende houdingen ten aanzien van de klanten, het opleggen van bepaalde transactievoorwaarden enzovoort.

De Belgische Mededingingsautoriteit (BMA) onderzoekt en bestraft dergelijke praktijken. In geval van inbreuk op de mededingingsregels zijn de financiële en juridische risico's, benevens de afbreuk aan de reputatie en de goede werking van de onderneming, niet te onderschatten: annuleren van beslissingen, zware boetes, vordering tot schadeloosstelling.

Naar het voorbeeld van de Europese Commissie controleert ze ook de toelaatbaarheid van concentraties die een grote impact kunnen hebben op de Belgische markt¹⁸³.

De vrijheid van dienstverlening

Het is bekend dat de vrijheid van dienstverlening een van de fundamentele vrijheden is die de Europese verdragen waarborgen. De Europese wetgever wilde in 2006 een zogenaamde dienstenrichtlijn¹⁸⁴ aannemen met als doel de vrijheid van dienstverlening en de vrijheid van vestiging te waarborgen door belemmeringen en andere dwingende voorwaarden op de interne markt van elke lidstaat op te heffen of te vermindern.

Bij toepassing van deze richtlijn hebben de lidstaten zich ertoe verbonden de procedures inzake vestiging in hun land te vereenvoudigen en de administratieve voorwaarden in te trekken of te beperken teneinde, behoudens gerechtvaardigde redenen, het verkeer van dienstverleners op de Europese markt of hun vestiging op het grondgebied van een lidstaat niet te verhinderen.

De intrekking van de verplichting om originele documenten voor te leggen of de oprichting van een uniek loket in elke lidstaat zijn voorbeelden van de door de richtlijn beoogde vereenvoudiging. Op te merken valt dat in België de intrekking van de verplichting tot registratie als ondernemer onrechtstreeks het gevolg is van de toepassing van de dienstenrichtlijn.

Andere doelstellingen van de richtlijn behelzen de versterking van de rechten van de afnemer van diensten, de verbetering van de kwaliteit van de diensten en het ontwikkelen van doeltreffende administratieve samenwerking tussen de lidstaten.

IDENTIFICATIE VAN EEN BUITENLANDSE ONDERNEMING

Elke in België gevestigde onderneming alsook de buitenlandse ondernemingen zonder vestiging maar die een vergunning of toelating nodig hebben om in België een tijdelijke activiteit uit te oefenen¹⁸⁵, moeten geïdentificeerd en geregistreerd zijn in de Kruispuntbank van Ondernemingen¹⁸⁶.

EEN UNIEK LOKET

Het uniek loket, dat de lidstaten moeten oprichten krachtens de dienstenrichtlijn, maakt het voor ondernemingen mogelijk om, op één enkele plaats, al hun formaliteiten te vervullen en de vereiste toelatingen aan te vragen om hun beroepsactiviteiten te kunnen vervullen. In België is deze taak sinds 28 december 2009 toevertrouwd aan de bestaande erkende ondernemingsloketten. Het uniek loket moet aan de ondernemingen van de andere lidstaten gedetailleerde informatie verstrekken over de vereiste formaliteiten, toelatingen en machtigingen om een activiteit van zelfstandige te kunnen uitoefenen. Het moet de onderneming ook in staat stellen om de formaliteiten die noodzakelijk zijn om een vestiging op te richten via elektronische weg te vervullen.

De beroepskwalificatie

De vrijheid van verkeer en van vestiging van de werknemers op het grondgebied van de Europese Unie krijgen op natuurlijke wijze concrete gestalte in het recht van elke Europese burger om zijn beroepsactiviteiten uit te oefenen in een andere lidstaat van de Unie. De uitoefening van dit recht is echter onderworpen aan de inachtneming van bepaalde regels, meer bepaald op het vlak van de erkenning van de beroepskwalificaties die het voorwerp is van een Europese richtlijn¹⁸⁷.

Bij toepassing van het Europees regelgevingskader kan het bewijs van de ondernemerscapaciteiten voor de uitoefening van een beroepsactiviteit door de onderdaan van een andere lidstaat worden geleverd op basis van een certificaat, een diploma of een andere akte met betrekking tot de uit te oefenen activiteit, verkregen in een land van de Unie of de Europese Economische Ruimte. Worden er bepaalde voorwaarden inzake beroepskwalificaties

opgelegd, dan kan het vereiste aantal jaren ervaring of praktijk in de lidstaat van herkomst als bewijs dienen. De regeling inzake de erkenning van de beroepskwalificaties verschilt naargelang de ondernemer zich in een andere lidstaat wenst te vestigen of er zijn activiteiten op tijdelijke en occasionele wijze wenst uit te oefenen.

De ondernemer die zich in een andere lidstaat wenst te vestigen, levert het bewijs van zijn beroepskwalificatie door de voorlegging van een EG-verklaring die wordt afgegeven in naam van een natuurlijke persoon en die in alle landen van de Europese Unie wordt aanvaard. Deze verklaring bevestigt dat zijn houder voldoet aan de voorwaarden voor uitoefening van het beroep op basis van een diploma of ervaring. In België moet de ondernemer zich inschrijven bij de Kruispuntbank van Ondernemingen, via een ondernemingsloket dat controleert of er is voldaan aan de voorwaarden inzake ondernemerscapaciteiten.

Wenst de ondernemer een activiteit op tijdelijke en occasionele wijze uit te oefenen in België en is deze activiteit *gereguleerd* in het land van herkomst, dan hoeft hij niet aan te tonen dat hij over praktische ervaring beschikt voor zover hij in eigen land op wettige wijze is gevestigd en hij er diezelfde activiteit uitoefent.

Is de activiteit *niet gereguleerd*, dan moet de ondernemer aantonen dat hij in eigen land gedurende ten minste 2 jaar was ingeschreven voor deze activiteit in de loop van de laatste tien jaar.

De elektronische facturering

De Europese Commissie wil van de elektronische facturering de meest voorkomende factureringsmethode maken tegen 2020. De Europese wetgever¹⁸⁸ voorziet daartoe meer bepaald in een gelijke behandeling van papieren en elektronische facturen. Voor beide vormen van facturering moeten de authenticiteit, de integriteit en de leesbaarheid worden gewaarborgd binnen de lidstaten. In deze context wenste de federale regering het voortouw te nemen door voor ons land een doelstelling van 25% elektronische facturering na te streven tegen het einde van de legislatuur in mei 2014. Daartoe heeft ze verschillende interprofessionele en beroepsorganisaties, waartoe ook de Confederatie Bouw behoort, verzocht om een protocol te ondertekenen waarbij de partijen zich ertoe verbinden de elektronische facturering aan te moedigen bij hun leden.

¹⁸³ Verordening (EG) nr. 139/2004 van de Raad van 20 januari 2004 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen (de "EG-verordening inzake concentraties").

¹⁸⁴ Richtlijn 2006/123/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2006 betreffende diensten op de interne markt.

¹⁸⁵ Dit geldt bijvoorbeeld voor de aanvraag van een machtiging voor ambulante handel.

¹⁸⁶ De KBO kent hun een uniek ondernemingsnummer toe als gevolg waarvan de procedure van vergunningsaanvraag wordt geopend. De betrokken onderneming kan gelijk wanneer nagaan hoe de behandeling van haar aanvraag vordert.

¹⁸⁷ Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement en de Raad van 7 september 2005 betreffende de erkenning van beroepskwalificaties, omgezet in het nationaal recht door een koninklijk besluit van 17 augustus 2007 dat toepasselijk is op kleine en middelgrote ondernemingen.

¹⁸⁸ Richtlijn 2010/45/EU van de Raad van 13 juli 2010 tot wijziging van Richtlijn 2006/112/EG betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde wat de factureringsregels betreft.

EG-markering en technische normen

De werking van de Europese markt berust ook op tal van technische specificaties betreffende het in omloop brengen en gebruiken van producten, materialen en materieel in de verschillende economische activiteitssectoren, ook in de bouwsector. De onderstaande toelichting geeft een kort overzicht van het belang van deze materie.

De verordening betreffende de bouwproducten

De Europese verordening betreffende de bouwproducten¹⁸⁹, in werking getreden op 1 juli 2013, is zoals elke verordening rechtstreeks en op eenvormige wijze toepasselijk in alle lidstaten. Het gaat voornamelijk, zoals de Europese richtlijn die door de verordening wordt vervangen, over de EG-markering van bouwproducten¹⁹⁰.

De door de verordening opgelegde prestatieverklaring¹⁹¹ vermeldt de verschillende prestaties van de producten die op de markt worden gebracht. In deze context legt de verordening aanzienlijke verplichtingen op aan de fabrikanten, de distributeurs en de importeurs, onverminderd het recht van de lidstaten om andere criteria op te leggen in functie van het veiligheidsniveau dat ze wensen te bereiken.

Producten die afwijken van de normen of waarvoor er geen geharmoniseerde norm bestaat, kunnen worden onderworpen aan een Europese technische beoordeling die, in tegenstelling met de voorheen toepasselijke Europese technische goedkeuring, geen enkele gunstige beoordeling van de toepassingen van het product mag bevatten. De beoordeling somt slechts de prestaties van het product op. In België wordt deze technische beoordeling toevertrouwd aan de Belgische Unie voor de technische goedkeuring in de bouw (BUtgb). Deze benadering is belangrijk, daar ze fabrikanten toelaat om niet-genormaliseerde producten op de markt te brengen die vaak innoverend zijn en voor de bouw een toegevoegde waarde kunnen vertegenwoordigen. Ook is het belangrijk dat deze producten worden vergezeld van nuttige informatie die eigen is aan hun gebruik of plaatsing¹⁹².

De verordening heeft in mindere mate ook betrekking op de ondernemer. Hij moet geen EG-markering aanbrengen op de producten die hij zelf vervaardigt, tenzij hij ze verkoopt aan derden. Ook wanneer dit niet verplicht is, kan de EG-markering echter een toegevoegde waarde voor de ondernemer vertegenwoordigen op commercieel vlak.

In deze materies betreuren we het gebrek aan coördinatie tussen de lidstaten met betrekking tot de kennisgeving aan derde partijen en het gebrek aan controle op de markt. Als gevolg daarvan ontbreekt het de EG-markering aan versterkte geloofwaardigheid en is aanvullende informatie of omkadering noodzakelijk voor de aannemers en de overige partijen bij de bouwakte, die kan worden gevonden in verschillende kwaliteitssystemen die bestaan in de meeste Europese landen.

De normalisering

Het Europees Comité voor Normalisatie (CEN) is, samen met zijn technische comités, belast met het uitwerken van geharmoniseerde normen die kunnen evolueren in functie van de ontwikkeling in andere domeinen, zoals het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen, de toegankelijkheid, de gevaarlijke stoffen die aanwezig zijn in andere fasen dan het gebruik (bv. producten, vervoer, opslag, afbraak of hergebruik). In België heeft het Bureau voor Normalisatie (NBN) de opdracht de standpunten van de Belgische stakeholders bijeen te brengen en te communiceren ten aanzien van de Europese comités voor technische normalisatie¹⁹³.

De nieuwe verordening¹⁹⁴ van 2012 inzake normalisatie en de mededeling van de Europese Commissie die eraan voorafging¹⁹⁵ hebben de belangstelling van het CEN voor innovatie opnieuw aangewakkerd. De bouwsector maakt zich zorgen over deze evolutie, omdat sommige normen op het vlak van innovatie niet langer noodzakelijkerwijze zullen beantwoorden aan de regels van de kunst en de codes inzake goede praktijken, zoals gewoonlijk het geval is voor de andere normen. Men zal deze evolutie nauwlettend in de gaten moeten houden en de noodzakelijke initiatieven moeten nemen opdat de normen hun waarde als referentie zouden behouden.

¹⁹³ De Confederatie Bouw en het WTCB zijn vertegenwoordigd in het NBN.

¹⁹⁴ Verordening (EU) nr. 1025/2012 betreffende Europese normalisatie.

¹⁹⁵ Mededeling met als titel "Naar een grotere bijdrage van de normalisatie aan innovatie in Europa" (2008).

Milieu en duurzame ontwikkeling

Europa wil vandaag een voortrekkersrol spelen in de strijd voor milieubescherming en duurzame ontwikkeling. Met het aannemen van het Verdrag van Lissabon in 2007 heeft de Europese Unie nieuwe regels ingevoerd die haar toelaten te handelen op het vlak van vraagstukken van wereldwijd belang, zoals de strijd tegen de klimaatverandering en haar gevolgen.

Het zeer grote actieterrein op milieuvlak is ruimer dan de problemen inzake klimaatverandering, ook al krijgen die laatste steeds meer aandacht, meer bepaald via de tenuitvoerlegging van de *Europese strategie 2020*. Milieu en duurzame ontwikkeling komen zeer kort aan bod in de onderstaande paragrafen; we beperken ons betoog tot enkele initiatieven eigen aan de bouwsector.

De energieprestatie van gebouwen

Europa wil de energieprestatie van gebouwen gevoelig verbeteren, of het nu gaat om nieuwbouw of om het bestaande vastgoedpark. Volgens het stappenplan dat ze heeft uitgestippeld, wil de Europese Unie de CO₂-emissies van gebouwen in 2050 met 90% verminderen in vergelijking met hun niveau van 1990.

In deze context zijn er dwingende richtlijnen aangenomen, waaronder de richtlijn betreffende de energieprestatie van gebouwen¹⁹⁶, die meer bepaald minimale energievereisten oplegt voor nieuwbouw (niveau E, niveau Ew ...) en voor ingrijpende renovaties. Die vereisten moeten vanaf 2015 optimaal zijn op het vlak van de kosten en moeten vanaf 2021 voldoen aan de definitie van quasi-neutrale gebouwen op energieveld ("bijna-nul-energiegebouwen"). De richtlijn legt ook de certificatie op van alle nieuwe gebouwen die worden verkocht of verhuurd.

Ook de richtlijn inzake hernieuwbare energiebronnen¹⁹⁷ heeft gevolgen voor de bouwsector, in de mate waarin ze minimale verplichtingen oplegt voor het aandeel van hernieuwbare energie in de nieuwbouw (fotovoltaïsche zonnepanelen, warmtepomp, zonneboiler ...). De richtlijn inzake energie-efficiëntie¹⁹⁸ van haar kant legt talrijke verplichtingen op aan de lidstaten, meer bepaald het uitstippelen van een strategie op lange termijn¹⁹⁹ voor investeringen in de renovatie van zowel publieke als private nationale gebouwen, woningen en bedrijfsgebouwen.

De omzetting van deze richtlijnen in het Belgisch recht behoort tot de bevoegdheid van de gewestelijke overheden en als gevolg daarvan kunnen er verschillen bestaan in de wetbepalingen die in de drie gewesten toepasselijk zijn. De bouwsector pleit voor een gecoördineerde aanpak van deze materies waar dat mogelijk is.

¹⁹⁶ Richtlijn 2010/31/EU.

¹⁹⁷ Richtlijn 2009/28/EG. Zie infra, blz. 74.

¹⁹⁸ Richtlijn 2012/27/EU.

¹⁹⁹ Elke lidstaat moest ten laatste tegen 30 april 2014 een eerste versie van deze strategie aan de Europese Commissie bezorgen.

De verstrenging van de vereisten inzake de energieprestatie van gebouwen en de versnelling daarvan in de tijd kunnen aanleiding geven tot het ontstaan van een zekere onrust in de bouwsector, zowel in verband met de financiële draagkracht van de klanten om de extra kosten te dragen als gevolg van de strengere eisen als met de politieke bereidheid om de sector op efficiënte wijze te ondersteunen. De overheid moet hierover op transparante wijze communiceren en moet een proces van overleg met de betrokken partijen op gang brengen met als doel een optimaal traject uit te tekenen voor de verwezenlijking van energiedoelstellingen dat rekening houdt met de economische context.

Er moet ook bijzondere aandacht worden besteed aan de opvolging van de kwaliteit. In deze context zijn initiatieven als BUILD UP Skills²⁰⁰ belangrijk om erover te waken dat de ondernemingen over de vereiste bevoegdheden beschikken en om minimale kwaliteitscriteria te definiëren die zouden kunnen worden geëist in het kader van ondersteuningsmaatregelen.

²⁰⁰ www.buildupskills.eu.

Afvalbeheer

De kaderrichtlijn betreffende afval²⁰¹ is een zeer belangrijk instrument op het vlak van afvalbeheer in Europa. Ze legt immers een verplichting op van recyclage op middellange termijn van 70% van bouw- en sloopafval dat opnieuw zal moeten worden gebruikt als grondstoffen.

De Europese eisen brengen voor de lidstaten technische en juridische uitdagingen mee op het vlak van de verwerking van afval tot nieuwe producten en met betrekking tot de criteria waaraan ze moeten voldoen alsook op het vlak van hun technische en milieuprestaties. Hun precieze toepassing moet nog worden gedefinieerd en hun voorstelling op de markt moet commerciële interesse wekken. De aannemer moet hierbij worden betrokken door het invoeren van een stelselmatig afvalbeheer op de bouwplaats.

Europa streeft er in ieder geval naar dat alle bouwafval zou kunnen worden verwerkt tot grondstoffen. Deze aanpak past ook in het zoeken naar alternatieven voor natuurlijke grondstoffen die zeldzamer worden. Op Europees niveau worden er diverse initiatieven genomen rond het thema van grondstoffen en het efficiënt gebruik van hulpbronnen²⁰².

De Belgische bouwsector heeft een lengte voorsprong in dit domein. Zijn knowhow en competentie inzake afvalbeheer en bodembehandeling hebben aanleiding gegeven tot het ontstaan van nieuwe activiteiten en nieuwe banen in de sector en hebben de ontwikkeling van nieuwe gespecialiseerde activiteiten, gericht op uitvoer, bevorderd.

De invloed van de producten op het milieu

Europa is verantwoordelijk voor de relatie tussen het gebruik van producten en materialen en hun invloed op het milieu en de menselijke gezondheid, zoals blijkt uit de onderstaande voorbeelden:

- **De verordening REACH**²⁰³ over de registratie en het gebruik van chemische stoffen staat, zoals we hebben gezien, borg voor een grotere opspoorbaarheid van de chemische producten en hun componenten en voor een

²⁰¹ Richtlijn 2008/98/EG.

²⁰² Zo wordt er gewerkt aan de oprichting van een KIC ("Knowledge & Innovation Community" of kennis- en innovatiegemeenschap) in verband met grondstoffen. In het kader van dit project vervult de bouwsector een zeer belangrijke rol.

²⁰³ Registration, Evaluation, Authorisation & restriction of Chemicals, al genoemd.

grotere gebruiksveiligheid. De verordening maakt het ook mogelijk het gebruik van verontreinigende stoffen te beperken.

De Belgische bouwsector is al lang actief op dit gebied inzake het verminderen van het gebruik van gevaarlijke stoffen en emissies. Zo wordt er vandaag steeds meer gebruik gemaakt van verf, lijm en afwerkingsproducten met een laag gehalte aan VOS (vluchtige organische stoffen). De houtsector van zijn kant probeert zich te oriënteren op toepassingen met een lage concentratie aan formaldehyde.

- **De Europese verordening over de bouwproducten**, waarover we het hierboven al hadden, onderwerpt de bouwproducten aan de inachtneming van fundamentele eisen waaronder die inzake "hygiëne, gezondheid en milieu" en die met betrekking tot "het duurzaam gebruik van de natuurlijke hulpbronnen"²⁰⁴.
- **Ecolabels en andere initiatieven**: de algemene impact op het milieu van bouwmaterialen en gebouwen wordt vaak bestudeerd op Europees niveau. Er is aandacht voor begrippen zoals "ecodesign", de "ecolabels" en voor de normen en regels die moeten worden gebruikt in het communiceren van de milieu-informatie van de producten en gebouwen binnen de bouwsector. De maatregelen inzake PEF (ecologische voetafdruk van de producten) en EPD (milieuproductverklaring) illustreren de onmiddellijke evolutie waarmee de bouwsector te maken krijgt in het domein van de milieubescherming.

Het is belangrijk dat de waarschijnlijke ontwikkeling van de regelgeving betreffende de labels en het milieu plaats heeft in het kader van een open markt die de commercialisering van producten en diensten niet bestraft.

Hernieuwbare energiebronnen

Naast de verplichtingen die ze vaststelt inzake het minimale aandeel van hernieuwbare energie in de nieuwbouw²⁰⁵, legt de richtlijn inzake hernieuwbare energiebronnen²⁰⁶ ook de invoering binnen elke lidstaat op van een operationeel kader dat het mogelijk maakt om de installateurs van hernieuwba-

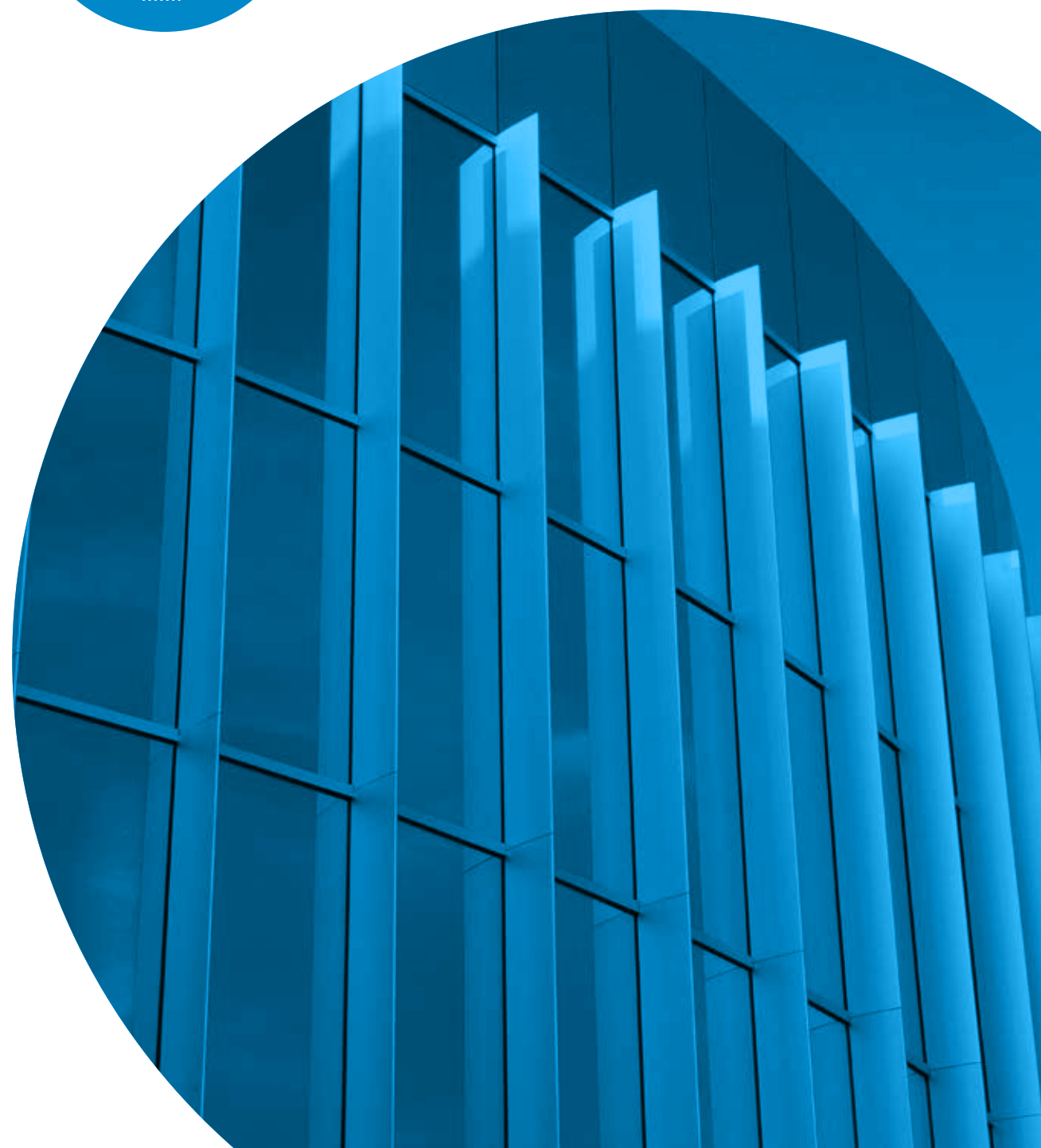
re energie te certificeren²⁰⁷. De gewestelijke overheden, die bevoegd zijn om deze richtlijn om te zetten in het Belgisch recht, hebben op gecoördineerde wijze gehandeld door aan de tijdelijke vereniging "RESCert"²⁰⁸ de opdracht te geven om een kwaliteitsvol systeem van certificatie van professionelen op te stellen. De installateurs van sommige systemen voor de productie van hernieuwbare energie in België beschikken sinds februari 2014 over een officiële certificatie die wordt uitgereikt door RESCert en die geldig is in de drie gewesten van het land.

Voorts creëert de richtlijn een wederzijdse erkenning van de nationale certificaten tussen de verschillende lidstaten. Elke lidstaat controleert de conformiteit ten opzichte van de Europese eisen van het nationaal certificatiesysteem dat wordt voorgesteld door elke installateur van een andere lidstaat die vraagt om in deze staat te worden erkend.

In België is RESCert het orgaan dat de aanvragen tot certificatie die uit het buitenland komen behandelt.

De erkenning van de competenties van de professionals beantwoordt aan de verwachtingen van de klanten, de overheden en de ondernemingen zelf. De installatiesector heeft zich zeer snel ontwikkeld en heeft professionals aangetrokken die niet noodzakelijk over de vereiste bevoegdheden beschikken, niet alleen in een basisberoep (elektriciens, verwarmingstechnicus, frigorist ...) maar ook in de kennis en knowhow die specifiek zijn voor de hernieuwbare technologieën²⁰⁹.

Aldus biedt de certificatie aan de professional de mogelijkheid het bewijs te leveren van zijn beheersing van de competenties die noodzakelijk zijn om in België en de andere lidstaten van de Europese Unie een systeem van hernieuwbare energiebronnen te ontwerpen en te installeren. Een installatiebedrijf zal het certificaat ook moeten kunnen overleggen om de labels Quest & Construction Quality te verkrijgen²¹⁰.

²⁰⁴ De eisen inzake emissies in het binnen- en buitenmilieu (bodem, grondwater, lucht enzovoort) moeten in acht worden genomen op basis van de normen die momenteel worden opgesteld door het Europees Comité voor Normalisatie (CEN) TC 351 "Bouwproducten – evaluatie van de uitstoot van gevaarlijke stoffen". Er zullen dus duidelijke grenzen worden vastgesteld voor de mogelijke toepassingen, op basis van de samenstelling van de bouwproducten en hun gedrag inzake uitloging.

²⁰⁵ Zie supra, blz. 72.

²⁰⁶ Richtlijn 2009/28/EG, al genoemd.

²⁰⁷ Artikel 14 van de richtlijn legt aan de lidstaten de verplichting op om een geharmoniseerde certificatieregeling te bepalen voor installateurs van kleinschalige warmwaterketels en verwarmingsketels op biomassa, fotovoltaïsche en thermische systemen op zonne-energie, ondiepe geothermische systemen en warmtepompen.

²⁰⁸ RESCert brengt de competenties van de BCCA (Belgian Construction Certification Association), Blue Planet Academy & Consulting (studiebureau gespecialiseerd in energie) en QUEST (ontwerp van kwaliteitslabels voor kleine systemen van hernieuwbare energie) samen.

²⁰⁹ Er doen zich op het terrein problemen voor in verband met de slechte werking van de installaties, soms zonder dat hun eigenaar het beseft, alsook problemen in verband met de bevestiging op het dak, de waterdichtheid en de windresistentie, meer bepaald op platte daken. Dit hebben de verzekeraars, die een groot aantal schadegevallen melden, kunnen vaststellen ter gelegenheid van de storm van januari 2012.

²¹⁰ Overigens valt op te merken dat het bezit van een certificaat in de toekomst zou kunnen worden opgelegd in het kader van de premiestelsels en andere financiële stimulansen.

**De behartiging van
beroepsbelangen op
Europees vlak**

De behartiging van beroepsbelangen op Europees vlak

In het tweede deel van dit studierapport werd bevestigd dat het Europees recht alsnog belangrijker wordt en dat de initiatieven van de Unie die gaan over het wettelijk en reglementair kader waarbinnen de bedrijven hun activiteiten ontplooiën steeds aan belang winnen.

Deze evolutie kwam gaandeweg tot stand in de loop der jaren en heeft de meeste beroeps- en interprofessionele organisaties ertoe gebracht zich Europees te organiseren en er directe en indirecte methodes te ontwikkelen waarmee zij kunnen instaan voor de naleving en behartiging van de belangen die zij vertegenwoordigen.

Deze oprechte inspanning is des te meer verantwoord omdat de richtlijnen preciezer worden en de verordening — die direct toegepast kan worden op het hele grondgebied van de Unie — meer gebruikt wordt, twee tendensen die de bewegingsruimte van de nationale wetgevers en regeringen aanzienlijk verminderen wanneer zij de Europese teksten moeten omzetten of uitvoeren.

De ontwikkeling van Europa heeft dan ook het werkkader van de beroepsorganisaties uitgebreid, vooral wat de uitoefening van hun vertegenwoordigings- en lobbyopdracht betreft. Maar hun werking breidde ook uit op het gebied van sociaal overleg met de werknemersorganisaties, waardoor, nog maar eens, werd aangetoond dat sociaal beleid op Europees vlak een realiteit is. In dit derde deel van het rapport willen we de aandacht vestigen op het werk van de beroepsorganisaties op Europees vlak, de samenwerkingsverbanden die er aangegaan worden en de resultaten van de ondernomen acties.

Beroepsorganisaties hebben zich aangepast aan de Europese ontwikkeling

Elke correct georganiseerde bedrijfssector wordt vandaag Europees vertegenwoordigd in het kader van de behartiging van zijn beroepsbelangen. Bij de sterke economische sectoren, zoals de bouw, gebeurt dit op twee niveaus: dat van de nationale federatie die haar werking en haar invloedssfeer uitbreidt bij de Europese instanties en dat van de Europese sectorale federatie, met als werkterrein Europa.

Voor de bouw werken de Confederatie en het Europees verbond van het bouwbedrijf (FIEC) intensief en nauw samen aan het behartigen van de belangen van de bedrijven en van de sector, waarbij zij elk eigen verantwoordelijkheden en lobbywerk hebben.

De bevordering en behartiging van de sectorale belangen past ook in de interprofessionele werking. Teksten die enkel en alleen één sector aanbelangen, zijn zeldzaam. Er is regelmatig een wisselwerking tussen het VBO, via zijn Europees Departement en zijn gespecialiseerde kenniscentra, en de sectorale federaties over Europese beleids- en wetgevingsdossiers. Het VBO neemt over die dossiers een standpunt in en vertegenwoordigt daarbij de belangen van alle Belgische ondernemingen, hetzij rechtstreeks tegenover de nationale en Europese overheden, hetzij binnen “*BusinessEurope*”, de Europese interprofessionele werkgeverskoepel. Het VBO biedt zijn lidfederaties heel wat kansen om informatie te verkrijgen, nuttige contacten te leggen en overleg te plegen als ook een informatieverbreidingscentrum voor hun gemeenschappelijke boodschappen.

Ten slotte kan de Confederatie rekenen op de grote inspanningen van haar nationale onderzoekscentra op Europees vlak, onder meer in het kader van het Europees beleid en de Europese programma's voor onderzoek en innovatie en in het Europese normalisatiecomité (CEN).

De Confederatie Europees in actie

In dit stadium van de Europese integratie moet een beroepsorganisatie zoals de Confederatie haar rol kunnen spelen in een politiek en wetgevend proces dat op verschillende bestuursniveaus wordt uitgeoefend, zonder er één te verwaarlozen: het Parlement, de Raad, de Commissie, het Hof van Justitie, maar ook de adviesorganen, zoals het Economisch en Sociaal Comité en andere formele of informele werkgroepen.

De beroepsorganisatie werkt Europees ook in verschillende fasen en haar werking daar wordt doorgaans niet gemeten volgens dezelfde ijkpunten als die welke nationaal worden gebruikt. Er wordt meer op middellange termijn gewerkt, onder andere bij richtlijnen: vier tot vijf jaar (of zelfs meer²¹¹) kunnen verstrijken tussen het begin van de voorbereidende werkzaamheden van de Commissie en de toepassing van de overeenstemmende bepalingen in het nationaal recht. Doorgaans krijgen lidstaten twee jaar²¹² de tijd om een wetgevingsbesluit om te zetten. Die termijn gaat in zodra het besluit in het Publicatieblad is gepubliceerd.

De handelingen van de Europese Unie die de Confederatie aandachtig volgt, zijn van uiteenlopende aard. Het kan gaan om verbindende wetgevingsbesluiten zoals verordeningen, richtlijnen en beschikkingen, of niet-verbindende besluiten (aanbevelingen en adviezen). De Commissie kan bovendien, in voorkomend geval, gemachtigd zijn om gedelegeerde handelingen te stellen (die de niet-essentiële elementen van een wetgevingsbesluit wijzigen of aanvullen) en uitvoeringsbesluiten (die overeenkomen met onze koninklijke besluiten). De Commissie brengt ook vele raadplegings- en werkdocumenten uit: discussiedocumenten, zoals de groenboeken of de witboeken, mededelingen die de beleidsoriëntaties beschrijven, actieprogramma's enz.

211 Het duurde negen jaar voordat de richtlijnen inzake overheidsopdrachten van 2004 volledig toegepast werden in België. Er verstreek bijna evenveel tijd tussen het aannemen van het groenboek over deze richtlijnen en de publicatie ervan in het Publicatieblad.

212 Dit tijdsverschil lijkt soms een vreemde vorm van geheugenverlies te bevorderen waardoor “Europa” wordt opgezaagd met de verantwoordelijkheid voor een tekst die dezelfde regering of dezelfde fractie heeft goedgekeurd in de Raad en in het Europees Parlement. Het gebeurt ook dat de oorspronkelijke doelstellingen onderweg verloren gaan. Zo heeft richtlijn 2011/7/EU betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand in sommige lidstaten paradoxaal genoeg een verlenging van de betalingstermijnen mogelijk gemaakt.

Op technisch gebied hebben de werkzaamheden van het Europese normalisatiecomité (CEN) en van de Europese Organisatie voor Technische Goedkeuringen (EOTA) in uitvoering van de mandaten die de Commissie heeft gegeven ook een duidelijk belang.

Ten slotte kunnen de zaken die aanhangig gemaakt worden bij het Hof van Justitie van de Europese Unie ook cruciale impulsen vormen voor de toepassing van het EU-recht, onder meer voor de bouwsector (registratie, Limosa, behandeling van stedelijk afvalwater, milieueffectrapporten of heel recent nog, de energieprestatie van gebouwen zijn enkele voorbeelden daarvan).

Follow-up van het Europese wetgevende proces

Het is bekend dat de Europese Commissie een initiatiefrecht heeft inzake de aangelegenheden die in de verdragen staan. Dit betekent dat de rechtshandelingen van de Unie (richtlijnen, verordeningen, beschikkingen enz.) in principe alleen maar op voorstel van de Commissie²¹³ kunnen worden aangenomen. Het traject van een wetgevingsbesluit, tussen voorstel van de Commissie en het verschijnen ervan in het Publicatieblad, is heel lang en maakt dat het voorstel diverse stappen moet doorlopen die stuk voor stuk gelegenheden zijn die de beroepsorganisaties niet mogen laten liggen om hun eisen kenbaar te maken.

DE RAADPLEGINGSFASSEN

Voordat de Commissie een voorstel voor wetgeving schrijft, pleegt zij doorgaans min of meer uitgebreid en grondig overleg over het thema en moet zij ook een impactstudie uitvoeren. De Confederatie en de andere beroepsorganisaties krijgen hier de eerste twee formele gelegenheden om zich over het onderwerp te laten horen. In de praktijk zien we echter dat het gewicht van het advies gegeven door een organisatie in het kader van een openbare raadpleging vaak heel relatief is, los van haar representativiteit.

Zodra het voorstel van richtlijn, verordening of beschikking is aangenomen door het college van commissarissen (fase die verplicht voorafgegaan wordt door een onderlinge raadpleging van de diensten), wordt zij overgemaakt aan het Europees Parlement en de Raad alsook aan alle nationale parlementen van de EU en, in voorkomend geval, aan het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's. Volgens het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU) moet het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC), als adviesorgaan van het "georganiseerd maatschappelijk middenveld" een advies uitbrengen over wetgevingsvoorstellen die gaan over heel wat aangelegenheden. De beroepsorganisaties zijn erin vertegenwoordigd en zij kunnen dus proberen daar hun opmerkingen mee te delen en hun wensen te uiten om ervoor te zorgen dat ze worden opgenomen in de adviezen die hen aanbelangen. Het resultaat hiervan is altijd een beetje onzeker, in de eerste plaats omdat de leden van het EESC door geen enkel dwingend mandaat gebonden zijn. Daarbij komt nog dat de inhoud van de adviezen voortvloeit uit de visie van de rapporteur, uit amendementen die diverse richtingen uitgaan en ook het relatief aandeel van de drie aanwezige groepen²¹⁴ speelt een rol.

²¹³ De Raad en het Europees Parlement, zelfs een burgerinitiatief, kunnen echter de Commissie verzoeken om een voorstel te formuleren over een bepaald onderwerp.

²¹⁴ Het Economisch en Sociaal Comité is samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties, de werknemers en andere representatieve actoren van het maatschappelijk middenveld (allerhande ngo's, federaties van ambachtslieden, van landbouwers enz.).

DE EIGENLIJKE WETGEVINGSPROCEDURE

Het grootste deel van de Europese wetteksten komt tot stand volgens de "gewone wetgevingsprocedure", vroeger de medebeslissingsprocedure genoemd. Ze kent dezelfde beslissingsmacht toe aan het Europees Parlement en de Raad. Hieruit volgt dat om het standpunt van de bouwsector over een wetgevend initiatief efficiënt kenbaar te maken, het noodzakelijk is dit aan de twee betrokken instanties te bezorgen.

- **Het werk van het Parlement:** de gesprekspartners van de Confederatie in het Parlement zijn hoofdzakelijk de Belgische Europarlementsleden, vooral diegenen die deelnemen aan de debatten van de parlementscommissie belast met het voorbereiden van het voorstel van resolutie waarover gestemd zal worden in de voltallige vergadering. Hun aantal is beperkt (België heeft maar 22 Europarlementsleden) maar de activiteit en de invloed kunnen soms de kleine getalsterkte compenseren. Debatten in het Parlement kunnen lang duren (gemiddeld 18 maanden voor voorstellen die het in 1e lezing halen) en complex zijn. Dat kan ook niet anders met meer dan 750 vertegenwoordigers uit 28 landen en 8 fracties die niet altijd heel homogeen zijn. Niet zelden worden er honderden amendementsvoorstellen ingediend over een belangrijke tekst²¹⁵ die moet worden bestudeerd, waarover onderhandeld moet worden tussen fracties, waarbij eventueel "compromisamendementen" moeten worden opgesteld en gebundeld. Daarna moet erover gestemd worden.

- **In de Raad:** de gesprekspartners zijn de Belgische, federale of gewestelijke vertegenwoordigers (naargelang het geval), in de vele werkgroepen waar tussen de lidstaten de compromissen worden voorbereid die zullen worden besproken in het Comité voor permanente vertegenwoordigers (COREPER). Daarna neemt de Raad van de Europese Unie de beslissing. Het is niet altijd vanzelfsprekend om het "nationale" standpunt te bepalen in het Belgische institutionele kader. Een "Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten, met betrekking tot de vertegenwoordiging van het Koninkrijk België in de ministerraad van de Europese Unie" werd hiertoe ondertekend. Het regelt de coördinatie tussen de verschillende bestuursniveaus en bepaalt wie België zal vertegenwoordigen in de 22 formaties van de Raad van de Europese Unie (zes configuraties werden voorzien). Het is de FOD Buitenlandse Zaken die het overleg tussen de vertegenwoordigers van de kabinetten en de bevoegde departementen op federaal en gewestelijk niveau organiseert, naargelang de aangelegenheden op de agenda. In de praktijk betekent dit dat een sectororganisatie voor de

²¹⁵ Zo werden circa 1.500 amendementen ingediend in het geval van de richtlijn overheidsopdrachten.

meeste dossiers haar standpunt bij een aantal verschillende entiteiten moet verdedigen. In het Parlement zijn de debatten openbaar, in de Raad niet. Het is dan ook moeilijker de ontwikkeling van een dossier te volgen en te weten te komen wat voor standpunt de partijen nu juist innemen.

DE KENMERKEN VAN DE "TRIALOOG"

De ondoorzichtigheid rond het werk van de Raad vind je ook terug bij de "trialogen". De trialoog is een informele fase waarin niet voorzien is in het gemeenschapsrecht maar die alsmaar meer gebruikt wordt in het kader van de gewone wetgevingsprocedure. Zelden komen de respectieve standpunten van het Parlement en de Raad perfect overeen in eerste lezing. Om het proces te versnellen en zich een tweede lezing of zelfs een bemiddeling te besparen, spreken het Parlement, de Raad en de Commissie vaak af (in 75% van de gevallen) om samen na onderhandelingen een gemeenschappelijk standpunt te bereiken op basis van het tekstontwerp dat in de parlementscommissie werd goedgekeurd enerzijds en op basis van het mandaat gegeven aan het halfjaarlijks voorzitterschap van de Raad anderzijds (afgestemd op de algemene oriëntatie of het politieke akkoord dat vooraf tot stand kwam na voorbereiding in de werkgroepen en het COREPER). Voor het Parlement worden de onderhandelingen gevoerd door een delegatie bestaande uit de voorzitter van de betrokken parlementscommissie, de rapporteur en de schaduwrapporteurs van de andere fracties. De permanente vertegenwoordiger (COREPER II) of de plaatsvervangend permanent vertegenwoordiger (COREPER I) van het halfjaarlijks roterend voorzitterschap vertegenwoordigt de Raad.

De samenwerking met de Europese beroepsorganisaties

Een andere vertegenwoordigingslijn voor de belangen van de Belgische aannemers loopt via de Europese beroepsorganisaties.

De Confederatie werkt heel nauw samen met het Europees verbond van het bouwbedrijf (FIEC). Hierover leest u hierna meer. De FIEC is de belangrijkste sectororganisatie en vertegenwoordigt de werkgevers van de bouw in het kader van de Europese sociale dialoog²¹⁶. Zij is voor haar lidfederaties zowel een informatie- en analysebron voor alles wat voorbereid, besproken en beslist wordt binnen de Europese instellingen. Zij vormt ook de plaats waar wordt uitgewerkt wat door deze instellingen en de andere stakeholders zal worden beschouwd als het gemeenschappelijke en representatieve standpunt van de Europese bouwsector over de meest diverse thema's. Dit standpunt zal uiteraard een grotere invloed

²¹⁶ Zie hieronder, blz. 89.

hebben dan dat van een nationale organisatie en het is dan ook belangrijk om met de FIEC samen te werken, en dit des te meer omdat zij een lichte structuur is, opgevat volgens de logica van actieve samenwerking tussen nationale federaties.

De onderlinge samenwerking tussen nationale federaties en met de FIEC zorgt vaak voor een echte synergie in hun acties, waardoor alle partijen hun informatie samenbrengen en de hoofdboodschappen van de sector gelijktijdig, breder en genuanceerder kenbaar kunnen maken in het Europees Parlement en bij de nationale vertegenwoordigers die het standpunt van de Raad voorbereiden. Hierbij mag worden verwezen naar de vaststelling dat de zorgpunten en belangen van de Europese aannemers meestal gelijklopen in plaats van uiteenlopen, ondanks de sociaal-economische, technische, reglementaire en “culturele” verschillen van de bouw, van land tot land. We kunnen er de werking zien van de eenheidsmarkt, de onderlinge aanpassing van de wetgevingen, de harmonisatie van de normen of fundamenteeler, dat de intrinsieke eigenschappen van het aannemersberoep nauwelijks afhankelijk zijn van de plaats waar het wordt uitgeoefend.

De Confederatie doet ook een beroep op een andere organisatie, “European International Contractors (EIC)”, om haar buiten de Europese Unie exporterende leden te promoten en hun ontwikkeling te vergemakkelijken. EIC heeft niet alleen een netwerkfunctie, het treedt ook op in verschillende werkgebieden die belangrijk zijn voor de internationale bedrijven uit de sector, waaronder: de regels voor de plaatsing en de contractuele voorwaarden voor opdrachten van werken in het kader van ontwikkelingssamenwerking die door de EU gefinancierd worden alsook door internationale instellingen zoals de Wereldbank en de regionale ontwikkelingsbanken, de wederzijdse openstelling van markten in het kader van multi- en bilaterale akkoorden²¹⁷, de modelcontracten (FIDIC), de bevordering van publiek-private samenwerking, van alternatieve financieringsbronnen enz.

We wijzen er ook op dat sommige beroepsfederaties van de Confederatie ook lid zijn van Europese federaties²¹⁸ en tevens langs deze weg de belangen van hun beroep(en) Europees behartigen.

De werking van de FIEC

Het Europees verbond van het bouwbedrijf (FIEC) werd meer dan honderd jaar geleden in Luik²¹⁹ opgericht. Dit verbond is sindsdien onafgebroken actief, behalve de onderbrekingen te wijten aan de twee Wereldoorlogen, en het heeft zich voortdurend aangepast aan de veranderende wereld van de bouw en zijn lidfederaties. Via haar 33 lidfederaties vertegenwoordigt de FIEC vandaag 29 Europese landen, de EU-landen, behalve het Verenigd Koninkrijk en Letland, en drie landen die geen EU-lid zijn: Noorwegen, Zwitserland en Turkije. Zij vertegenwoordigt zowel ambachtslieden en kmo's als grote internationale groepen, binnen alle mogelijke vakgebieden van de bouw en de burgerlijke bouwkunde, met rechtstreekse contracten, als algemeen aannemer of in onderaanneming.

Dankzij deze ruime vertegenwoordiging is de FIEC door de Europese Commissie erkend als “sociale partner voor de werkgevers” in de sectorale sociale dialoog, met de FETBB (de Europese vakorganisatie van het bouwbedrijf) als “sociale partner voor de werknemers”.

Bij de laatste fundamentele herschikking (1987-1988) heeft de FIEC haar vast bureau in Brussel geopend. Deze stad is de zetel van de Europese instellingen en de plaats van hun belangrijkste activiteiten.

De werkstructuur van de FIEC

Zoals besloten bij de herschikking van 1987 heeft de FIEC een kleine structuur behouden. Haar hoofdtaken? De lidfederaties informeren over de ontwikkelingen in de Europese dossiers en de werkzaamheden van de aannemers en de deskundigen van de lidfederaties in interne commissies of werkgroepen coördineren. Om redenen van praktische aard en voor de efficiëntie heeft deze kleine structuur zich mettertijd buiten dit kader ontwikkeld.

DE INTERNE STRUCTUUR

Het werk van de FIEC berust in de eerste plaats op respect voor democratische besluitvorming. De *General Assembly* neemt de statutaire beslissingen, de *Council* superviseert het werk van de FIEC en neemt sommige fundamentele be-

slissingen en het *Steering Committee* coördineert het dagelijks beleid, voorbereid en uitgevoerd door het personeel. De interne structuur is overigens heel eenvoudig, met haar drie vaste commissies die werden opgericht voor de behandeling van Europese aangelegenheden verdeeld in drie groepen: economische en juridische aangelegenheden, sociale aangelegenheden en technische en milieuaangelegenheden. Ze is ook flexibel omdat ad hoc subcommissies en werkgroepen gemakkelijk opgericht kunnen worden om specifiekere aangelegenheden te behandelen, of dat nu is in het kader van de activiteiten van een commissie of voor horizontale thema's zoals huisvesting, de activiteiten van projectontwikkelaars, de competitiviteit (“construction 2020”) of het “Europees-mediterraan partnerschap (MEDA)” (Middellandse Zeegebied).

DE FIEC-NETWERKEN

Het eerste FIEC-netwerk is, zoals verwacht, datgene gevormd door de 33 lidfederaties waarmee zij zeer intensieve, zelfs permanente contacten onderhoudt.

Daarnaast heeft de FIEC bevoorrechte, geregelde en nauwe banden met de andere deelnemers van het “European Construction Forum (ECF)” (www.ecf.be) die, samen, een heel groot deel van de sectorale waardeketen bestrijken. Het doel van ECF is de krachten te bundelen en de stem van de bouwsector bij de Europese Unie luider te doen klinken.

Zij werkt ook heel regelmatig samen met *BusinessEurope*, interprofessionele patronale organisatie op Europees vlak, of dat nu is door deel te nemen aan werkgroepen in economische of juridische aangelegenheden of door samen te werken, voor de sociale aangelegenheden, met het European Employers' Network (EEN) georganiseerd door *BusinessEurope*, als sociale partner voor de werkgevers in de intersectorale sociale dialoog. De FIEC werkt ook zo veel mogelijk samen met de Europese Unie van het Ambacht en van het Midden- en Kleinbedrijf (UEAPME)²²⁰.

220 De samenwerking met de UEAPME ligt echter moeilijker omdat deze instelling vaak, zonder enige reden, de representativiteit van de FIEC voor kleine ondernemingen in twijfel trekt.

Op technisch gebied is de FIEC lid van de European Council for Construction Research, Development and Innovation (ECCREDI) en zij werkt regelmatig samen met de sectorale onderzoekscentra in de lidstaten, vooral met het Belgische WTCB.

EEN BREED INTERNATIONAAL DRAAGVLAK

De FIEC werkt nauw samen met twee andere internationale organisaties: de *European International Contractors (EIC)*, al geciteerd, en de *Confederation of International Contractors Associations (CICA)*.

De FIEC en de EIC zijn verbonden door een protocol van akkoord dat hun relatie en de verdeling van hun bevoegdheden regelt. De EIC vertegenwoordigen de internationale belangen van de ondernemingen²²¹ buiten de Europese Unie. Beide organisaties werken nauw samen en zijn complementair.

Door het toenemend aantal bedrijven van buiten de Gemeenschap die in de EU komen werken en het gebruik van internationale modelcontracten in de EU, hebben beide organisaties gemeenschappelijke standpunten over diverse thema's²²² aangenomen.

CICA daarentegen is de wereldfederatie die de federaties van de grote wereldregio's groepeerd, waaronder de FIEC en de EIC voor Europa, en die de belangen van de bouwbedrijven behartigt bij instellingen zoals de Wereldbank, de OESO of verschillende agentschappen van de Verenigde Naties.

217 In samenwerking met de FIEC. Recente voorbeelden: de overeenkomst inzake overheidsopdrachten (GPA), ontwerp van Comprehensive Economic and Trade Agreement tussen Canada en de EU, ontwerp van Transatlantic Trade and Investment Partnership tussen de USA en de EU.

218 Union internationale des entrepreneurs de peinture, Génie Climatique International, Union internationale de la Couverture et de la Plomberie, Forum Européen des Entreprises générales, Association européenne de l'installation électrique, European Dredging Association enz.

219 “Zo vond, op uitnodiging van de Belgische federatie, het eerste internationaal congres van de bouw en van de openbare werken plaats in het kader van de Wereldtentoonstelling van Luik, van 14 tot 21 september 1905. De oproep om deel te nemen krijgt massaal respons. Naast de vertegenwoordigers van de 27 organisaties van het gastland zijn delegaties uit Frankrijk, Nederland, Spanje, Duitsland, Bulgarije, Verenigd Koninkrijk, Oostenrijk, Denemarken, Hongarije, Zweden en zelfs uit landen buiten Europa zoals Mexico aanwezig. De openingszitting wordt geleid door de Belgische minister van Industrie en Arbeid Gustave Francotte. De Belg Edmond Baar, directeur van het organisatiecomité, wordt benoemd tot Voorzitter van het congres.” Citaat uit het boek dat de geschiedenis van de FIEC schetst, gepubliceerd naar aanleiding van het eeuwfeest van de FIEC, gevierd op het congres van 2005 dat in België werd gehouden.

221 Het gaat om ondernemingen die lid zijn van een van de 15 lidfederaties van de EIC, die rechtstreeks of onrechtstreeks lid zijn bij de FIEC.

222 Bijvoorbeeld de contractuele voorwaarden in Polen en Roemenië, de voorgestelde verordening inzake toegang tot de interne markt of de strijd tegen corruptie.

De initiatieven van de FIEC

Het studie- en lobbywerk dat de FIEC met de steun van haar lidfederaties verricht, heeft tot doel de realiteit van de bouwsector kenbaar te maken bij de Europese instellingen en bij hen de belangen van de aannemers te behartigen.

Naast de regelmatige contacten die zij onderhoudt met de ambtenaren van de Europese Commissie en de Europarlementsleden neemt de FIEC hoofdzakelijk via beredende en beargumenteerde standpunten en via de pers deel aan de debatten over voorstellen voor wetgeving of over elk ander actueel thema voor de sector. Tegenover het Parlement vertaalt de FIEC haar standpunten in de vorm van gematigde amendementen. Op die manier heeft zij het vooruitzicht dat Europarlementsleden deze amendementen gaan verdedigen en ze gaan steunen tijdens debatten in het Parlement.

Om het lobbywerk te doen slagen, is het noodzakelijk dat de Europarlementsleden dezelfde boodschap krijgen van het Europese en van het nationale niveau. Dankzij de nauwe samenwerking tussen de FIEC en haar lidfederaties kunnen gemeenschappelijke standpunten bereikt worden.

De standpunten zijn ook referentie-instrumenten voor de vertegenwoordigers van de FIEC die worden uitgenodigd om het woord te nemen tijdens openbare hoorzittingen die de Europese instellingen organiseren. Ze worden ook gebruikt om het lobbywerk van de FIEC te ondersteunen bij allerlei evenementen, zoals conferenties of studiedagen, en bij contacten met de pers.

SOCIALE ZAKEN

De werkzaamheden van de Social Commission (SOC) van de FIEC worden grotendeels georganiseerd naargelang de activiteiten en de structuur van het Comité voor de sectorale sociale dialoog “Bouw”²²³. De drie subcommissies “*Vocational Training*”, “*Health and Safety*” en “*Economic and Social Aspects of Employment*” handelen in zekere zin als spiegelgroepen van de werkgroepen binnen het Comité voor de sectorale sociale dialoog. De vertegenwoordigers van de lidfederaties vormen doorgaans ook de FIEC-delegatie tijdens vergaderingen van de sociale dialoog.

De Social Commission en haar subcommissies vervullen verschillende opdrachten: de standpunten en de voorstellen van de FIEC voorbereiden in het kader van het sociaal overleg; de wetgevende en beleidsinitiatieven van de Europese Commissie

op sociaal gebied analyseren en eventuele standpunten van de FIEC in dat opzicht uitwerken; ten slotte de vertegenwoordigers van de lidfederaties de mogelijkheid bieden om met elkaar te praten over hun gemeenschappelijke problematieken, hun ervaringen, goede praktijken enz.

De sectorale en intersectorale Europese sociale actualiteit heeft de afgelopen tijd heel wat ontwikkelingen doorgeemaakt. Enkele voorbeelden:

- **De “nieuwe” detacheringsrichtlijn**
De afgelopen jaren hebben velen een groeiend aantal gevallen van misbruik en sociale fraude bij “detachering” aangeklaagd. Hierbij worden zowel werknemers als bedrijven benadeeld. Uit de analyse van de oorzaken van deze misbruiken en fraudegevallen kwamen gebreken en leemten aan het licht bij de toepassing van de detacheringsrichtlijn op nationaal niveau.

De Europese Commissie wou gevolg geven aan dit protest tegen de detacheringsrichtlijn en zij heeft in 2012 een voorstel van richtlijn ingediend betreffende de “handhaving” van de detacheringsrichtlijn, zonder de basisprincipes van deze laatste ter discussie te stellen. De Social Commission van de FIEC heeft zich toegelegd op het analyseren en amenderen van dit nieuwe voorstel van richtlijn, waarover bovendien, succesvol, intens overlegd werd binnen de sectorale sociale dialoog²²⁴.

Van de amendementen voorgesteld door de Social Commission van de FIEC hebben die over de bepalingen inzake controle²²⁵ en hoofdelijke aansprakelijkheid²²⁶ onder andere geleid tot een aanpassing van de richtlijntekst zoals deze uiteindelijk is goedgekeurd.

- **De aangelegenheden die vallen onder het vakgebied gezondheid en veiligheid op het werk**

Zoals we in het tweede deel van het verslag gezien hebben, is er bijzonder veel Europees recht inzake gezondheid en veiligheid op het werk. De Europese Commissie blijft regelmatig initiatieven op dit gebied nemen, die de Social Commission van de FIEC ertoe brengen soms complexe dossiers te analyseren en standpunten in te nemen.

Daarnaast staat het thema gezondheid en veiligheid ook op de prioriteitenlijst van de Europese sectorale sociale dialoog waar de samenwerking tussen de FIEC en de

FETBB concreet gestalte kreeg door een aantal gemeenschappelijke standpunten en initiatieven²²⁷, zoals over het asbestdossier of over de veiligheidsbeheerssystemen op het werk.

De houding van de FIEC in deze aangelegenheden wordt geleid vanuit de bekommernis om de ondernemingen, meer bepaald de kmo's, te helpen bij het ontwikkelen van een veiligheidsbeleid in hun bedrijf dat aangepast is aan hun grootte en aan hun werkwijzen of dat rekening houdt met specifieke risicosituaties waarmee ze doorgaans niet te maken krijgen bij het uitoefenen van hun gebruikelijke activiteiten.

- **Anticiperen op de behoeften aan vaardigheden**

De Europese Commissie moedigt op Europees vlak de invoering van structuren aan die lijken op de “raden voor sectorvaardigheden” die in verschillende lidstaten bestaan en die als opdracht hebben de werkgelegenheids- en vaardigheidsbehoeften in de betrokken sector te analyseren, door de ontwikkelingen op de sectorale arbeidsmarkt te bestuderen en door sectorvriendelijke beleidsmaatregelen uit te werken.

Deze sectorale platforms, zowel bevoegd voor initiële beroepsopleiding en initieel beroepsonderwijs als voor voortgezette beroepsopleiding, hebben een gemeenschappelijke doelstelling: de overeenstemming op de arbeidsmarkt tussen vraag en aanbod, in kwantitatief opzicht (banen) en in kwalitatieve termen (kwalificaties en vaardigheden).

De FIEC heeft ermee ingestemd om samen met de FETBB, in het kader van de sociale dialoog, een haalbaarheidsstudie uit te voeren naar de eventuele oprichting van een Europese Sectorraad over vaardigheden voor de bouwsector²²⁸.

ECONOMISCHE EN JURIDISCHE ZAKEN

De Economic and Legal Commission (ECO) van de FIEC neemt alle onderwerpen voor haar rekening die niet vallen onder het sociaal recht en ook niet onder de technische en milieuaangelegenheden en die – rechtstreeks of onrechtstreeks – de bouwondernemersaangelegenheden betreffen. Deze onderwerpen zijn talrijk en uiteenlopend van aard: we denken hier natuurlijk aan het recht inzake overheidsopdrachten, de wetgeving inzake concessies, de bouwfiscaleit of aan het cruciale probleem van de betalingstermijnen en -achterstand. Maar men stuit ook op aanverwante onderwerpen die soms even netelig zijn, zoals het consumentenrecht of de wetgeving betreffende de tachograaf, die de verplaatsingen van de aannemers op bouwplaatsen treft.

²²⁴ Zie hieronder, blz. 90.

²²⁵ Het voorstel van richtlijn beperkte de controlemaatregelen door de lidstaten tot een “gesloten lijst” die heel eng afgelijnd was en die de controlemaatregelen die vandaag in sommige lidstaten van kracht zijn ter discussie had kunnen stellen, met het risico om fraude nog meer in de hand te werken. Dankzij het FIEC-amendement, dat de steun van de FETBB kreeg, hebben lidstaten, volgens bepaalde nadere regels, nu de mogelijkheid om de controles uit te voeren die zij gepast vinden.

²²⁶ De FIEC verdedigde het principe dat elke lidstaat vrij mocht kiezen tussen een regeling voor “hoofdelijke aansprakelijkheid” en eventuele andere alternatieven.

²²⁷ Zie hieronder, blz. 91.

²²⁸ Zie hieronder, blz. 91.

Er zijn heel veel Europese wetgevende initiatieven met impact voor de aannemers. Hieronder enkele dossiers waarvoor de FIEC zich de afgelopen jaren actief ingezet heeft.

• **Nieuwe richtlijnen voor overheidsopdrachten**

Het wetgevend pakket voorgesteld door de Europese Commissie in 2011 om het bestaande wetgevend kader inzake overheidsopdrachten te “moderniseren en en te vereenvoudigen”, omvatte drie voorstellen voor nieuwe richtlijnen, waaronder de “werkenrichtlijn” en de “concessierichtlijn”²²⁹.

De FIEC-kritiek ging in de eerste plaats over de tendens van de “werkenrichtlijn” om af te wijken van de basisbeginselen van de reglementering overheidsopdrachten²³⁰ en over het instemmen met benaderingen gebaseerd op de uitbreiding van het toepassingsgebied van de samenwerking tussen gemeenten en over “inhouse”, stuk voor stuk mogelijkheden waarmee overheden en publiekrechtelijke entiteiten het zonder het wettelijk kader kunnen stellen om contracten te gunnen.

Zij heeft ook het rekening houden met subjectieve criteria die mogelijk losstaan van het voorwerp van de opdracht om het contract toe te wijzen, betwist. Zij heeft wel een aantal interessante voorstellen toegejuicht. Bijvoorbeeld, het zoeken naar een constructieve oplossing voor de plaag van de abnormaal lage offertes door objectieve criteria voor te stellen voor het herkennen van die offertes en door te proberen de verplichting om ze af te wijzen te versterken of het handvol constructieve voorstellen gedaan om de administratieve logheid van de procedures te verminderen²³¹.

In haar standpunten die zij tijdens de hele wetgevingsprocedure heeft verdedigd, probeerde de FIEC de klemtoon te leggen op de kernboodschappen van de sector, onder andere de noodzaak om het herkennen en afwijzen van abnormaal lage offertes te versterken, de gunning van de opdracht op basis van de economisch meest voordelige aanbidding in plaats van de laagste prijs te bevorderen, een strikte koppeling te behouden tussen de gunningscriteria en het voorwerp van de overeenkomst, de vertrouwelijkheid van de offertes te verbeteren, varianten te promoten en de transparantie en de billijke behandeling onder private en publieke spelers te waarborgen (met andere woorden: het probleem met “inhouse” en samenwerking tussen gemeenten).

Het hele nieuwe wetgevend pakket werd uiteindelijk begin 2014 aangenomen. De FIEC is hier ontgoocheld over want zij vindt dat het nagestreefde doel, namelijk de modernisering en vereenvoudiging van het regelgevend kader inzake overheidsopdrachten, niet echt gehaald werd²³², dat de oorspronkelijke bedoelingen van het reglementair kader van de overheidsopdrachten deels uit het oog verloren werden en dat het grote probleem van de abnormaal lage offertes uiteindelijk helemaal niet geregeld werd.

232 Er werden weliswaar enkele vernieuwende bepalingen ingevoerd (bv. de procedure voor het “innovatiepartnerschap” waarmee een product dat nog niet op de markt is kan worden ontwikkeld in samenwerking met een beperkt aantal bedrijven), maar het gaat om een minderheid. Heel wat andere ingevoerde wijzigingen zijn louter cosmetisch.

• **Sterkere regels om de betalingsachterstand te bestrijden**

De FIEC heeft veel gesensibiliseerd over de nieuwe richtlijn betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties²³³ en zij probeerde tijdens de hele wetgevingsprocedure om de geest van de tekst te doen naleven, namelijk de bereidheid om redelijke betalingstermijnen te bepalen en de betalingsachterstand te bestrijden, vooral bij overheidsopdrachten, aangezien de overheden in vele landen van de Europese Unie²³⁴ doorgaans het slechtst betalen terwijl zij over een veiliger financiële basis beschikken.

De regels die na de wetgevingsprocedure werden aangenomen kunnen, vanuit Europese invalshoek, aanvaardbaar lijken, des te meer omdat, volgens de geest van de richtlijn de vermelde termijnen maximumtermijnen zijn, waarbij elke lidstaat vrij is om nationaal striktere termijnen vast te stellen.

We betreuren echter een aantal gebreken in de richtlijn, zoals dat ten gevolge van de bepalingen betreffende de verificatie- en aanvaardingstermijnen voor de werken, die de klant op een versluierde manier een ruime marge laten om een langere betalingstermijn op te leggen dan de wettelijke termijn, wat totaal indruist tegen de geest van de richtlijn.

• **Een kader dat een verlaagde btw voor wonen bevordert**

Omdat de btw een krachtig middel is voor het huisvestingsbeleid heeft de FIEC altijd met argusogen de Europese ontwikkelingen ter zake gevolgd, zoals de laatste jaren het ter discussie stellen van de lijst met goederen en diensten, waaronder de renovatie van particuliere woningen, die in aanmerking komen voor een verlaagd btw-tarief²³⁵.

Dankzij de argumenten²³⁶ opgesteld door de FIEC op basis van onafhankelijke economische studies kon de Europese Commissie gunstig beïnvloed worden. Zij heeft voorgesteld om in haar ontwerp definitief de renovatie en het onderhoud van particuliere woningen op te nemen in de lijst met goederen en diensten die in aanmerking komen voor de verlaagde btw-tarieven.

Het Europees Parlement heeft het voorstel van de Commissie ruimschoots gesteund en de Raad heeft uiteindelijk, na lang aarzelen, een politiek akkoord kunnen bereiken waardoor de mogelijkheid om verlaagde btw-tarieven

te hanteren voor een bepaald aantal arbeidsintensieve diensten definitief werd goedgekeurd. Deze beslissing heeft een permanent karakter gegeven aan de mogelijke toepassing in de lidstaten van een verlaagd btw-tarief voor de “renovatie en het herstel van particuliere woningen, met uitzondering van materialen die een beduidend deel vertegenwoordigen van de waarde van de verstrekte diensten”²³⁷.

Dit politieke akkoord was een echt succes, ook al valt het te betreuren dat er geen gevolg werd gegeven aan het FIEC-voorstel om het toepassingsgebied van de richtlijn uit te breiden tot de hele woningbouw.

237 Deze bepaling werd dan ook toegevoegd aan de al permanente mogelijkheid om verlaagde tarieven toe te passen voor de “levering, bouw, renovatie en verbouwing van in het kader van sociaal beleid verstrekte huisvesting”.

TECHNIEK EN MILIEU

De Technical Commission (TEC) van de FIEC behartigt de belangen van de bedrijven bij het opstellen van Europese wetgevingen en Europees beleid inzake techniek en milieu.

Deze wetgevingen hebben veel impact op de bedrijven en die impact zou in de toekomst nog kunnen toenemen, met het risico de competitiviteit van de sector aan te tasten. De grote Europese thema's voor de bouw, onder meer op het vlak van energiebesparing, zijn gekend. Ze staan vandaag centraal in de doelstellingen van de Unie, onder andere in het kader van de Europa 2020-strategie. Een efficiënter gebruik van hulpbronnen, de vermindering van broeikasgassen, de besparing van energie en de klimaatverandering zijn grote uitdagingen, maar kunnen ook worden gezien als kansen voor de bouwsector.

De door de TEC Commission behandelde onderwerpen hebben betrekking op een groot aantal thema's zoals normalisatie, technische regelgeving, innovatie, onderzoek en ontwikkeling en de dossiers inzake milieu en energiebeleid.

Hieronder een kort overzicht van de laatste ontwikkelingen in het werk van de Commission.

• Normalisatie

Het Europese normalisatieproces is enorm ontwikkeld. Het heeft niet minder dan 23.000 geharmoniseerde normen voortgebracht, meestal in het kader van voorwaarden voor eerlijke concurrentie en voor de goede werking van de goederen- en dienstenmarkt.

Dit proces roept vragen op. Normalisatie is zeker nuttig, maar ze heeft ook diverse nadelen. Sommige normen kunnen de gewenste resultaten niet bereiken ondanks het werk van de experts. Soms komt de norm meer de fabrikant dan de gebruikende aannemer ten goede, waardoor die belemmerd kan worden in zijn intra-Europese mobiliteit wegens de vele en ingewikkelde normen.

Bovendien is normalisatie niet de enige benadering die door Europa wordt gesteund. Het DG Milieu van de Europese Commissie werkt nu aan specifieke regels om de ecologische voetafdruk van producten te categoriseren. Hierdoor ontstaat een risico op "overlappenden" met de bestaande normen²³⁸. Het DG Energie van zijn kant herzielt de wetgeving om de consumenten te informeren over de energie-etiketteringsclassificatie voor bepaalde producten (waaronder bouwproducten) met het risico van "ontsporingen" dat hiermee gepaard kan gaan voor de consument²³⁹.

De FIEC kan deze ontwikkeling niet aanvaarden omdat zij deze nutteloos en nadelig voor de bedrijven vindt en zij probeert haar standpunt te verdedigen bij de Europese instanties en in de technische comités waarin zij zitting heeft²⁴⁰.

• Energieprestatie van gebouwen versus duurzame gebouwen

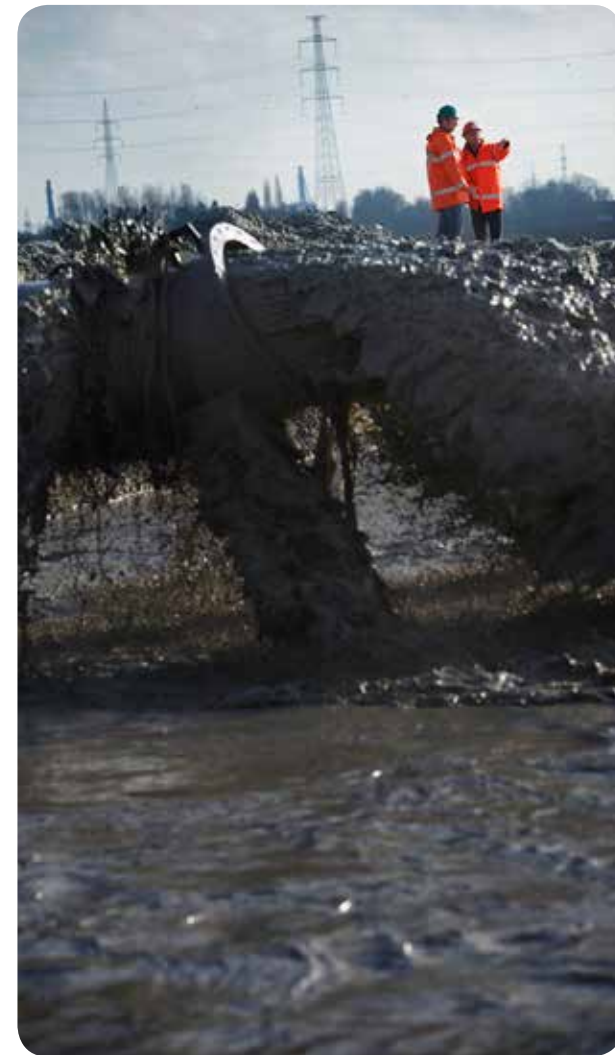
Het overlegproces dat het DG Milieu in 2013 over duurzame gebouwen begon, bood de FIEC de mogelijkheid om haar standpunt kenbaar te maken. Zij stelt zich bijvoorbeeld vragen rond het begrip "duurzaam gebouw" ten opzichte van een energie-efficiënt gebouw, de noodzaak om nieuwe labels op te leggen terwijl er al bestaan of rond de vergelijking van de duurzaamheid van gebouwen, die rekening houdt met een groot aantal factoren die het duurzame karakter kunnen beïnvloeden (gedrag van de bewoners, plaats, klimaat, gebruikte materialen enzovoort).

Naast deze terechte vragen steunt de FIEC duurzaam bouwen. We wijzen er in dat verband op dat zij al in 2005 haar eigen Duurzaamheidsprincipes²⁴¹ heeft gepubliceerd en dat zij de bevoorrechte gesprekspartner van de Europese Commissie wil zijn in dit dossier. De FIEC zal er echter op toezien dat de uitspraak van de Commissie, die wordt verwacht in 2014, geen schade oplevert voor de bedrijven en de competitiviteit van de sector.

Sectorale sociale dialoog

Net zoals bij het sociaal overleg in de lidstaten is de Europese sociale dialoog gebaseerd op twee dimensies: het interprofessionele niveau en het sectorale niveau. Zo ook berust het Europese sociaal overleg op werkgevers- en werknemersorganisaties die voldoende representatief geacht worden voor de belangen van de bedrijven en de werknemers.

Er zijn echter grenzen aan de vergelijking tussen nationaal en Europees overleg. De twee overlegtypes verschillen wat voorwerpen draagwijdte van de dialoog betreft. Ook al kan de Europese dialoog uitmonden in echte sociale akkoorden die vergelijkbaar zijn met collectieve arbeidsovereenkomsten, toch is de Europese overlegpraktijk veel gereserveerder dan het nationale sociaal overleg.

Structuur en draagwijdte van de sociale dialoog

DE SOCIALE PARTNERS

Interprofessioneel zijn de werkgevers vertegenwoordigd in de sociale dialoog door *BusinessEurope*, door CEEP²⁴² voor de openbare sector en gedeeltelijk door UEAPME²⁴³. Het Europees Vakverbond (EVV) vertegenwoordigt de werknemers.

Een nauwe en regelmatige samenwerking van de sectorfederaties (waaronder de FIEC) met BusinessEurope wordt georganiseerd in het kader van het European Employers' Network (EEN) en de interprofessionele sociale dialoog²⁴⁴.

Sectoraal wordt de sociale dialoog georganiseerd in 43 verschillende sectorale comités (bedrijfstakken), waaronder dat van de bouw dat in 1998 officieel werd opgericht.

De FIEC is, zoals bekend, de sociale partner die door de Europese Commissie officieel is erkend als vertegenwoordiger van de werkgevers in het Comité voor de sectorale sociale dialoog (CSSD) 'Bouw', met de FETBB (Europese vakorganisatie van het bouwbedrijf) als partner die de werknemers vertegenwoordigt²⁴⁵. De dialoog tussen deze twee organisaties bestond al voordat het sectoraal comité bouw werd opgericht.

HET OVERLEGKADER

Het Europees verdrag geeft aan de sociale partners een uiterst belangrijke rol. Enerzijds (art. 154) verplicht het de Commissie de sociale partners te raadplegen voordat een voorstel voor wetgeving op het gebied van sociaal beleid wordt ingediend en anderzijds (art. 155) geeft het de sociale partners de mogelijkheid autonome overeenkomsten te sluiten en ervoor te zorgen dat laatstgenoemde in alle lidstaten van toepassing worden via een Europese richtlijn.

De beslissing van de sociale partners om onderhandelingen te beginnen met het oog op een eventueel akkoord heeft tot gevolg dat het wetgevend initiatief van de Commissie wordt opgeschort. Eventueel kan zij bij het mislukken van die onderhandelingen het initiatief opnieuw overnemen. De rol van de sociale partners is dan ook uiterst belangrijk en zij kunnen zelfs in sommige gevallen in de plaats treden van de wetgever.

²³⁸ De regels vastgesteld door het bevoegde technische comité binnen CEN (CEN/TC 350).
²³⁹ Het labelen van de energieprestatie kan tot gevolg hebben dat er een vraag naar state-of-the-artproducten ontstaat die de consument niet altijd nodig heeft en die ook niet altijd verantwoord zijn door de omstandigheden, maar die in elk geval hogere kosten met zich mee zouden brengen. Het voorbeeld van de ramen met driedubbele beglazing illustreert dit.

²⁴⁰ Permanent Comité voor de bouw (dat de toepassing van de regels over de bouwproducten controleert), Conseil technique (BT) van CEN, werkgroepen en technische comités van CEN en CEN "Construction Sector Network Core Group".
²⁴¹ "Les principes de la FIEC relatifs au développement durable", (2005). FIEC, www.fiec.eu

²⁴² Europees Centrum van gemeenschapsbedrijven.
²⁴³ Europese Unie van ambachten en van het midden- en kleinbedrijf.
²⁴⁴ De FIEC neemt zelfs af en toe deel aan de "Europese sociale top".
²⁴⁵ ACLVB, ACV bouw - industrie & energie en de Algemene Centrale van het ABBV zijn alle drie vertegenwoordigd in de FETBB.

In deze context is de ruime vertegenwoordiging van de partners een essentieel gegeven voor de goede werking van het sociaal overleg²⁴⁶, net als hun vermogen om een onderhandelingsmandaat te krijgen van hun respectieve leden.

Naast akkoorden kunnen de Europese sociale partners samen beleidsverklaringen uitwerken — die van overeenkomsten verschillen door een geleidelijke uitvoering van de aanbevelingen die zij doen — en gezamenlijke adviezen, die ook een ander thema kunnen hebben dan de teksten die de Commissie aan hen moet bezorgen.

De werking van de sociale dialoog in de bouw

De belangrijkste doelstelling van de sectorale sociale dialoog is ervoor te zorgen dat er tijdens de hele wetgevingsprocedure op passende wijze rekening gehouden wordt met de specifieke sectorale kenmerken. Dat is des te belangrijker voor een sector zoals de bouw, die van de andere bedrijfssectoren verschilt door een aantal specifieke kenmerken (mobiele productie, mobiele arbeidskrachten, weergebonden activiteit enzovoort).

Tot nu toe ging de sociale dialoog in de bouw enkel over het uitwerken van gezamenlijke adviezen waarbij de sociale akkoorden en de beleidsverklaringen meer interprofessioneel tot stand kwamen, en dan nog op een bescheiden manier.

In de bouw is er heel duidelijk sprake van een bovengemiddelde omvang van de sociale dialoog. Eén van de basisprincipes van de Europese sociale dialoog is dat van de autonomie van de sociale partners, onder meer bij het organiseren van de werking van hun Comité voor sociaal overleg. De FIEC en de FETBB raadplegen hun respectieve leden en daarna werken zij samen een meerjarenwerkprogramma uit (dat doorgaans voor 4 jaar wordt gemaakt) en dat de klijntijnen trekt voor de thema's die in het kader van de sociale dialoog aan bod zullen komen. Het gaat uiteraard om een richtinggevend kader waarmee het mogelijk is rekening te houden met de actualiteit en de beleidsprioriteiten naargelang de behoeften.

De concretisering van dit werkprogramma gebeurt via drie afzonderlijke werkgroepen: Beroepsopleiding, Gezondheid en veiligheid en Werkgelegenheid en arbeidsrecht. Elk van die groepen komt in principe één keer per jaar samen

met de nationale vertegenwoordigers van de leden van de FIEC en de FETBB, maar er zijn heel regelmatige contacten tussen de secretariaten van beide organisaties.

Van haar kant levert de Commissie logistieke ondersteuning en een speciaal begrotingsonderdeel voor de door de sociale partners gestarte projecten.

Zo konden de FIEC en de FETBB de afgelopen jaren via deze projecten het volgende tot stand brengen:

- een website over de toepassing van de detachingsrichtlijn in de verschillende lidstaten (www.posting-workers.eu);
- een studie naar zelfstandigen en het probleem van de schijnzelfstandigen;
- informatiemodules over asbest;
- een haalbaarheidsstudie over een eventuele Europese sociale identiteitskaart (aan de gang).

ENKELE BELANGRIJKE DOSSIERS VAN DE SECTORALE DIALOOG

Naast de realisatie van de voornoemde projecten geven de Europese sociale partners van de bouw vaak blijk van opmerkelijk gelijklopende standpunten over verschillende problematieken, zoals blijkt uit het handvol voorbeelden dat volgt.

- **Het dossier “detachering van werknemers”** staat al vele jaren centraal in de sectorale sociale dialoog Bouw en de samenwerking tussen de FIEC en de FETBB hierover was zeer vruchtbaar en constructief. Soms botste dit met de intersectorale sociale gesprekspartners vanwege de specifieke kenmerken van de bouwactiviteit en het belang van deze richtlijn voor onze sector.

Aangaande de nieuwe richtlijn “handhaving”²⁴⁷ hebben de twee organisaties samen heel wat lobbywerk verricht bij de Europarlementsleden om het voorstel van de Commissie op verschillende punten bij te sturen. Sommige amendementen die de sociale partners hebben ingediend werden aanvaard na de wetgevingsprocedure, onder meer over de controlemaatregelen voor detachering die nationaal moeten worden ingevoerd.

De gemeenschappelijke aanpak van de sociale partners in dit dossier ondervond geen nadeel van hun meningsverschillen over een aantal gevoeliger punten van het voorstel van richtlijn, zoals “hoofdelijke aansprakelijkheid”.

- **De analyse van het veiligheidsbeleid op het werk** is een ander thema van de sectorale sociale dialoog waar het overleg heel constructief was. Dit werd afgerond met het aannemen van een “Leidraad” voor het invoeren van een systeem voor veiligheids- en gezondheidsbeheer, wat bijzonder nuttig is voor de kleine ondernemingen uit de sector.

- **Een studie over de oprichting van een Europese raad voor sectorvaardigheden**²⁴⁸ werd ook uitgevoerd in het kader van de sociale dialoog. De voornaamste doelen van deze studie waren enerzijds het in kaart brengen van de nationaal bestaande sectororganisaties en hun kwantitatieve en kwalitatieve resultaten en anderzijds het evalueren van de bereidheid en de haalbaarheid om Europees een dergelijke organisatie op te richten.

De conclusies van deze studie bevestigen weliswaar het bestaan van een duidelijke vraag naar het invoeren van een dergelijke structuur op Europees niveau, maar zij beklemtonen ook de operationele en financiële moeilijkheden om de werking ervan op middellange of lange termijn te waarborgen. De FIEC en de FETBB bespreken nu verschillende mogelijkheden om deze problemen aan te pakken.

248 Zie hierboven, blz. 85.

²⁴⁷ Voorstel voor een richtlijn betreffende de handhaving van Richtlijn 96/71/EG betreffende de terbeschikkingstelling van werknemers met het oog op het verrichten van diensten (proc. 2012/0061 (COD)).

²⁴⁶ Representativiteitsonderzoeken worden regelmatig uitgevoerd.

De grote dossiers van de beroepsactie

De bouwsector was de afgelopen jaren niet weg te branden uit de Europese actualiteit met belangrijke politieke en sociaal-economische ontwikkelingen. Zonder in detail te treden, probeert dit hoofdstuk enkele grote tendensen en opvallende feiten in de kijker te plaatsen samen met de beroepsactie waartoe zij aanleiding gaven.

Het beheer van de economische crisis

De financiële crisis van 2008 en de economische crisis onmiddellijk daarna hebben verwoestende gevolgen gehad in verschillende Europese landen. Het eerste deel van het verslag heeft dit voldoende aangetoond. De Belgische bouwmarkt kreeg ook klappen maar tegelijkertijd hield zij eigenlijk vrij goed stand in de opeenvolgende recessies en periodes van herstellende activiteit sinds 2009.

BEGROTINGSDISCIPLINE

In een eerste fase konden de nationale regeringen herstelmaatregelen uitwerken zonder zich al te veel zorgen te maken over de begrotingsdiscipline ingevoerd door het stabiliteits- en groeipact. De bouw heeft gedeeltelijk genoten van zulke maatregelen (tijdelijke btw-verlaging op nieuwbouw in België bijvoorbeeld) maar de terugslag kwam meteen. De begrotingsdiscipline werd versterkt door het “Sixpack”²⁴⁹, waarbij nieuwe regels inzake economisch en budgetair toezicht werden bepaald (de “gouden regel”, de automatische correctie wanneer men zich niet aan het toegestane tekort houdt, het toezicht door de Commissie en de sancties bij buitensporig tekort). Dit alles gebeurde tegen een achtergrond van de redding van bepaalde staten op de rand van het faillissement. Helaas verschuilen beleidsmensen zich vaak in de eerste plaats achter begrotingsdiscipline om op overheidsinvesteringen te beknibben, vooral de investeringen in werken.

TOEGANG TOT KREDIET

Een ander gevolg van de financiële crisis waren de strenge kredietvoorwaarden enerzijds en de prudentiële regels die ongunstig zijn voor het op lange termijn financieren van vastgoedprojecten anderzijds. De Bazel III-hervorming (in de EU toegepast door het CRD IV-pakket²⁵⁰) en voor de verzekeraars de Solvency II-richtlijn²⁵¹ hebben als lovenswaar-

dig doel het versterken van de veerkracht van de banksector. Hierdoor zijn banken en verzekeraars echter minder happig om op lange termijn vastgoed- of infrastructuurprojecten te financieren. Het idee om obligaties in het leven te roepen om grote projecten te financieren — de “project bonds” — werd in 2012 uitgevoerd door de Commissie, maar bleef uiteindelijk beperkt tot het lanceren van een experiment van beperkte omvang dat maar traag op gang kwam. De FIEC en de Confederatie konden deze beslissingen nauwelijks beïnvloeden, maar zij hebben allebei de ongewenste neveneffecten ervan gesignaleerd. De FIEC heeft bovendien gepleit voor meer flexibiliteit bij de toepassing van de criteria van het stabiliteits- en groeipact wanneer het gaat om het financieren van prioritaire trans-Europese infrastructuurprojecten. Volgens de FIEC gaat het om noodzakelijke voorwaarden om de Unie duurzaam te doen groeien met een draagwijdte die groter is dan het begrotingsbeleid van een of andere lidstaat in het bijzonder.

De ontsporingen van detachering

Door een fluctuerende conjunctuur en de betere economische prestatie van sommige landen van de Unie werden grensoverschrijdende activiteiten in de bouw aangemoedigd. Deze toegenomen internationale mobiliteit heeft het gevoel van oneerlijke concurrentie door de arbeidskosten voornamelijk in gastlanden verscherpt.

Oorzaak? De detacheringsregeling en de goedkope arbeidskrachten in de vorm van gedetacheerde werknemers of schijnzelfstandigen. Zelfs als de minimumlonen nageleefd worden, volstaat alleen al het verschil in sociale lasten, die in het land van oorsprong verschuldigd blijven, om een aanzienlijke kloof te doen ontstaan. De problematiek is niet nieuw maar is nu uiterst gevoelig op de bouwmarkt in een aantal landen waaronder België.

HET POLITIEKE ANTWOORD VAN DE COMMISSIE

Het antwoord van de Europese Unie op dit probleem schonk maar weinig voldoening. De Europese Commissie bleef heel ijverig toezien op de goede toepassing van de vrijheid van dienstverlening zoals bepaald door de dienstenrichtlijn²⁵². Procedures van “wederzijdse beoordeling” en “prestatiecontroles” werden in 2010 en 2011 onder meer in de bouw uitgevoerd. Terloops vermelden we nog dat de Commissie België weer eens voor het Hof van Justitie heeft gedaagd met als reden dat België door het opleggen van een voorafgaande melding (de ‘Limosa-melding’) aan in een andere lidstaat gevestigde zelfstandige dienstverleners zijn verplichtingen die hem zijn opgelegd krachtens het principe van de vrijheid van dienstverlening niet heeft nageleefd. België werd door het Hof veroordeeld, maar het gaat om een genuanceerd arrest. Het laakt in feite het gebrek aan evenredigheid van de Limosa-regeling, net zoals in 2006 in de zaak C-433/04 die het startsein was om de regeling voor de registratie als aannemer af te bouwen²⁵³. Het Hof heeft wel het principe van de voorafgaande melding aanvaard en heeft erkend dat schijnzelfstandigen opsporen en de strijd tegen zwartwerk een beperking van de vrijheid van dienstverlening kunnen verantwoorden.

Tegelijk heeft de Commissie, gebonden door de belofte uit 2009 van haar voorzitter José Manuel Barroso om de toepassing van de detacheringsrichtlijn te verduidelijken, verschillende studies laten uitvoeren alvorens in 2012 een richtlijn voor te stellen over “de handhaving van richtlijn 96/71 EG betreffende de terbeschikkingstelling van werknemers met het oog op het verrichten van diensten”²⁵⁴. De Commissie wou hoofdzakelijk de lidstaten aanmoedigen om te beoordelen of het echt om detachering gaat (om de “postbusondernemingen” op te sporen en te bestraffen), de lidstaten verplichten om de buitenlandse dienstverleners op passende wijze in te lichten, de verplichtingen inzake administratieve samenwerking tussen lidstaten versterken, de controlemaatregelen die ingezet kunnen worden strikt regelen (gesloten lijst), overal een regeling voor hoofdelijke aansprakelijkheid voor de betaling van de minimumlonen en de sociale bijdragen door de onderaannemers in de bouw invoeren en ten slotte de grensoverschrijdende handhaving van boetes en administratieve sancties effectief maken.

DE LESSEN UIT DE HANDHAVINGSRICHTLIJN

Het voorstel van de Commissie gaf aanleiding tot heel wat controverse in het Parlement en de Raad met een duidelijke tegenstelling tussen lidstaten die personeel uitzenden en die personeel ontvangen. Ook de sociale partners gaven er kri-

tie op, zoals we hebben gezien²⁵⁵. Het voorstel werd begin 2014 toch een richtlijn na heel wat amendementen. Welke lessen kunnen we hieruit trekken? Les één is uiteraard dat er concurrentievervalsing optreedt wanneer de interne dienstenmarkt concreet gestalte krijgt zonder dat de arbeidsvoorwaarden en de socialezekerheidsstelsels geharmoniseerd worden. Daarnaast ontstaan hierdoor, wanneer een bepaalde kritische massa bereikt is, onaantoonbare spanningen op bepaalde nationale markten. Les twee is dat in een open markt de lidstaten afzonderlijk niet meer efficiënt kunnen optreden om het gemeenschapsrecht te doen naleven, dit geldt zelfs voor het nationaal recht. Door de administratieve samenwerking en grensoverschrijdende handhaving van de sancties aan te pakken, bevestigt de nieuwe detacheringsrichtlijn deze vaststelling. Nationale inspecties klagen hier al geruime tijd over. Les drie is dat deze richtlijn niets of slechts halfslachtig iets doet tegen het probleem ten gronde, namelijk het massale misbruik van de detacheringsregeling of van het statuut van zelfstandige om een grensoverschrijdende terbeschikkingstelling van tijdelijke arbeidskrachten uit te voeren onder het mom van een overeenkomst van onderaanneming. Dit thema zal zeker weer op de agenda van de Unie komen tijdens de volgende regeerperiode. In afwachting daarvan heeft de Commissie recent (april 2014) voorgesteld een Europees platform op te richten om niet-aangegeven werk te bestrijden. In dit platform zouden de arbeidsinspecties en overheden uit alle lidstaten die inzake sociale zekerheid, fiscaliteit en migratiecontrole verantwoordelijk zijn, bijeenkomen samen met andere stakeholders zoals de Europese sociale partners.

255 Zie hierboven, blz. 85 en 90.

249 Vijf verordeningen (genummerd 1173/2011 tot 1176/2011) en een richtlijn (2011/85/EU).
250 Richtlijn 2013/36/EU en verordening nr. 575/2013.
251 Richtlijn 2009/138/EG.

252 Richtlijn 2006/123/EG, al geciteerd.
253 “Een algemeen vermoeden van [...] fraude [...] volstaat niet als rechtvaardigingsgrond voor een fiscale maatregel die afbreuk doet aan de doelstellingen van het Verdrag.”
254 COM(2012) 131.

Nieuwe richtlijnen overheidsopdrachten

De herziening van de richtlijnen over de overheidsopdrachten was een ander hoogtepunt van de voorbije regeerperiode. We zullen hier niet terugkomen op de exacte inhoud van deze richtlijnen en ook niet op het lobbywerk van de beroepsorganisaties²⁵⁶ hierover, maar we zullen in de plaats daarvan stilstaan bij de tendensen die blijken uit deze teksten en uit het proces dat ze heeft doen ontstaan.

NIET EVENWICHTIG VOOR DE INSCHRIJVERS

Het is in de eerste plaats een beetje paradoxaal dat een hervorming die de regels wou vereenvoudigen bijna het dubbel aantal bladzijden nodig had (bijlagen niet meegerekend) voor de richtlijn betreffende het plaatsen van overheidsopdrachten in de klassieke sectoren, bijvoorbeeld. Wat valt er te zeggen over de concessies? In 2004 volstonden twee bladzijden voor de concessies van werken, in 2014 zijn 46 bladzijden van een richtlijn volledig gewijd aan de concessies van werken en diensten. Dit bewijst de trend in het gemeenschapsrecht om op zijn zachtst gezegd uitvoeriger te worden, als we al niet van inflatie kunnen spreken. De Commissie heeft, daarin gevolgd door het Parlement en de Raad, op verschillende punten willen antwoorden op de vragen van de lidstaten en de aanbestedende overheden over wat zij konden doen zonder de verdragen en richtlijnen te overtreden. Zo zien we de codificatie van de rechtspraak over inhouse (publiek-publieke samenwerking) en over de voorwaarden waaronder wijzigingen die tijdens de uitvoering aan de overeenkomst worden aangebracht een nieuwe aanbestedingsprocedure verplicht maken. Daarnaast zien we vooral een groot aantal facultatieve bepalingen die gewoonweg aangeven dat de lidstaten of de aanbestedende overheden dit of dat “mogen doen” (in het Engels “may”). Dit heeft tot gevolg dat alleen de lidstaten of de aanbestedende overheden meer rechtszekerheid hebben gekregen. Nu er geen revolutie is gekomen, reiken de nieuwe richtlijnen heel wat potentiële wijzigingen aan voor het nationaal recht inzake overheidsopdrachten en voor de praktijk van de aanbestedende overheden. Veel zal afhangen van de omzetting ervan en van hun toepassing. In dit stadium hebben de overheden meer vrijheden gekregen, maar in ruil werden er maar weinig waarborgen gegeven aan de toekomstige inschrijvers.

De internationale dimensie van de opdrachten

De internationale dimensie van de overheidsopdrachten kreeg bijzondere aandacht. De Europese overheidsopdrachten staan de facto sterk open voor internationale concurrentie maar helaas zonder dat de Europese ondernemingen beschikken over eenzelfde toegang tot de opdrachten van andere economische mogelijkheden, meer bepaald wanneer ze daartoe geen multilaterale of bilaterale akkoorden hebben ondertekend.

EEN INTERESSANT INITIATIEF ...

Commissarissen Barnier en De Gucht hebben in 2012 voorgesteld een reglement in te voeren over de toegang van goederen en diensten uit derde landen tot de interne aanbestedingsmarkt van de Unie. Hiermee zou de Commissie (en onder voorwaarden ook de aanbestedende overheden) een machtiging hebben verkregen om beperkende maatregelen te nemen tegen landen die zelf beperkingen opleggen tegen Europese ondernemingen inzake overheidsopdrachten. Het doel van deze machtiging was uiteraard niet om de Europese markt af te sluiten, maar wel om meer gewicht te geven aan de Commissie in de onderhandelingen om markten wederzijds open te stellen (onder meer in het kader van de onderhandelingen van de Wereldhandelsorganisatie betreffende de overeenkomst inzake overheidsopdrachten). Dit is belangrijk voor de Europese bouwbedrijven die sterk aanwezig zijn op de internationale markten en aan wie de toegang tot markten met groot potentieel wordt ontzegd terwijl de ondernemingen uit die landen in sommige lidstaten zonder voorbehoud worden verwelkomd.

... DAT NIET TOT EEN GOED EINDE WERD GEBRACHT

Dit voorstel was echter tweeslachtig omdat de Commissie tegelijk een “standaard” openstelling van de Europese overheidsopdrachten leek te willen invoeren en zich alle vrijheid wou toemeten over eventuele beperkende maatregelen.²⁵⁷ In elk geval werd de tekst geblokkeerd bij de Raad onder invloed van lidstaten die vergeldingsmaatregelen vrezen tegen hun industriële export of tegen de uitvoer van levensmiddelen van agrarische oorsprong. De poging van bepaalde parlementsleden om alternatieve bepalingen in te voeren in de richtlijnen overheidsopdrachten die toen nog besproken werden, draaide ook uit op een mislukking. Wederzijdse positieve resulta-

ten werden wel binnengehaald in het kader van het bilateraal handelsakkoord tussen Canada en de Europese Unie, ook voor baggerdiensten. De openstelling van laatstgenoemde diensten maakt ook deel uit van de Europese eisen in de onderhandelingen die pas gestart zijn met de Verenigde Staten.

De matige resultaten van het energiebeleid

Het energiebeleid blijft Europees een belangrijk thema en uiteraard een krachtige potentiële hefboom voor het creëren van werk en jobs in de bouw. Verschillende teksten hebben het wetgevende kader laten evolueren: de richtlijn 2009/28/EG ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen, de herschikking van de richtlijn inzake energieprestatie van gebouwen (richtlijn 2010/31/EU) en de nieuwe richtlijn 2012/27/EU betreffende energie-efficiëntie (met te voeren acties ten gunste van de renovatie van het gebouwenbestand voor woon- en handelsdoeleinden en doelstelling van 3% jaarlijkse renovatie van overheidsgebouwen). Ondanks alles kunnen de resultaten de verwachtingen niet inlossen. We moeten in het achterhoofd houden dat op de stimuleringsprogramma's zoals *Intelligent Energy Europe* na de Commissie alleen maar teksten kan voorstellen die door de lidstaten moeten worden toegepast. Gevolg daarvan is dat er soms veel verschillen zijn tussen de teksten en de praktijk en dat de Raad erop toeziet dat te dwingende bepalingen voor de lidstaten worden voorkomen. Zo wordt in de richtlijn over energie-efficiëntie aan de lidstaten gevraagd een strategie uit te stippelen, er wordt niet gevraagd concrete maatregelen in te voeren en ook zich verbinden tot bepaalde resultaten is niet aan de orde. De doelstelling van 3% jaarlijkse renovatie van overheidsgebouwen is tevens beperkt tot de gebouwen die behoren tot de centrale overheid van de betrokken lidstaat en die zij betreft. Met andere woorden: de Europese Unie kan wel met aandrang een te volgen richting aangeven, maar de operationele verantwoordelijkheid komt nog hoofdzakelijk de lidstaten toe.

Normalisatie gaat steeds verder

Op technisch vlak gaat het proces tot harmonisering van de Europese normen onvermijdelijk door. De inwerkingtreding van verordening nr. 305/2011 (afgerond onder het Belgische voorzitterschap van de Raad) tot vaststelling van geharmoniseerde voorwaarden voor het verhandelen van bouwproducten heeft aannemers herinnerd aan de noodzaak om aandacht te besteden aan prestatieverklaringen die moeten worden meegeleverd bij de producten die zij plaatsen (de CE-markering is op zich geen erkenning dat het product strookt met de lokale regelgeving en erkent ook niet dat het strookt met de lokale regels van goed vakmanschap). Een

²⁵⁷ Hoewel het buitenlandse handelsbeleid nu uitsluitend een bevoegdheid van de Unie is, blijft er een "grijze zone" bestaan inzake de toegang tot overheidsopdrachten omdat de Unie geen uitdrukkelijke beslissing neemt. In de praktijk is de toegang van een inschrijver afkomstig uit een land dat de GPA of een bilateraal akkoord met dezelfde draagwijdte niet heeft ondertekend, niet gewaarborgd en kan die verschillen van lidstaat tot lidstaat.

²⁵⁶ Zie hierboven, blz. 86.

De behartiging van beroepsbelangen op Europees vlak

fundamenteel thema van de verordening was het opnieuw bevestigen van het feit dat bouwondernemers geen prestatieverklaring moeten opstellen en geen CE-markering moeten aanbrengen op de bouwproducten die zij zelf vervaardigen en installeren in een bouwwerk onder hun eigen verantwoordelijkheid (art. 5 van de verordening). Dit viel slecht bij sommige fabrikanten en certificatie-instellingen of werd slecht door hen begrepen.

VAN DE PRESTATIEVERKLARING TOT DE EUROCODES

Het Europees recht verplicht of bevordert alsmear meer het verstrekken van informatie die met de producten wordt meegeleverd: de prestatieverklaring bepaald door verordening 305/2011, de specifieke etikettering en de fiches met veiligheidsgegevens van de producten met chemische stoffen (CLP-Verordening 1272/2008 en REACH 1907/2006), de energie-etikettering krachtens richtlijn 2009/125/EG "ecologisch ontwerp" (binnenkort van toepassing voor ramen en raamkozijnen), de milieuverklaring voor producten of, morgen wellicht, de ecologische voetafdruk van het product (zie aanbeveling 2013/179/EU). Met al deze gegevens moet rekening worden gehouden en op grond van die gegevens kan de aannemer aansprakelijk worden gesteld ten aanzien van de opdrachtgever (en/of zijn werknemers in het geval van de veiligheidsgegevens), a fortiori wanneer het bouwwerk later gecertificeerd wordt (zoals de tendens is inzake energie en duurzaam bouwen).

Standaardisering is niet alleen productgebonden en kan ook op processen betrekking hebben. De Eurocodes (EN 1990 - EN 1999) zijn een voorbeeld hiervan voor het ontwerpen en berekenen van constructies voor gebouwen en voor de burgerlijke bouwkunde. De Commissie ziet in de harmonisatie van de bouwtechnieken in Europa een middel om de totstandbrenging van de interne markt voor de sector te stimuleren en wil op de ingeslagen weg verdergaan.

ENKELE SLOTBESCHOUWINGEN

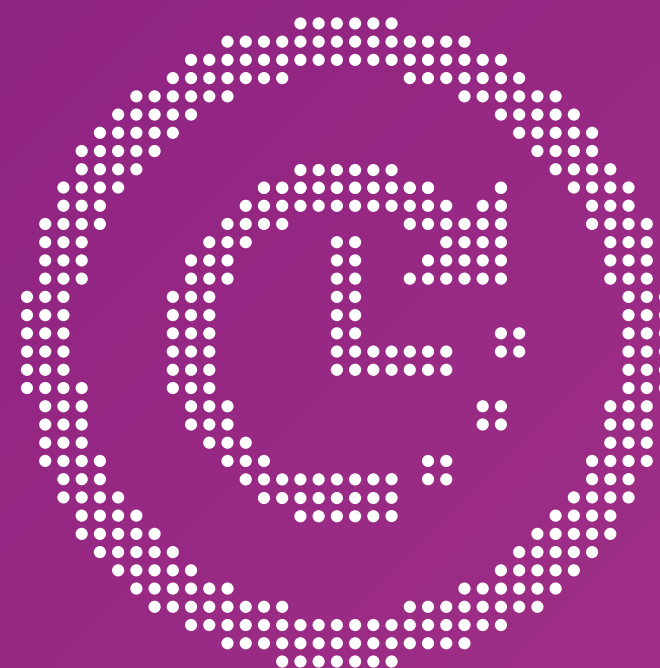
Dit korte overzicht belicht onvoldoende de veelheid aan Europese actualiteit over de bouw. We zouden het ook kunnen hebben over opleiding en beroepskwalificaties, naast zoveel andere onderwerpen. Zo heeft het verbeteren van de energieprestatie van gebouwen bij de Europese Unie geleid tot aandacht voor het verzekeren van de beroepsbekwaamheid van de vakmensen in de bouw via aanmoedigingsacties zoals het programma Build Up Skills of de verplichting opgelegd aan de lidstaten om scholingstrajecten op te zetten en zelfs certificeringstrajecten voor installateurs van systemen voor hernieuwbare energie voor gebouwen.

Een andere paradox van Europa is dat de richtlijn betreffende de erkenning van beroepskwalificaties werd herzien²⁵⁸. Nu heeft een aannemer die tijdelijke en specifieke dienstverlening verricht in een lidstaat waar het beroep gereguleerd is daardoor niet langer twee jaar ervaring nodig maar één jaar wanneer dit beroep in de lidstaat van oorsprong niet gereguleerd is.

Hoewel het onvolledig is, bood het voorafgaande overzicht ongetwijfeld een beeld van de diverse en soms diepgravende thema's die de Europese actualiteit met zich meebrengt. Daarnaast was het ook de gelegenheid om te herinneren aan de belangrijke plaats die de bouwsector in het Europese beleid inneemt. In verband hiermee heeft de Commissie in 2012 een mededeling gepubliceerd waarin zij de zeer belangrijke rol aantoont die de bouwsector kan spelen in de duurzame ontwikkeling van de Unie²⁵⁹. De Commissie legt hierin geen fundamenteel vernieuwende klemtoon maar de mededeling heeft de grote verdienste dat de diverse Europese initiatieven die deze rol kunnen ondersteunen erin werden gebundeld en in perspectief werden geplaatst, in het vooruitzicht van een mogelijk Europees beleid voor de bouw. Hopelijk is dat iets voor de volgende regeerperiode ...

²⁵⁸ Richtlijn 2005/36/EG gewijzigd door richtlijn 2013/55/EU.

²⁵⁹ "Strategie voor het duurzame concurrentievermogen van de bouwsector en de ondernemingen in die sector" (COM/2012/0433).

**Onze ondernemingen in
het Europa van morgen**

Onze ondernemingen in het Europa van morgen

De invloed van Europa op de bouwsector zal groot blijven en zal de komende jaren waarschijnlijk zelfs nog toenemen. Natuurlijk hebben onze ondernemingen bepaalde verwachtingen en willen ze graag een evolutie die bevorderlijk is voor hun activiteit en hun groei. Aan de hand van de politieke signalen die de Confederatie Bouw van het nationale niveau krijgt omtrent de verwachtingen van de sector kunnen we een eerste beeld vormen van de verwachte evoluties.

Daarnaast leveren onze bouwondernemingen de nodige inspanningen om competitief te zijn en zich te kunnen laten gelden op een zeer open markt met een bijzonder grote concurrentie die ook niet altijd op eerlijke wijze verloopt. Er wachten onze ondernemingen grote uitdagingen, meer bepaald op het vlak van de mededinging en de concurrentie. Ze zullen die uitdagingen met succes moeten kunnen aangaan om zich blijvend te laten gelden op de markt. Gelukkig ontbreekt het de Belgische bouw niet aan troeven om daarin te slagen.

Tot slot zorgt een goede werking van Europa en haar instellingen ook voor economische ontwikkeling. Op dit vlak kunnen en moeten er verbeteringen komen om de afstand tussen Europa enerzijds en de ondernemingen en werknemers anderzijds te verkleinen. Europese actoren en internationale deskundigen bezorgen ons aan het einde van dit studierapport hun kijk op dit onderwerp.

Prioritaire dossiers voor de bouwsector

Door het – onvermijdelijk enge – kader van dit studierapport kunnen we niet alle belangrijke Europese onderwerpen behandelen die voor de bouwsector problemen met zich kunnen meebrengen. In dit deel van het rapport identificeren we vier prioriteiten die de bouwsector graag gunstig zou zien evolueren op Europees vlak tijdens de volgende legislatuur. Die prioriteiten hebben betrekking op zaken die als cruciaal worden beschouwd voor de concurrentiekracht van de ondernemingen en de activiteitsgroei in de sector.

In de aanloop naar de Europese verkiezingen van 25 mei 11, heeft de Confederatie Bouw negen Belgische politieke partijen ondervraagd naar hun intenties in deze vier prioritaire dossiers.

De antwoorden van 8 van de 9 ondervraagde partijen²⁶⁰ illustreren op zijn minst het gebrek aan politieke eensgezindheid over de voorstellen van de Confederatie en verleiden ons niet tot het wagen van een gokje omtrent de kansen dat de volgende Belgische regering een Europese kruistocht lanceert om de stellingen van de bouwsector te ondersteunen.

Het rechtskader van de vrijheid van dienstverrichting

Het is bekend dat de dienstenrichtlijn²⁶¹ tot doel heeft het ontstaan van een grote Europese markt te bevorderen door binnen de lidstaten elke maatregel of belemmering te vermijden die een rem zou kunnen zetten (behoudens legitieme motivatie) op de vrijheid van dienstverlening. Aldus gesteld kan de bedrijfswereld niet anders dan tevreden zijn met het beoogde doel.

De vrijheid van dienstverlening van de ondernemingen wordt geregeld door twee sociale wetgevende teksten. Enerzijds is er de richtlijn “terbeschikkingstelling²⁶²”, die aan ondernemingen die zich tijdelijk met hun werknemers verplaatsen de verplichting oplegt om een beperkt aantal (“harde kern”) maatregelen in acht te nemen die behoren tot het arbeidsrecht van

het land waar de prestatie wordt verricht²⁶³. Anderzijds is er de Europese verordening²⁶⁴ betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels, krachtens dewelke ter beschikking gestelde werknemers onderworpen blijven aan het socialezekerheidsstelsel van hun land van herkomst tijdens de periode van terbeschikkingstelling. Dit impliceert dat de socialezekerheidsbijdragen die zowel de werkgever als de werknemer verschuldigd zijn nog steeds in dit land worden betaald.

De ervaring leert dat dit rechtskader nefaste gevolgen heeft voor de werkgelegenheid en de activiteiten van de nationale ondernemingen in sommige sectoren zoals de bouw. Het geldt vooral voor landen met een hoog niveau van sociale bescherming en met een hoog aantal ter beschikking gestelde werknemers, zoals België.

Belgische bouwbedrijven moeten op de nationale markt de directe concurrentie aangaan met buitenlandse ondernemingen die veel minder kosten hebben dan onze eigen bedrijven, ook al nemen ze het toepasselijk rechtskader strikt in acht. Anderzijds, en dit is een belangrijk fenomeen, geeft de terbeschikkingstelling van werknemers aanleiding tot allerlei soorten illegale praktijken en tot sociale dumping (valse terbeschikkingstelling, schijnzelfstandigen, niet-inachtneming van het minimumloon ...) als gevolg waarvan de oneerlijke concurrentie ten aanzien van de nationale ondernemingen nog groter wordt.

De Confederatie meent dat de nadelige gevolgen van de vrijmaking van de Europese markt kennelijk werden onderschat. De Confederatie is ook van mening dat er ingrijpende initiatieven nodig zijn om de negatieve gevolgen van de grote markt op de nationale economieën bij te sturen²⁶⁵ en heeft de ondervraagde partijen uitgenodigd om zich uit te spreken over die initiatieven.

SAMENVATTING VAN DE VRAGEN EN DE ANTWOORDEN VAN DE POLITIEKE PARTIJEN

De acht partijen die onze vragen hebben beantwoord erkennen het bestaan en de ernst van de problemen van oneerlijke concurrentie en sociale dumping als gevolg van de terbeschikkingstelling van arbeidskrachten in België, maar zijn het oneens over de aan te wenden middelen en hun intensiteit om deze problemen op te lossen.

²⁶⁰ PS, sp.a, CD&V, cdH, Ecolo, Open Vld, N-VA, MR en Groen werden ondervraagd. We hebben de antwoorden van Groen niet ontvangen.

²⁶¹ Al genoemd.

²⁶² Al genoemd.

²⁶³ Op voorwaarde dat deze bepalingen voor de werknemers gunstiger zijn dan die van hun land van herkomst.

²⁶⁴ Al genoemd.

²⁶⁵ Het gaat hier om initiatieven die op Europees vlak moeten worden genomen. Andere initiatieven, waarvoor de Confederatie concrete voorstellen heeft geformuleerd in haar memorandum van januari 2014 met het oog op de federale verkiezingen hebben betrekking op het nationaal niveau.

Over de vraag naar een eventuele bijsturing van het huidige Europees rechtskader inzake terbeschikkingstelling:

Vijf partijen (MR – PS – cdH – N-VA – sp.a) zijn gewonnen voor het principe van een aanpassing van het Europees rechtskader. De drie andere partijen (Ecolo – CD&V en Open Vld) zijn daar geen voorstander van en denken dat de nieuwe uitvoeringsrichtlijn de problemen kan helpen oplossen.

Over de vraag naar een aanpassing van de Europese regels op het vlak van sociale zekerheid:

Slechts één partij (PS) stelt duidelijk voor om de Europese verordening betreffende de sociale zekerheid bij te sturen, niet in haar principe (behoud van de wet van het land van herkomst), maar wel in haar modaliteiten: de PS stelt voor om de bijdragen in het ontvangend land (land van de terbeschikkingstelling) te innen op basis van de in dit land geldende tarieven en de ontvangen bedragen door te storten aan de sociale instellingen van het land van herkomst.

Meerdere partijen (PS, N-VA, cdH) menen dat het principe van de toepassing van de wet van het land van herkomst inzake sociale zekerheid zou moeten worden beperkt tot terbeschikkingstellingen van korte duur (of minder lange duur dan vandaag het geval is), zonder dat ze echter de duur daarvan precies aangeven. Het cdH heeft het over een terbeschikkingstelling van enkele maanden (minder dan één jaar).

Drie andere partijen (CD&V, Ecolo, Open Vld) zijn van mening dat de huidige Europese regels niet moeten worden aangepast, maar dat men erop moet toezien dat ze correct worden toegepast op de werkelijke situaties van terbeschikkingstelling. Ecolo meent bovendien dat een aanpassing van de wet van het land van herkomst nadelig zou kunnen zijn voor de tewerkgestelde werknemers en zou kunnen leiden tot het verdwijnen van alle sociale bescherming die ze momenteel genieten (ongewenst effect).

Twee partijen (sp.a en MR) spreken zich niet uitdrukkelijk uit over deze vraag.

Over de vraag naar de uitbreiding van alle arbeidsvoorwaarden die van toepassing zijn op nationale werknemers tot de ter beschikking gestelde werknemers:

Drie partijen (PS, cdH, sp.a) wensen de richtlijn “terbeschikkingstelling” te wijzigen en daarin het principe van de integrale toepassing van de arbeidsvoorwaarden van het ontvangend land voor de ter beschikking gestelde werknemers op te nemen.

Eén partij (MR) wenst de richtlijn “terbeschikkingstelling” te wijzigen, maar spreekt zich niet uit over de integrale toepassing van de arbeidsvoorwaarden van het ontvangend land. Eén partij (Ecolo) vindt dat voor buitenlandse ondernemingen

dezelfde arbeidsvoorwaarden moeten gelden als voor nationale bedrijven, maar zegt niets over het wijzigen van de richtlijn (?).

Twee partijen (CD&V en N-VA) menen dat de Belgische regelgeving al heeft gekozen voor een maximale toepassing van de richtlijn en dat die richtlijn al voorziet in de verplichting om de arbeidsvoorwaarden van het ontvangend land in acht te nemen.

Eén partij (Open Vld) spreekt zich niet expliciet uit over deze kwestie.

Over de vraag naar de versterking van de coördinatie op Europees vlak:

De meeste partijen (N-VA, cdH, PS, sp.a, Open Vld, MR) pleiten voor een versterking van de inspanningen inzake samenwerking en coördinatie op Europees vlak. Drie partijen (MR, cdH en sp.a) formuleren op dit vlak concrete voorstellen. Twee partijen (MR en cdH) zijn ook voorstander van de toepassing van een minimum referentieloon.

De regels inzake betalingstermijnen

De Europese richtlijn voor de bestrijding van betalingsachterstand bij handelstransacties²⁶⁶ heeft als doel om voor schuldeisers gunstige betalingstermijnen en –voorwaarden in te voeren om financiële problemen van ondernemingen als gevolg van de laattijdige betaling van hun facturen te vermijden of te beperken. Ze streeft naar een harmonisatie en een verbetering van de betalingstermijnen en –voorwaarden in de lidstaten.

De richtlijn voert een verificatietermijn in van 30 dagen, die bij overeenkomst kan worden verkort of verlengd voor zover de verlenging geen duidelijk misbruik inhoudt ten aanzien van de schuldeiser. Daarnaast is er een betalingstermijn van 30 dagen, die in de overeenkomst kan worden verlengd tot 60 dagen of zelfs meer voor zover de contractueel vastgelegde duur niet kennelijk onbillijk is ten aanzien van de schuldeiser. Bij overheidsopdrachten is de contractuele verlenging van de betalingstermijn beperkt tot 60 dagen, waarbij de verlenging objectief moet worden gerechtvaardigd door de aard van de overeenkomst of sommige van haar elementen.

De omzetting van deze nieuwe regels in Belgisch recht heeft in werkelijkheid geleid tot een globale verlenging van de termijn waarbinnen de facturen van de ondernemingen worden betaald in vergelijking met de regels die voorheen van kracht waren (met name bij overheidsopdrachten). We mogen dus stellen dat de Europese richtlijn, in tegenstelling tot het beoogde doel, een stap terug zet in de bestrijding van de betalingsachterstand.

Volgens de Confederatie heeft de Europese richtlijn onvoldoende rekening gehouden met de situaties die al bestonden in de lidstaten en heeft ze geleid tot slechtere betalingsvoorwaarden voor de Belgische ondernemingen door de verificatietermijn en de betalingstermijn uitdrukkelijk van elkaar te scheiden en door de mogelijkheid te bieden om die termijn, soms eindeloos, te verlengen.

SAMENVATTING VAN DE VRAGEN EN DE ANTWOORDEN VAN DE POLITIEKE PARTIJEN

Alle politieke partijen zijn van mening dat de eventuele problemen met de betalingstermijnen eerst kunnen worden geregeld op nationaal vlak, zonder dat Europa noodzakelijkerwijs moet tussenkomen.

Over de vraag naar een herziening van de richtlijn van 16 februari 2011:

Slechts één partij (N-VA) staat open voor een herziening van deze Europese richtlijn. De zeven andere partijen zijn daar geen voorstander van. De meeste van hen zijn van mening dat men de tijd moet nemen om de toepassing van de richtlijn, die recent in Belgisch recht is omgezet, te evalueren.

Over de vraag naar de aanvaardbare wijzigingen van de huidige regels inzake betalingstermijnen:

Eén partij (N-VA) is er voorstander van om de verificatietermijn (maximaal 30 dagen) en de betalingstermijn (maximaal 30 dagen) van de facturen te verkorten, zowel in de relaties met de ondernemingen (met mogelijkheid van contractuele afwijking voor de betalingstermijn) als met de overheden.

Eén partij (PS) is geen voorstander van eender welke verkorting van de termijnen, zeker niet voor overheidsopdrachten, omdat ze vindt dat een dergelijke verkorting problemen zou opleveren voor de aanbestedende overheden.

Drie partijen (Ecolo, cdH, MR) kunnen ermee akkoord gaan om de totale termijn (verificatie en betaling) strikt te beperken tot 60 dagen voor overheidsopdrachten en tot 90 dagen voor private opdrachten.

Eén partij (CD&V) is voorstander van een maximale verificatietermijn van 30 dagen, maar spreekt zich niet uitdrukkelijk uit over de betalingstermijn.

Twee andere partijen (Open Vld en sp.a) spreken zich niet expliciet uit over de vraag welke wijzigingen van de termijnen aanvaardbaar zijn en verwijzen naar een latere evaluatie van de wettelijke regeling.

De btw op woningen

De btw-richtlijn²⁶⁷ vormt de basis van het gemeenschappelijke beleid dat Europa wil voeren op het vlak van de indirecte belastingen in de lidstaten om een verstoring van de concurrentie als gevolg van verschillende belastingstelsels en –tarieven te vermijden.

Bij toepassing van deze richtlijn worden de prestaties die in de lidstaten een verlaagd tarief mogen genieten op beperkende wijze opgesomd in een bijlage bij de richtlijn. De bouw van nieuwe woningen, met uitzondering van woningen die voldoen aan de criteria van een sociaal beleid, wordt in

²⁶⁶ Richtlijn nr. 2011/7 van 16 februari 2011, al genoemd; zie supra, blz. 63.

²⁶⁷ Richtlijn 2006/112/EG van 28 november 2006 betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde, al genoemd; zie supra, blz. 64.

de bijlage niet genoemd en mag in de lidstaten bijgevolg niet het voorwerp zijn van de toepassing van een verlaagd tarief. Voor België betekent dit dat het normale btw-tarief van 21% verplicht van toepassing is.

Een dergelijke benadering bestraft lidstaten die indien nodig een actiever beleid zouden willen voeren ter ondersteuning van investeringen in onroerend goed, meer bepaald de investeringen van gezinnen in de eigen woning.

De Confederatie Bouw is van mening dat de door de btw-richtlijn beoogde harmonisatie helemaal niet in het gedrang wordt gebracht door de mogelijkheid om een verlaagd btw-tarief toe te passen op de bouw van een nieuwe woning. Het voorwerp en de plaats van de prestatie kunnen de concurrentie op de interne Europese markt immers niet verstoren.

SAMENVATTING VAN DE VRAGEN EN DE ANTWOORDEN VAN DE POLITIEKE PARTIJEN

De vraag om een verlaagd btw-tarief toe te passen op de bouw van nieuwe woningen vindt weinig gehoor bij de politieke partijen. Heel wat partijen stellen andere steunmaatregelen voor de bouwsector voor, meer bepaald een herziening van de belastingen op onroerend goed. Verschillende partijen pleiten voor een veralgemening van het verlaagde btw-tarief op de activiteiten van afbraak-heropbouw.

Over de vraag naar een herziening van de btw-richtlijn:
Vier partijen (MR, Ecolo, PS, Open Vld) zijn voorstander van een herziening van de Europese richtlijn, zij het om uiteenlopende redenen.

De andere partijen zijn geen voorstander van een herziening van de richtlijn.

Over de vraag naar de toepassing van een verlaagd btw-tarief op de bouw van nieuwe woningen:

Twee partijen (MR en Open Vld) kunnen de toepassing van een verlaagd btw-tarief op de nieuwbouw van woningen ondersteunen. Open Vld wil de toepassing van het verlaagde tarief beperken tot de bouw van de enige woning die bestemd is voor de behoeften van het gezin. De MR aanvaardt het idee van het verlaagde tarief voor de bouw van privéwoningen, maar legt de nadruk op de budgettaire moeilijkheden van deze benadering. Daarom stelt ze een voorlopige regeling voor die toelaat het verlaagde tarief toe te passen op een schijf van de factuur voor de werken gedurende een welbepaalde periode.

Eén partij (Ecolo) steunt het idee van de toepassing van een verlaagd btw-tarief, maar alleen voor de bouw van passiefwoningen of gelijkwaardige woningen in termen van energieprestatie.

De zes andere partijen zijn geen voorstander van de toepassing van een verlaagd btw-tarief voor de bouw van eender welke nieuwe woning.

De energieprestatie-eisen

De richtlijn over de energieprestatie van gebouwen²⁶⁸ vormt het huidige Europese rechtskader voor de vermindering van het energieverbruik in woongebouwen. Deze zijn, samen met commerciële gebouwen, goed voor 40% van het totale uiteindelijke energieverbruik en zijn verantwoordelijk voor 36% van de CO²-uitstoot van de Europese Unie.

Het zoeken naar meer energie-efficiëntie is een globale doelstelling van de Europese Unie en kadert in een beleid om klimaatverandering te bestrijden, de energieveiligheid te verbeteren en de kosten binnen de Unie te verminderen.

Europa heeft aan de lidstaten ook verplichtingen opgelegd om hun nationale energieverbruik te verminderen, zodanig dat de doelstellingen inzake energie-efficiëntie worden gehaald die in het Europees plan voor 2020 (~20% consumptie) zijn opgenomen. Uit de Europese wetgeving blijkt dat er aanzienlijke inspanningen moeten worden geleverd voor de bouw van nieuwe gebouwen: het is de bedoeling om vanaf 2021 gebouwen op te trekken die nagenoeg neutraal zijn op het vlak van energieverbruik.

Omgekeerd stelt Europa geen eisen op het vlak van energieverbruik voor de renovatie van gebouwen die kleiner zijn dan 1.000 m², i.e. zo goed als alle gezinswoningen. In landen die, zoals België, een uitgebreid park oude woningen hebben die niet aangepast zijn aan de huidige energieprestaties zal het onderwerp van de energiezuinige renovatie zeer snel aanleiding geven tot een echt maatschappelijk debat met gevolgen op Europees vlak.

De Confederatie stelt zich vragen bij de efficiëntie van het Europese beleid op het vlak van de energieprestatie van gebouwen. Uit de laatste evaluaties blijkt dat de 2020-doelstelling wellicht niet zal worden gehaald. Bovendien kan het ontbreken van een Europees beleid om de energieprestatie van bestaande gebouwen te verbeteren ook problemen opleveren. In verband hiermee verwijzen we naar de campagne “Renovate Europe” die de bedrijvengroep EuroACE “European Alliance²⁶⁹” heeft gelanceerd.

SAMENVATTING VAN DE VRAGEN EN DE ANTWOORDEN VAN DE POLITIEKE PARTIJEN

Globaal gezien ondersteunen de meeste politieke partijen de doelstellingen inzake energieprestatie en de versterking daarvan, zonder dat ze echter de huidige richtlijnen wensen te herzien.

Over de vraag naar de herziening van het Europese rechtskader inzake de energieprestatie van de gebouwen

Eén partij (Ecolo) vraagt duidelijk om een herziening van de richtlijn over energie-efficiëntie en wil de inhoud van die richtlijn aanpassen aan de ontwikkeling van een beleid voor bestaande gebouwen. Overigens is deze partij geen voorstander van een herziening van de EPG-richtlijn, omdat ze die voldoende acht.

Eén partij (CD&V) meent dat het de taak is van de Europese Commissie om te oordelen of het noodzakelijk is de bestaande richtlijnen te herzien. Hoewel deze partij geen voorstander is van een herziening, is ze bereid actief mee te werken aan eventuele herzieningswerkzaamheden.

Eén partij (MR) is voorstander van een herziening van de EPG-richtlijn om beter rekening te houden met de dwingende economische voorwaarden in de bouwsector.

De overige partijen zijn geen voorstander van een herziening van de huidige richtlijnen.

Over de vraag naar de te verwezenlijken doelstellingen in termen van de energieprestatie van bestaande gebouwen

Eén partij (Ecolo) wenst een verplichting in te voeren om het energieverbruik van alle bestaande woningen tegen 2050 te verminderen met 80%. Dit moet in fasen worden gerealiseerd.

De andere partijen wensen redelijke doelstellingen voor private gebouwen, die niet noodzakelijk dwingend zijn. Ze pleiten ook voor de toepassing van een beleid dat beter is afgestemd op het probleem van de bestaande gebouwen en dat negatieve gevolgen, vooral op sociaal vlak, vermijdt. Eén van die partijen (sp.a) pleit voor de toepassing van de regeling van de derdebetaler als stimuleringsmaatregel.

Over de vraag naar de invoering op Europees niveau van een verplichting voor de lidstaten om energierenovatie financieel te ondersteunen

Eén partij (Ecolo) ondersteunt de invoering van een dergelijke verplichting op Europees niveau.

Eén partij (cdH) is voorstander van een uitbreiding van de financiële stimuleringsmaatregelen en van een betere oriëntering, zonder zich echter uitdrukkelijk uit te spreken over dit thema.

Twee partijen zijn gekant tegen deze maatregel. De eerste (N-VA) meent dat deze materie behoort tot de soevereiniteit van de lidstaten, de andere (Open Vld) is van mening dat het gebruik van subsidies geen structurele oplossing vormt en dat er een ander financieringssysteem moet worden uitgewerkt.

De overige partijen spreken zich niet expliciet uit over deze kwestie.

²⁶⁸ Richtlijn 2002/91/EG, al genoemd. Zie supra, blz. 72.
²⁶⁹ <http://www.renovate-europe.eu/>

Het concurrentievermogen van onze ondernemingen: troeven en uitdagingen

Het concurrentievermogen van de Belgische economie is een onderwerp waarover de sociaaleconomische kringen in ons land zich voortdurend zorgen maken. Die bezorgdheid vloeit voornamelijk voort uit onze hoge loonkosten, die voor de Belgische ondernemingen een echte handicap vormen, ook tegenover de bedrijven in onze buurlanden die op de internationale markt de grootste concurrenten zijn van onze ondernemingen.

De Belgische bouwsector moet het hoofd bieden aan die loonhandicap: de totale loonkosten in de Belgische bouwsector behoren tot de hoogste van de hele Europese bouwsector. De grootste handicap voor de Belgische bouwsector is echter het gevolg van de combinatie van die hoge kosten met de oneerlijke concurrentie in haar eigen interne markt.

Gelukkig beschikt de Belgische bouwsector op het vlak van concurrentievermogen over enkele voordelen waarvan de sector gebruik moet maken om de uitdagingen met succes aan te gaan.

Troeven van de Belgische ondernemingen bij de uitvoer

In deel één van dit studierapport hebben we vastgesteld dat bouwwerken in Europa voornamelijk worden uitgevoerd door ondernemingen uit het land waar de werken plaatsvinden²⁷⁰. Bijgevolg kan de uitvoer, in de traditionele betekenis van het woord²⁷¹, logischerwijze slechts zwak zijn op intramunitair niveau en niet meer dan een beperkte invloed hebben op de ontwikkeling van de activiteiten in de sector. De analyse van de door Eurostat gepubliceerde aanbod- en gebruikstabellen bevestigt deze logica: volgens deze statistiek bedraagt het aandeel van de uitvoer inzake werken gemiddeld slechts 1,7% in de nationale productie van de verschillende lidstaten.

270 Zie supra, blz. 33.
271 De directe levering van werken in een ander land (niet via een dochteronderneming in dit andere land, zoals vaak het geval is voor bouwwerken).

Zoals we echter al vaststelden in deel één van dit rapport²⁷², moeten we deze benadering nuanceren op basis van het onderzoek van de nationale cijfers en ervan uitgaan dat het aandeel van de uitvoer wellicht iets groter is. Zoals dit geldt voor andere statistieken die we in dit rapport al hebben gebruikt, weten we immers dat de uit de aanbod- en gebruikstabellen afgeleide cijfers benaderingsfouten kunnen bevatten als gevolg van het gebruik van bemonsteringstechnieken voor het verzamelen van de gegevens.

Deze elementen buiten beschouwing gelaten, stellen we vast dat België bovenaan de Europese rangschikking staat met betrekking tot het deel van de bouwwerken dat voor de uitvoer is bestemd (4% in 2010, volgens de aanbod- en gebruikstabellen). Deze positie, die op het eerste gezicht kan verbazen, valt te verklaren door het feit dat de Belgische bouwsector over niet te verwaarlozen concurrentievoordelen beschikt.

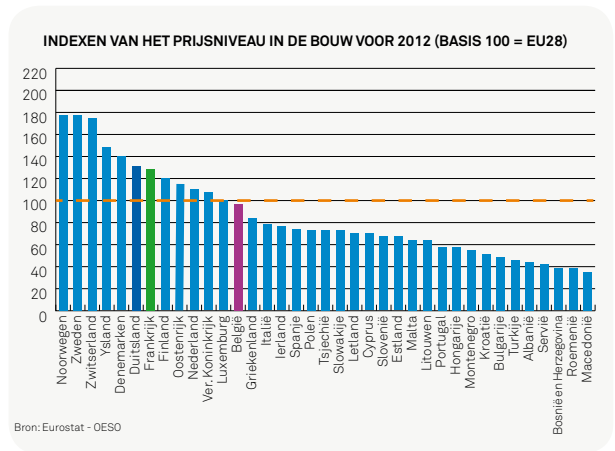

272 Zie supra, blz. 33.

DE CONCURRENTIEVOORDELEN

De concurrentievoordelen van de Belgische bouwsector zijn zeker niet het resultaat van de loonkosten, die tot de hoogste in Europa behoren²⁷³, maar veeleer van de kwaliteit en de knowhow van de ondernemingen en de werknemers. De goede reputatie van de Belgische bouwsector in het buitenland, ook al is dat imago een beetje een cliché, beantwoordt voor een groot deel aan de werkelijkheid.

Ook de prijzen van de bouwsector vormen een element, dat bovendien kwantificeerbaar is, dat in het voordeel speelt van het concurrentievermogen van ons land. Volgens de cijfers van de OESO situeren de prijzen van de Belgische bouwsector zich op een niveau in de buurt van het Europees gemiddelde of zelfs net onder dat gemiddelde. Ze zijn lager dan de prijzen in de buurlanden en, algemener, ook lager dan de prijzen in landen met een vergelijkbare economische ontwikkeling.

Op deze basis heeft België dus een zeker concurrentievoordeel om bouwwerken uit te voeren naar de buurlanden of naar verder gelegen landen die meer bepaald een bbp per inwoner hebben dat lager is dan het onze. Sommigen zien ons land als een minder duur land, anderen als een land dat de technologische voordelen van een ontwikkelde economie combineert met concurrentiële prijzen in vergelijking met ondernemingen in andere landen met eenzelfde niveau van economische ontwikkeling.

De concurrentiële aard van de prijzen van de Belgische bouwsector kan verrassen als je weet hoe hoog de loonkosten in België zijn. Sommigen zien daarin de impact van de zeer hoge productiviteit van de arbeiders in de Belgische bouwsector, alweer een imago dat in de buurt komt van het cliché maar niettemin wellicht ook voor een deel waar is, ook al valt dit

273 Zie infra, blz. 109.

niet gemakkelijk te controleren²⁷⁴. Het concurrentievermogen van de prijzen in de Belgische bouwsector is echter veeleer het resultaat van zijn specifieke productiestructuur, die steunt op een zeer gediversifieerd systeem van optimalisatie van de concurrentievoordelen, zoals we hebben aangetoond in het deel van dit rapport dat handelt over de analyse van de productiestructuur van de Europese bouwsector²⁷⁵. België doet immers meer dan het Europees gemiddelde een beroep op externe leveranciers (industrialisering) en op interne onderaanneming. Dit geeft aanleiding tot een hoge productiviteit in termen van omzet en van eigen productie per werknemer. Op te merken valt dat dit model ook, logischerwijze, de basis zou moeten vormen voor een hoge productiviteit in termen van fysiek meetbaar volume (bv. het aantal vierkante meter metselwerk per dag en per man). Dit model zet de ondernemingen er immers toe aan om materialen te kiezen die toelaten de hoogste rendementen te bereiken, meer bepaald in combinatie met een passende mechanisering.

Afgezien van meer technische aspecten is het dus misschien dit specifieke model dat de beste troef van de Belgische sector in het buitenland vertegenwoordigt.

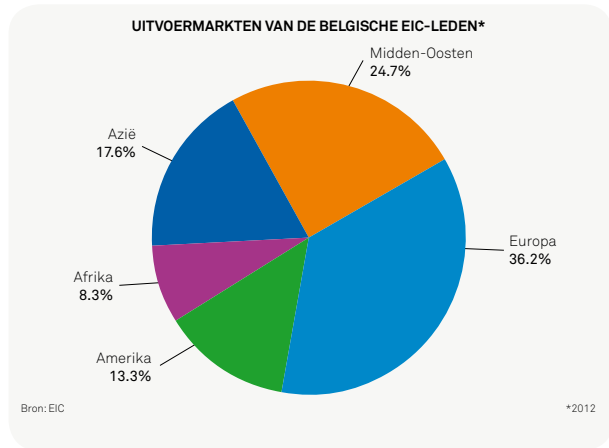
DE EXPORTMARKTEN

De Belgische bouwsector is aanwezig in het buitenland, niet alleen in de buurlanden maar ook in de grote uitvoer, zoals blijkt uit de statistieken van de federatie van de EIC²⁷⁶ die, ook al zijn ze niet volledig²⁷⁷, zeer nuttig zijn bij gebrek aan officiële statistieken betreffende de bestemming van de uitvoer van de bouwsector.

De cijfers geven duidelijk aan dat Belgische bouwbedrijven in de hele wereld actief zijn en dat Europa hun eerste exportmarkt is. Buiten Europa waren de landen in het Midden-Oosten in 2012 nog steeds het belangrijkste exportgebied voor Belgische bedrijven, ook al richten ze zich de voorbije jaren meer op Azië.

274 De traditionele productiviteitsindicatoren – toegevoegde waarde, omzet of productie per werknemer – zijn immers niet relevant om een internationale vergelijking te maken, i.e. een vergelijking tussen landen waar de loonkosten (belangrijkste component van de toegevoegde waarde) sterk variëren, net als het percentage interne onderaanneming of beroep op externe leveranciers.
275 Zie infra, blz. 29.
276 European International Contractors, al genoemd.
277 Die statistieken zijn immers gebaseerd op de internationale omzet van 165 ondernemingen (waarvan 5 Belgische) in 12 Europese landen.

Onze ondernemingen in het Europa van morgen

De vergelijking van de cijfers van de EIC voor de Belgische bedrijven en voor de 12 lidstaten van de Unie bevestigt de dynamiek van de Belgische bouwsector op het vlak van de export. Het aandeel van de Belgische leden van de EIC in het totaal van de uitvoer van hun Europese leden is immers groter dan het aandeel van België in de totale toegevoegde waarde "bouw" van de vertegenwoordigde Europese landen.

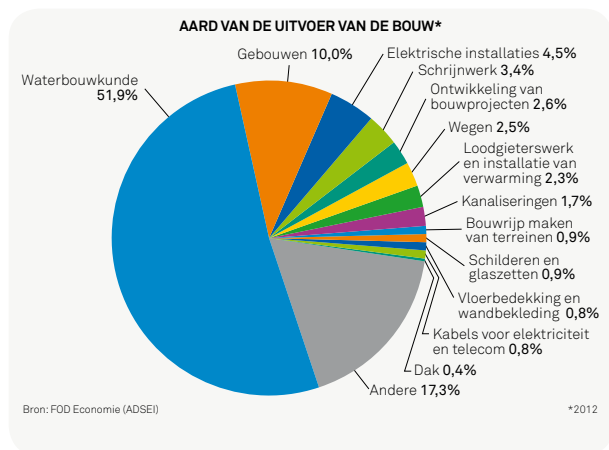
Uit de vergelijking blijkt ook nog dat de Belgische leden verhoudingsgewijs minder dan het gemiddelde van de leden uitvoeren naar Europa, Amerika en zelfs Azië, ondanks de recente heroriëntering van de Belgische uitvoer naar dit gebied. Anderzijds voeren de Belgische ondernemingen verhoudingsgewijs meer dan het gemiddelde van de aangesloten bedrijven uit naar Afrika en vooral naar het Midden-Oosten waar ze de referentiespeler blijven en instaan voor meer dan één vijfde van de uitvoer naar dit deel van de wereld door bij de EIC aangesloten bedrijven.

Een grondiger analyse van de Belgische uitvoer naar Europa toont dat die uitvoer vooral naar de buurlanden gaat, zoals ook wordt bevestigd door de cijfers van de betalingsbalans²⁷⁸, die wellicht echter ook niet volledig zijn²⁷⁹.

DE AARD VAN DE UITVOER

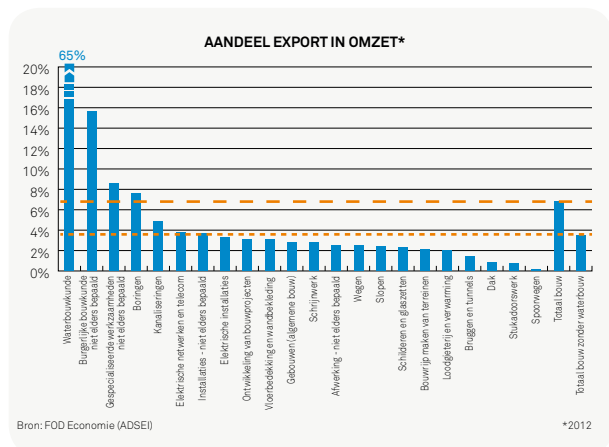
De omzet met betrekking tot de uitvoer bestaat voor meer dan de helft uit hydraulische werken. Het gaat meer bepaald om baggerwerken, een activiteit waarin Belgische bedrijven uitblinken. De vergelijking van de omzet van Belgische baggerbedrijven met de cijfers van de wereldwijde activiteiten in dit segment geeft aan dat de Belgische bedrijven een aanzienlijk marktaandeel in handen hebben: ongeveer 30% ten

opzichte van de wereldmarkt, waarvan een deel niet openstaat voor de internationale concurrentie en ongeveer 50% in de open markt.

Naast maritieme werken heeft de Belgische uitvoer voornamelijk betrekking op gebouwen en in mindere mate op elektrische installaties, schrijnwerk, activiteiten van promotie of wegenbouw en een vijftiental andere activiteiten die samen niet meer dan 25% van het totaal van de uitvoer door de bouwsector vertegenwoordigen.

Sommige activiteiten die slechts een beperkt deel van de uitvoer vertegenwoordigen, hebben toch een profiel dat sterk op de uitvoer is gericht. Dit geldt bijvoorbeeld voor booractiviteiten, die op de vierde plaats staan in de rangschikking van de subsectoren waarvan de omzet het meest op het buitenland is gericht, maar die toch ver achter de hydraulische werken komen die de eerste plaats innemen in de uitvoer van de Belgische bouwsector.

278 De cijfers van de betalingsbalans betreffende de uitvoer van de Belgische bouwsector zijn beschikbaar voor 7 van de 28 landen van de Unie, wat het belang van de uitvoer naar die 7 landen, waartoe ook de buurlanden behoren, lijkt te bevestigen, alsook de zeer beperkte omvang van de uitvoer naar de 21 landen waarop deze cijfers geen betrekking hebben.

279 Als gevolg van de al genoemde benaderingsfouten in verband met de bemonsteringstechnieken die worden gebruikt om deze statistieken op te maken.

De activiteiten die het meest op de uitvoer zijn gericht, behoren globaal gezien tot de burgerlijke bouwkunde, ook al vormen sommige activiteiten van dit segment, meer bepaald de spoorwegbouw, daarop een uitzondering. Omgekeerd zijn activiteiten met betrekking tot gebouwen het minst betrokken bij de uitvoer: alleen de installatiesector (behalve loodgieterij en verwarming) voert in dezelfde verhoudingen uit als het gemiddelde van de bouwsector (excl. hydraulische werken).

Uitdagingen op het vlak van concurrentie

De goede prestaties van de Belgische bedrijven op het vlak van de uitvoer zijn een geruststellend element voor de toekomst van onze bedrijven in de Europese economie. Die prestaties volstaan echter niet om de concurrentiële bedreigingen voor de bedrijven weg te nemen.

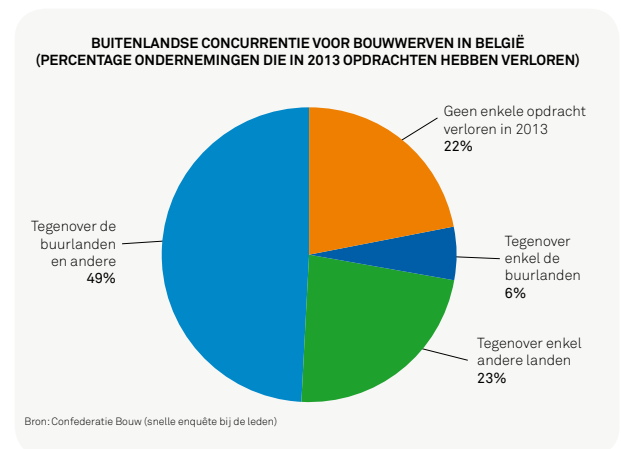
Hoewel de prijzen van de Belgische bouwsector concurrentieel zijn ten opzichte van de buurlanden of van vergelijkbare economieën, zoals we hebben gezien, zijn ze beduidend hoger dan in tal van Europese landen, vooral in landen van het vroegere Oost-Europa.

Zoals de cijfers van de OESO aangeven, betekent dit dat onze bouwondernemingen, die opgewassen zijn tegen de concurrentie van bedrijven in de buurlanden, meer bepaald dankzij de manier waarop ze hun productie organiseren, niet kunnen wedijveren met de concurrentie van bedrijven in meerdere landen in het Oosten.

We moeten deze vaststelling nader toelichten. In principe mogen bedrijven uit die landen geen bouwwerken uitvoeren naar België op basis van de prijzen die ze aanrekenen in hun land van herkomst, daar ze de Belgische lonen in acht moeten nemen en de marktprijzen moeten betalen voor de bouwmaterialen die ze in België kopen of de materialen uit hun land van herkomst moeten invoeren zodat ze, hoe dan ook, verschillende meerkosten moeten dragen die soms zeer hoog zijn, in vergelijking met hun gebruikelijke prijzen.

Er moet echter rekening worden gehouden met de gevolgen van de eenheidsmarkt en meer bepaald met de bevordering van de intracommunautaire concurrentie die in de hand wordt gewerkt door het stelsel van terbeschikkingstelling waarover we het in dit rapport al meermaals hebben gehad.

De resultaten van een enquête die de Confederatie eind 2013 heeft gevoerd naar de buitenlandse concurrentie in België geven aan dat 80% van de respondenten in 2013 opdrachten heeft verloren door toedoen van de buitenlandse concurrentie, die vooral afkomstig is uit niet-buurlanden.

Meer dan 90% van de respondenten heeft overigens het gevoel dat de voorwaarden waaronder buitenlandse bedrijven uit niet-buurlanden op de Belgische markt werken een bron van oneerlijke mededinging vormen als gevolg van het feit dat ze onderworpen blijven aan de stelsels – en dus ook de bijdragen – van het socialezekerheidsstelsel van hun land van herkomst.

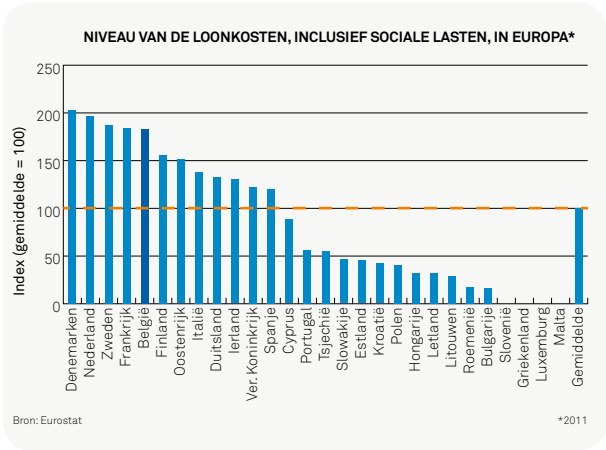
HET NIVEAU VAN DE LOONKOSTEN EN DE SOCIALE LASTEN

De structurele statistieken van de bedrijven van Eurostat maken het mogelijk om de loonkosten, met inbegrip van de sociale lasten, te vergelijken met het niveau van de sociale lasten in de meeste lidstaten van de Unie²⁸⁰.

Om te beginnen bevestigen deze statistieken dat de loonkosten in België, met inbegrip van de sociale lasten, in de bouwsector bijna tweemaal zo hoog zijn als het Europees gemiddelde: ze zijn een derde hoger dan in Duitsland, bijna vijfmaal hoger dan in Polen en overstijgen tienmaal het niveau in Bulgarije of Roemenië!

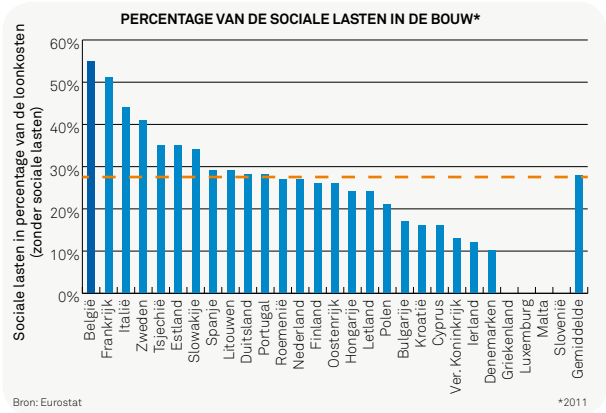
280 Voor sommige landen ontbreken echter de cijfers die we nodig hebben om de berekeningen te maken.

Onze ondernemingen in het Europa van morgen

Aldus wijzen de cijfers van Eurostat op de soms enorme verschillen op het vlak van loonkosten in de bouwsector tussen de verschillende Europese landen.

Ook de Belgische sociale lasten behoren tot de hoogste van Europa en dragen natuurlijk bij tot de hoogte van de totale loonkosten. Volgens de structurele statistieken van de bouwsector vertegenwoordigen de sociale lasten die de Belgische werkgevers betalen (alle sociale lasten samen, zonder onderscheid tussen arbeiders en bedienden) 55% van de loonkosten exclusief sociale lasten, dus tweemaal het gemiddeld percentage sociale lasten dat in de verschillende Europese landen wordt waargenomen.

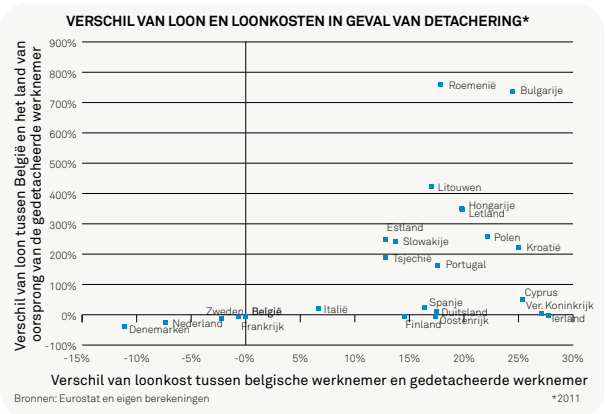
DE CONCURRENTIËLE VOORDELEN VAN TER BESCHIKKING GESTELDE ARBEIDSKRACHTEN

De beschikbare gegevens laten toe het concurrentieel voordeel van ter beschikking gestelde arbeidskrachten te meten door de kosten van deze arbeidskrachten²⁸¹ te vergelijken met de kosten van de Belgische arbeidskrachten.

Voor een ter beschikking gestelde werknemer uit een land waar het percentage sociale lasten niet hoger is dan 20%, zijn de loonkosten van deze in België ter beschikking gestelde werknemer minstens 25% lager dan de loonkosten van een Belgische werknemer, voor zover de lonen in het land van herkomst niet hoger zijn dan de Belgische lonen.

Wetende dat de loonkosten in België goed zijn voor 75% van de toegevoegde waarde in ondernemingen met meer dan 10 personen en dat de toegevoegde waarde 40% van de waarde van de netto productie van de sector vertegenwoordigt, komt een verschil in loonkosten van 25% gelijk met een verschil in productieprijs van ongeveer 7,5%.

Meerdere landen mogen werknemers ter beschikking stellen in België en genieten aldus een dergelijk concurrentievoordeel.

Wanneer het stelsel van de terbeschikkingstelling voldoet aan de wettelijk opgelegde loonvoorwaarden, biedt het ook een wezenlijk voordeel voor werknemers die afkomstig zijn uit landen waar de lonen lager zijn dan de Belgische lonen. Dit geldt meer bepaald voor werknemers die afkomstig zijn uit de landen van het Oosten die aanzienlijk meer kunnen verdienen door in België te werken.

²⁸¹ Overwegende dat het niveau van het loon excl. sociale lasten minstens gelijk is aan het door het Belgisch recht vastgesteld niveau, zoals bepaald door de terbeschikkingstellingsrichtlijn, en dat de sociale lasten worden bepaald door het percentage van de bijdragen van het land van herkomst dat wordt toegepast op het bedrag van het loon dat wordt betaald aan de in België ter beschikking gestelde werknemer.

De twee voordelen die het gevolg zijn van de terbeschikkingstelling – lagere prijs voor de onderneming en hoger loon voor de werknemer – zijn voor sommige landen concurrentiëler dan voor andere. Bulgarije, Polen en Hongarije zijn de landen die het meest profiteren van het stelsel van terbeschikkingstelling, met een voordeel voor de werknemers dat gelijk staat aan een loon dat drie- tot achtmaal hoger is dan het loon in het land van herkomst en een voordeel voor de onderneming dat overeenkomt met loonkosten die 20% lager zijn dan de loonkosten van een Belgische werknemer.

Uit de enquête van de Confederatie is gebleken dat er in het kader van de terbeschikkingstelling nog andere concurrentievoordelen bestaan voor buitenlandse ondernemingen. Die voordelen zijn het gevolg van de toepassing van soepeler regelingen inzake arbeidsduur of nog van het gebruik van het zelfstandigenstatuut.

DE CONCURRENTIËLE DRUK

In deze context is het normaal dat buitenlandse ondernemingen belangstelling tonen voor de Belgische bouwsector en hier marktaandeel komen halen ten koste van veel in België gevestigde bedrijven.

Zoals bijna 95% van de respondenten in de enquête bevestigt, wegen buitenlandse ondernemingen op het prijsniveau als gevolg van hun aanwezigheid op de markt, wat een al zeer felle concurrentie nog groter maakt wegens het grote aantal operatoren die er actief zijn, alsook – en zelfs vooral – als gevolg van hun specifiek concurrentievoordeel als gevolg van de verschillen in sociale lasten.

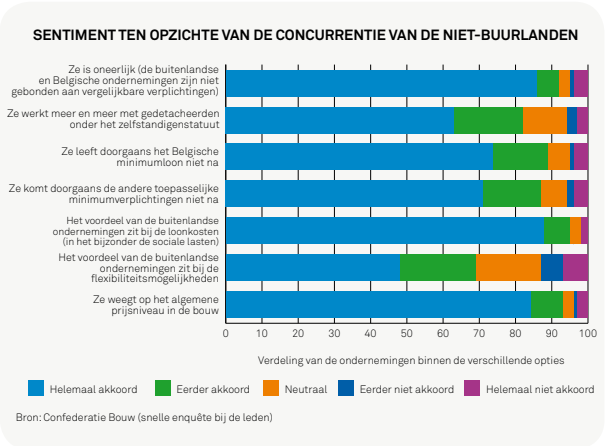
Een grote uitdaging voor Belgische ondernemingen: ze moeten het hoofd bieden aan dit type concurrentie in een markt waar de groei afneemt, de prijzen dalen en de marges gesmolten zijn tot het laagste peil van de laatste 15 jaar.

Het model “van zeer gediversifieerde optimalisatie van de concurrentievoordelen” waarop de productie van de Belgische bouwondernemingen steunt, helpt hen om positie in te nemen ten opzichte van deze uitdaging. Daar het niet tot de “cultuur” van de Belgische bouwsector behoort om een beroep te doen op buitenlandse onderaannemers, willen de aannemers, waarvan de meeste zich bewust zijn van hun maatschappelijke verantwoordelijkheid, immers toegevoegde waarde en werkgelegenheid in hun Gewest creëren en gaan ze niet onmiddellijk op zoek naar buitenlandse onderaannemers als opportuniteit. Slechts 8% van de respondenten aan de enquête van de Confederatie geeft aan in 2013 werk te hebben uitbesteed aan bedrijven uit niet-buurlanden, terwijl meer dan 60% verklaart opdrachten te hebben verloren aan die bedrijven.

De druk op de sector is echter zo groot geworden dat steeds meer aannemers gedwongen zullen zijn om een beroep te doen op buitenlandse onderaannemers om het voortbestaan van hun eigen onderneming te verzekeren. Dit blijkt ook uit de enquête: 17% van de respondenten overweegt om binnen de komende vijf jaar een beroep te doen op buitenlandse onderaannemers, wat het totaal percentage Belgische ondernemingen dat in 2018 een beroep zal doen op de onderaanneming van bedrijven uit niet-buurlanden op 25% brengt.

MISBRUIKEN OP HET VLAK VAN DE TERBESCHIKKINGSTELLING

De uitdagingen waarmee de Belgische bedrijven te maken krijgen op het vlak van concurrentie blijven niet beperkt tot alleen maar de gevolgen van de toepassing van de regeling inzake terbeschikkingstelling en de concurrentievoordelen die deze regeling indirect meebrengt voor buitenlandse bedrijven uit sommige landen die in België werken.

Belgische bedrijven worden immers gestraft door het misbruik van de toepassing van de regel van terbeschikkingstelling waaraan heel wat buitenlandse operatoren zich schuldig maken. In dit verband blijkt uit de enquête van de Confederatie dat zeer veel Belgische aannemers het gevoel hebben dat heel wat bedrijven uit niet-buurlanden die in België actief zijn hun verplichting niet in acht nemen om Belgische lonen te betalen aan hun ter beschikking gestelde werknemers, noch hun verplichting om de socialezekerheidsbijdragen in hun land van herkomst te betalen.

Onder deze voorwaarden werken de betrokken buitenlandse ondernemingen natuurlijk op onwettige wijze en kennen ze zich concurrentiële “voordelen” toe die even mateloos als onwettig zijn. Hun loonkosten zijn tot tienmaal lager dan de loonkosten van een Belgische onderneming en hun lonen zijn de laagste van heel Europa. Naast dit wellicht extreme cijfer

Onze ondernemingen in het Europa van morgen

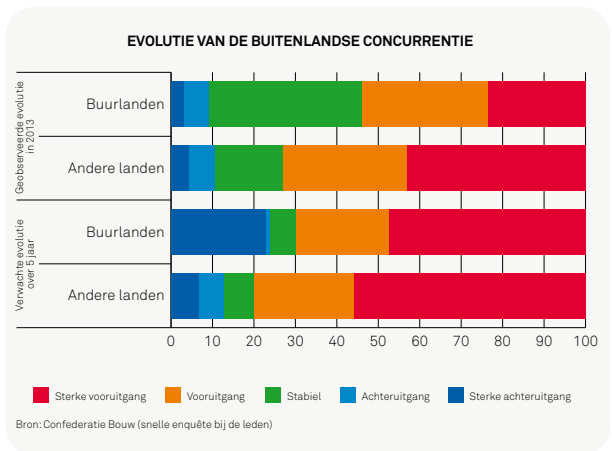
onthouden we vooral het probleem van misbruik in de toepassing van de Europese regels inzake terbeschikkingstelling en de noodzaak om daarvoor snel een politieke oplossing te vinden.

GROTERE BUITENLANDSE CONCURRENTIE

De concurrentie vanwege buitenlandse ondernemingen die personeel in België ter beschikking stellen om er bouwwerken uit te voeren, neemt voortdurend toe.

Het studierapport van de Confederatie over de arbeidsmarkt²⁸² wijst op de toename van het volume werkgelegenheid in België, uitgedrukt in voltijds equivalenten (VTE), vertegenwoordigd door de terbeschikkingstelling van werknemers in de bouwsector. Het wijst ook op een stijging van het aantal ter beschikking gestelde werknemers in de bouw (in VTE) met 70% tussen 2007 en 2011. Deze stijging bedraagt zelfs 250% voor terbeschikkingstellingen uit de nieuwe Europese landen.

De ondernemingen die de enquête van de Confederatie hebben beantwoord, bevestigen de toename van de buitenlandse concurrentie en geven ook aan dat de concurrentie door niet-buurlanden in 2013 nog groter is geworden.

Heel wat bedrijven zijn van mening dat de buitenlandse concurrentie nog zal toenemen tijdens de komende jaren en bijna 35% van de ondervraagde bedrijven meent bovendien dat er een zeer duidelijke stijging zal komen van de concurrentie vanwege ondernemingen in niet-buurlanden.

282 Studierapport 2013 - Arbeidsmarkt in de Bouw - Confederatie Bouw.

Nadenken over een betere werking van Europa

Niets is volmaakt. Dat geldt ook voor Europa, het Europese project en de Europese instellingen en werkprocedures. Het zou zeker te ver gaan om in het kader van dit studierapport te beweren dat we de manier waarop Europese Unie werkt, kunnen verbeteren. Dit is duidelijk niet het doel van dit laatste hoofdstuk van het rapport.

Op de volgende bladzijden vindt u enkele getuigenissen van personen die dit rapport dankzij hun grondige kennis van de Europese vraagstukken kunnen verrijken met enkele toonaangevende meningen over de manier waarop Europa functioneert en over wat er kan worden gedaan om de werking van de Unie verder te verbeteren.

We stellen deze getuigenissen voor in gespreksvorm.

Meer plaats voor de onderneming in het Europees debat

EEN GESPREK MET ANTOINE BAILLEUX, PROFESSOR AAN DE UNIVERSITÉ SAINT-LOUIS (BRUSSEL) EN ADVOCaat AAN DE BALIE VAN BRUSSEL

De invloed en de intensiteit van het Europees beleid vertalen zich in het indrukwekkend aantal wetgevende teksten en documenten van allerlei aard die de instellingen van de Unie publiceren en komen ook tot uiting in de dagelijkse verwijzingen naar de werking van Europa in de media en de publieke opinie.

Ongeacht de kijk op Europa, of het nu gaat om die van een jurist of van de man in de straat, dringt er zich een beeld op van een bestuursniveau dat steeds meer aan belang wint in het leven van de burgers.

Dit is duidelijk het resultaat van een politiek streven dat zich van bij het begin van het ontstaan van Europa heeft geuit en dat beetje bij beetje sterker is geworden in de grote Europese akkoorden van de voorbije decennia, meer bepaald bij de opeenvolgende uitbreidingen van de Europese Unie. We kunnen ons echter afvragen of de grote interne markt en het Europees bestuursniveau dat daarvoor een kader vormt nog steeds beantwoorden aan de verwachtingen van de burgers en de ondernemingen.

Dit is, kort samengevat, het kader van het gesprek dat volgt met professor BAILLEUX.

Vormt Europa volgens u een sterk bestuursniveau?

Daar bestaat geen twijfel over: Europa is werkelijk overal. Hoewel dit cijfer moeilijk te controleren valt, beweert men soms dat 80% van de regels die in België van kracht zijn rechtstreeks of onrechtstreeks voortvloeit uit normen die de instanties van de Europese Unie hebben aangenomen.

Deze vaststelling is heel in het bijzonder van toepassing op de bedrijfswereld. Denk maar aan de Europese mededingingsregels, die bedrijven verbieden zich te gedragen op een wijze die tot doel of als gevolg heeft de vrije mededinging op de interne markt te beperken. De Europese Unie komt ook tussen in het domein van de veiligheid van producten of van de afvalverwerking en probeert de nationale regels te harmoniseren. Daarbij wordt er rekening gehouden met de bescherming van de consumenten en het milieu. Tot slot zijn er de principes van het vrij verkeer, die het voor bedrijven niet alleen mogelijk maken om hun producten te verkopen en hun diensten aan te bieden buiten de landsgrenzen, maar ook om gebruik te maken van de diensten van onderaannemers of werknemers die in andere lidstaten zijn gevestigd.

Deze inmenging van de Europese Unie in de bedrijfswereld is volkomen logisch als je bedenkt dat de eerste opdracht van de “Europese gemeenschappen” erin bestond een gemeenschappelijke markt te creëren waar alle deelnemers aan de economie volgens dezelfde regels zouden spelen.

Maar aanvaardt iedereen die macht die de Europese Unie uitoefent?

We kunnen niet anders dan vaststellen dat de wetgevende macht van “Brussel” – die alleen maar groter is geworden naarmate de competenties van de Europese Unie zijn toegenomen – op steeds meer verzet botst in de lidstaten. Deze ontevredenheid vinden we gewoonlijk niet bij de bedrijven, die globaal gewonnen zijn voor de voordelen van een markt die geen grenzen kent en waar een eengemaakte wet geldt. Dit wantrouwen tegenover de Europese Unie lijkt veeleer te leven in de politieke wereld – klankbord van een publieke opinie die zelf steeds ongeruster wordt. Protectionistische initiatieven vermenigvuldigen zich zowat overal en vertalen zich nu eens in eerherstel voor het Made in, dan weer in de weigering om het spel van de financiële solidariteit te spelen (denk maar aan het wantrouwen van Duitsland tegenover Grieken-

land) of nog in het streven om de terbeschikkingstelling van werknemers aan banden te leggen en vervolgens te strijden tegen wat men soms omschrijft als sociale dumping.

Is de economische crisis niet deels verantwoordelijk voor deze situatie?

De economische crisis is zeker niet vreemd aan het feit dat een bepaalde vorm van economisch of sociaal patriottisme opnieuw de kop opsteekt. We kunnen dit fenomeen, ongeacht zijn herkomst, niet zomaar aan de kant schuiven. Het geeft aanleiding tot legitieme vragen die op hun beurt wijzen op de gebreken van de Europese constructie.

Geen oog hebben voor deze reacties zou er slechts toe leiden dat de golf van euroscepticisme, waarvan ze de echo zijn, nog groter wordt. Het is bekend dat nationalistische partijen in sommige lidstaten vandaag een nooit eerder geziene populariteit bereiken. Weliswaar kennen we het resultaat van de Europese verkiezingen nog niet, maar het risico is groot dat de wandelgangen van het Europees Parlement binnenkort worden bevolkt met gedeputeerden die vijandig staan ten aanzien van de Europese integratie en niet erg geneigd zijn om voorrang te geven aan het belang van de Unie boven het belang van de lidstaat vanwaar ze afkomstig zijn.

Het is eerst en vooral de taak van de instellingen van de Europese Unie om oplossingen te bieden voor dit probleem, door te tonen dat ze de onrust van de publieke opinie in de lidstaten begrijpen, delen en ter harte nemen.

Wat is dan de rol van de ondernemingen in dat alles?

Ook voor de ondernemingen is er een rol weggelegd. Een "politieke" rol in de nobele betekenis van het woord. Een rol die hen ertoe zou bewegen om, met kracht en overtuiging, duidelijk te maken welke voordelen zij uit de Europese integratie halen. Al te vaak blijven ondernemingen afwezig in het publieke debat (uit een gebrek aan belangstelling?). Het is nochtans dit debat dat aanleiding zal geven tot de maatregelen die morgen een weerslag zullen hebben op hun activiteiten. Terwijl het belangrijk is dat al wie ontgoocheld is in de Europese zaak zijn stem laat horen en dat de tekortkomingen van de Unie op die manier aan de oppervlakte komen, is het even belangrijk dat al wie gelukkig – of ten minste "tevreden" – is over de Europese integratie het woord neemt om de balans te verdedigen.

Wellicht is het overdreven, zoals sommige journalisten oppezen, om aan de ondernemingen stemrecht te geven. Anderzijds lijkt het niet alleen opportuun maar ook noodzakelijk dat de economische actoren de plaatsen innemen die hun toekomt in het democratisch debat. Uiteindelijk staat ook hun toekomst op het spel.

Ontmoeting tussen de politieke en economische wereld

EEN GESPREK MET IVO BELET, BELGISCH

EUROPARLEMENTSLID²⁸³

De rol van het Europees Parlement in het besluitvormingsproces van de Unie heeft door de tijd steeds meer aan belang gewonnen. Met de medebeslissingsprocedure, die de normale wetgevende procedure is geworden, is het de taak van het Parlement om alle voorstellen van richtlijnen of verordeningen die de Commissie opmaakt goed te keuren of af te wijzen.

Van alle Europese instellingen is het Parlement het orgaan dat op de meest directe en ruimste wijze uiting geeft aan de opinie van de Europese burgers. Zo helpt het Parlement het Europees debat democratiseren en legitimeren op het vlak van de sociale en economische realiteiten die het voorwerp zijn van dat debat.

In deze context is het belangrijk om bruggen te bouwen tussen de economische sectoren en de Europese beleidsmakers. Naast wederzijdse informatie en bewustmaking over de inzet van de beslissingen moet er worden nagedacht over het creëren van ontmoetingsruimtes en echte synergieën tussen de politieke wereld en de bedrijfswereld.

In het volgende gesprek met Ivo Belet wordt een deur in die richting geopend.

U bent nu al 10 jaar lid van het Europees Parlement. Welke invloed oefent het werk van het Parlement uit op de bouwsector in België?

Een groot deel van het regelgevende kader waarbinnen de bouwsector vandaag opereert, wordt vandaag bepaald op Europees niveau. Denk maar aan de wetgeving op het vlak van gezondheid en veiligheid, aan de normalisering van de materialen, aan de richtlijn inzake energie-efficiëntie en de wetgeving over overheidsopdrachten. Sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon is het Europees Parlement in bijna alle dossiers medebeleidsmaker geworden. Anders gezegd, de wetten worden door het Europees Parlement opgesteld, samen met de regeringen van de lidstaten. Dit betekent natuurlijk dat een intense structurele dialoog tussen de Belgische bouwsector – die een van de pijlers van onze economie blijft – en de Belgische Europarlementsleden onmisbaar is.

283 CD&V.

Wat zijn de belangrijkste Europese verwezenlijkingen van de laatste vijf jaar voor de bouwsector?

Er zijn veel beslissingen genomen die de bouwsector in Europa rechtstreeks of onrechtstreeks beïnvloeden. Drie concrete dossiers springen onmiddellijk in het oog:

- *Het groeiend belang van klimaatvriendelijk bouwen:* in het kader van de doelstellingen van Europa 2020 verbinden we ons ertoe, als EU, om het energieverbruik tegen 2020 met 20% te verminderen. De richtlijn inzake energie-efficiëntie (van 2012) stelt in dit kader dwingende maatregelen voor de lidstaten vast. Dit betekent onder meer dat 3% van de (federale) overheidsgebouwen elk jaar moet worden gerenoveerd om er energiebesparingen te realiseren. Die dwingende maatregelen zijn voor de lidstaten en de bouwsector een eerste belangrijke stap om ten volle te beginnen met de verbetering van de energieprestaties van gebouwen door renovaties en het gebruik van energie-efficiënte bouwtechnieken. Een grote energie-efficiëntie leidt immers niet alleen tot een daling van de CO2-uitstoot, maar staat ook synoniem voor investeringen en banen.
- *Voor de aannemers gunstige regels bij overheidsopdrachten:* ook de modernisering van de Europese regels voor overheidsopdrachten, die begin dit jaar werd goedgekeurd, is uiterst belangrijk voor de bouwsector. De administratieve belasting voor kmo's wordt kleiner en die kmo's krijgen meer kansen omdat grote opdrachten voortaan in loten kunnen worden opgesplitst. Bovendien is de prijs niet langer het enige criterium: er wordt nu ook rekening gehouden met ecologische en sociale criteria.
- *Eerlijke mededinging:* Net vóór de verkiezingen heeft het Europees Parlement de uitvoering van de richtlijn inzake de terbeschikkingstelling van werknemers goedgekeurd. Tal van bouwbedrijven en hun werknemers staan in ons land onder grote druk als gevolg van de niet aflatende oneerlijke mededinging van buitenlandse bedrijven en hun arbeidskrachten. Dit akkoord (waarover bijna 2 jaar is onderhandeld) zal de samenwerking tussen de lidstaten verbeteren en de strijd tegen bedrieglijke constructies met schermvennootschappen of schijnzelfstandigen efficiënter maken.

Hoe ziet u de toekomst van de bouwsector in België en in Europa?

In heel wat Europese landen is de bouwsector door een diep dal gegaan. De beelden van leegstand in Ierland en Spanje zijn een symbool van de crisis geworden en blijven in ons geheugen verankerd. Veel dichterbij ons echter, in Nederland, heeft de implosie van de residentiële markt de bouwsector hard getroffen. Gelukkig zijn we in België van een dergelijk rampscenario gespaard gebleven, ook al heeft de crisis ernstige gevolgen gehad voor de sector. Toch is en blijft de bouwsector een belangrijke groeimotor. Vandaag moeten we, op basis van de stabiele economische fundamenten die we hebben gelegd, vastberaden ijveren voor groei en werkgelegenheid. Er zijn in ons land zeer veel kmo's in de bouwsector die zeer innoverend zijn en voorlopers zijn op het gebied van duurzaamheid en energiebesparingen. Dit is een enorme troef, ook op het vlak van de uitvoer. Samen met de vervoersector en de industrie is de bouwsector immers een sleutelsector voor ons klimaat- en energiebeleid. De bouwsector is een wezenlijk onderdeel van de oplossing voor de grote opdrachten die zich aandienen in het domein van energie-efficiëntie en ruimtelijke ordening. Het is de taak van Europa om daarvoor een optimaal rechtskader uit te werken met ambitieuze maar realistische doelstellingen en rechtvaardige spelregels voor onze bedrijven.

Maakt de bouwsector een correcte inschatting van de invloed van Europa en worden de belangen van de bouwsector voldoende verdedigd?

Nu de Europese belangstelling voor de bouwsector groeit, stellen we ook vast dat de nationale bouwfederaties steeds beter reageren op het Europees besluitvormingsproces, zowel rechtstreeks als via Europese federaties zoals het FIEC. De voorbije jaren is er enorme knowhow opgebouwd in de verschillende Europese beleidsdomeinen die een impact hebben op de bouwsector. De Europarlementsleden hebben er alle belang bij in nauw contact te blijven met een innoverende sector zoals de bouwsector. Een belangrijk dossier zoals de uitvoeringsrichtlijn toont overigens aan dat er ook op zeer efficiënte en constructieve wijze is samengewerkt met de federaties van werknemers in de bouwsector. Maar één ding staat vast: het werk is nog lang niet gedaan. Tijdens de volgende legislatuur, na 25 mei dus, zullen we hard moeten werken aan deze duurzame materie, zullen we waakzaam moeten blijven en de zaken zo nodig moeten bijsturen om te verzekeren dat er rechtvaardige spelregels bestaan in een sector waarin niet alleen de europeanisering maar ook de globalisering voortdurend toeneemt.

De lessen van de eurocrisis

EEN GESPREK MET ROLAND GILLET, PROFESSOR FINANCIËN AAN DE SORBONNE (PARIS 1) EN DE UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES (SOLVAY) EN INTERNATIONAAL ERKEND DESKUNDIGE

Europa voert sinds 1992, met de goedkeuring van het Verdrag van Maastricht, een gemeenschappelijk monetair beleid. De invoering van een gemeenschappelijke munt tien jaar later was – en blijft – een krachtige factor voor Europese integratie, zowel voor de nationale economie van elke lidstaat als voor de burgers van de eurozone die allen dezelfde munt gebruiken.

De financiële en economische crisis van eind 2008 heeft het gemeenschappelijk monetair beleid, dat tot die tijd vrij vlot verliep, duidelijk stokken in de wielen gestoken. Het debacle van de banken, een nooit geziene vastgoedcrisis in sommige landen en een wereldwijde economische crisis die heel wat bedrijven en banen heeft doen verdwijnen, hebben de zwakke punten en zelfs de tekortkomingen van dit monetair beleid aan het licht gebracht.

Sommige economieën in de eurozone, zoals Ierland, Griekenland, Spanje en Cyprus, hebben om uiteenlopende redenen zwaar geleden onder de crisis van 2008 en de gevolgen die vandaag nog steeds voelbaar zijn.

De euro en het gemeenschappelijk monetair beleid worden zwaar op de proef gesteld. De crisis raakt hen zeer hard en de vrees voor een destabilisatie van de eurozone is nog niet verdwenen. Hoe is het zo ver kunnen komen en, vooral, welke lessen kunnen we uit deze ervaring halen om de werking van Europa in de toekomst te versterken?

Dat is de context van de beschouwingen van Roland Gillet op de volgende bladzijden.

Hoe beoordeelt u, globaal genomen, de reactie van Europa ten aanzien van de eurocrisis?

Europa heeft op deze grootschalige crisis gereageerd met een aantal maatregelen die volgens de meeste regeringsleiders van de lidstaten passend waren. Er was dus politieke consensus op Europees niveau om maatregelen te treffen ten voordele van de bedreigde economieën in de eurozone en om de euro te beschermen. Op zich is dat natuurlijk een positieve reactie.

Zo hebben de genomen maatregelen het mogelijk gemaakt om, alvast gedeeltelijk, de instorting van de euro te voorkomen, waarmee de opinie van sommige economen werd weerlegd die meenden dat die instorting op middellange termijn onvermijdelijk was.

De Europese Centrale Bank (ECB) heeft met haar beleid en haar vastberadenheid onbetwistbaar een cruciale rol gespeeld in de redding van de eurozone en in het feit dat de situatie vandaag rustiger lijkt. Door aan te geven dat ze bereid was om alles te doen wat nodig was om de euro te ondersteunen, is de ECB erin geslaagd om de gemoederen te bedaren. Dit had een grote positieve weerslag op de rentevoeten van de obligaties van landen zoals Italië, Spanje en zelfs Griekenland.

Afgezien van deze positieve globale benadering ben ik van mening dat Europa in het beleid dat ze tot vandaag heeft gevoerd onvoldoende blijkt heeft gegeven van ambitie en gemeenschappelijk streven.

Waarom zegt u dat het Europa aan ambitie heeft ontbroken in haar beleid tot bescherming van de euro? Wat zijn de zwakke punten van dit beleid?

Het door Europa gevoerde ondersteuningsbeleid berust niet op een benadering van solidariteit en verantwoordelijkheid tussen de lidstaten van de Europese Unie. De onderstaande voorbeelden kunnen helpen om mijn betoog te verduidelijken.

Sinds de lancering van de Europese hulp bevindt Griekenland zich in een vernietigende schuldspiraal. Het land krijgt weliswaar aanzienlijke leningen in het kader van de "Europese hulp", maar moet in ruil daarvoor een drastisch soberheidsbeleid voeren en bovendien het hoofd bieden aan hoge inte-

resten. Hoewel de gehanteerde rentevoeten (aanvankelijk 7 tot 8%) ver onder de marktrentevoeten (aanvankelijk 15% of zelfs meer) liggen, mogen we in het geval van Griekenland het woord "woekerreente" in de mond nemen. Bovendien wist men sinds het uitbreken van de crisis dat Griekenland het al moeilijk had vóór de crisis van 2008, met gemiddelde rentevoeten op zijn schuld van 3,5%.

Resultaat: het Griekse bbp is met € 50 miljard gedaald over een periode van 5 jaar, de werkloosheid is gestegen tot meer dan 25%, en zelfs tot meer dan 57% bij de jongeren, en bijna 250.000 bedrijven zijn verdwenen. De Europese hulp heeft dus weinig uitgehaald, tenzij als financiering van de laatste kans, in een land dat uiteindelijk een reusachtig "economisch kerkhof" is geworden en waar 40% van de bevolking uiteindelijk geen toegang meer heeft tot de sociale zekerheid.

De situatie in Spanje maakt mijn betoog nog duidelijker, want we hebben het hier over de 4de economie van de eurozone. In tegenstelling met Griekenland was er in Spanje geen sprake van slecht beheer van de overheidsfinanciën. De huidige situatie is voornamelijk het gevolg van een nooit geziene crisis in de vastgoedsector (woongebouwen en infrastructuur).

De drastische soberheidsmaatregelen die aan Spanje zijn opgelegd in ruil voor de Europese leningen zijn, net als in Griekenland, maatschappelijk ondraaglijk geworden. Dit zet vooral Spaanse jongeren, die worden getroffen door een

werkloosheid van meer dan 55%, ertoe aan om hun land te verlaten op zoek naar werk. Op korte termijn kunnen al die vertrekkers de factuur van de werkloosheidsuitkeringen in Spanje doen dalen, maar op langere termijn leidt dit tot een groot verlies aan intellectuele rijkdom en aan competenties ten voordele van andere landen die er beter aan toe zijn en zo kunnen rekenen op vaak goedkope arbeidskrachten die hun opleiding hebben genoten aan de beste Spaanse universiteiten, waarbij Spanje de hoge opleidingskosten natuurlijk alleen heeft gedragen.

De afwachtende houding van Europa maakt mij bang en ook het feit dat sommigen veel te gemakkelijk naar populisme grijpen en sommige volkeren stigmatiseren. Dat is onrechtvaardig, niet slim en vooral niet efficiënt en dan heb ik het nog niet over de al te gemakkelijke gelegenheidskarikatuur. Sinds 2008 verkeren we in een situatie van “gebrek aan verantwoordelijke solidariteit”. In feite gedraagt Europa zich als een bankier: ze leent geld tegen rentevoeten die ze zoveel mogelijk probeert te beperken, maar zonder reële transfer die uiteindelijk ten goede komt aan een solide oplossing voor de problemen van de kwetsbaarste landen. Tenzij de betrokken landen in gebreke blijven om hun schulden af te lossen, zullen de landen die deze leningen financieren uiteindelijk geld hebben gewonnen ten koste van de ontvangende landen. De sterkere landen financieren zich immers tegen tarieven die lager zijn dan de tarieven waarvoor ze lenen aan de kwetsbare landen, ook al verlopen die leningen uiteindelijk via Europese instellingen of mechanismen.

Meer nog, de landen die hulp nodig hebben wensen de Europese hulp niet langer in de huidige vorm te ontvangen. Dan keren ze nog liever, zodra dit mogelijk wordt, terug naar de financiële markten, daar de soberheid en de voorwaarden die hun worden opgelegd in ruil voor de toegekende leningen op zijn minst een duidelijk risico inhouden van sociale implosie als gevolg van de hoge werkloosheid en de vele bedrijfssluitingen.

Wat moet er volgens u dan gebeuren? Welk ander beleid moet er worden gevoerd?

De hulp moet in een andere vorm worden gegoten. Het Europees geld zou moeten worden overgedragen en dienen om de uiteenlopende problemen van de kwetsbare economieën op te lossen. Pas daarna moet men gaan denken aan welke vorm van terugbetaling ook. Solidariteit en verantwoordelijkheid zijn hier belangrijk en moeten de bovenhand krijgen op het gedrag van een gewone bankier.

In Amerika begrijpt men niet wat er bij ons aan de hand is. Hun beleid van onderlinge hulp is radicaal verschillend van hoe de zaken in Europa verlopen. De Verenigde Staten zijn werkelijk “verenigd” en hun patriotisme is een vector van optimisme om de uitdagingen aan te gaan waarmee ze worden geconfronteerd. Ze willen samen uit de problemen geraken en stellen alles in het werk om daarin te slagen. Zo kunnen ze meer dan 20% van hun bbp gebruiken om hulp te bieden aan sommige van hun staten die in moeilijkheden verkeren. Dit is dus een heel andere benadering, een heel andere instelling.

Het gaat om echte transfers, die bestemd zijn voor duidelijk afgelijnde problemen en die aldus worden verricht in een context van solidariteit en verantwoordelijkheid en bijgevolg met echte geloofwaardigheid op het vlak van efficiëntie.

Er moet dus snel actie ondernomen worden: we mogen vooral niet wachten tot de situatie nog verergert in de landen die er het ergst aan toe zijn op economisch en meestal ook op sociaal vlak of tot er andere landen worden besmet. In dit laatste geval zou het immers heel moeilijk worden om het proces te stoppen. Bovendien kunnen we ons afvragen welke solidariteitsinspanning er moet worden gevraagd: Spanje heeft vandaag een bedrag nodig van € 100 miljard. Dat is nauwelijks 0,1% van het Europees bbp en minder dan de helft van het spaargeld van alle Belgen op hun spaarboekjes!

Verantwoordelijke solidariteit jegens de landen die er nood aan hebben, komt op termijn Europa zelf ten goede. Vertrouwen is een wezenlijk element voor de eurozone. Een geloofwaardig en werkelijk efficiënt hulpplan, gebaseerd op solidariteit, lijkt veel passender te zijn dan steeds maar nieuwe leningen tegen woekerrentes. Het vertrouwen zal pas echt hersteld worden indien we kunnen aantonen dat er werkelijk kans op succes is eens dit hulpplan zal zijn uitgevoerd. De druk op de rest van Europa zal verder afnemen en de risico's die blijven wegen op de toekomst van de eurozone zullen verdwijnen.

Dit is geen eenvoudige benadering voor de politieke overheden van de landen die meer moeten bijdragen, vooral indien die overheden hebben gedaan alsof de transfer via de huidige hulpplannen al de steun had gekregen van hun burgers. Solidariteit heeft immers een impact op de nationale budgetten en het risico bestaat dat de bevolking die impact niet aanvaardt, des te meer daar sommige van die landen zelf ook inspanningen moeten leveren om de door Europa opgelegde begrotingsnormen in acht te nemen. Men moet dus blij kunnen geven van politieke moed, het belang van intra-Europese solidariteit duidelijk maken en in alle openheid communiceren over het belang van de veel betere resultaten die in dit geval worden verwacht.

Zijn er grenzen aan de solidariteit waarvoor u pleit?

Intra-Europese solidariteit betekent dat men geld moet kunnen geven zonder voorafgaande voorwaarden inzake terugbetaling aan de landen die dat geld werkelijk nodig hebben om er weer bovenop te geraken. Dit betekent echter niet dat er geen begeleidingsmaatregelen moeten zijn. Integendeel, er moet van de landen die steun krijgen een vaste maar realistische verbintenis worden gevraagd opdat zij, met Europese hulp ter plaatse, de structurele hervormingen op gang kunnen brengen die noodzakelijk zijn om hun problemen op te lossen. In deze context zou Europa haar aanpak moeten wij-

zigen door niet alleen maar aanvullende bezuinigingsmaatregelen op te leggen maar efficiënt en op duidelijk omschreven manier samen te werken met de betrokken landen om hen te helpen hun problemen op te lossen en hun economieën opnieuw te lanceren. Het is belangrijk een doelgericht beleid te ontwikkelen dat is aangepast aan de specifieke situatie van elk land in moeilijkheden. Men moet de solidariteit dus doen spelen door geld over te dragen aan de betrokken landen: elk van die landen moet dan de ditmaal legitieme en zelfs dwingende voorwaarden aanvaarden van de steun die in dit geval reëel is en de vorm heeft van transfers die een duidelijke bestemming krijgen.

Algemener begint men ook te beseffen dat bezuinigen tegen elke prijs een vergissing is in een periode van recessie of zeer zwakke groei. Zelfs het IMF erkent nu dat het contraproductief werkt om overheidsbudget en -financiën al te zeer te willen saneren wanneer de vertraging algemeen is en het moreel een dieptepunt bereikt.

Moet de ECB geen rol spelen in het kader van dit beleid?

De ECB heeft al grote inspanningen geleverd, meer bepaald door de rentevoeten te verlagen en zich bereid te verklaren om negatieve rentevoeten te hanteren. Ze heeft echter wellicht bepaalde limieten bereikt en wacht nu zeker op een moediger optreden op het niveau van het beleid dat de landen van de eurozone voeren. Het is niet de taak van een centrale bank om alle problemen van de lidstaten op te lossen, meer bepaald die welke verband houden met het risico op sociale onrust. Daarom moeten de lidstaten haar rol overnemen – met Frankrijk en Duitsland op kop – en zich iets minder huiselijk gedragen.

Er is voor de ECB wel een belangrijke rol weggelegd in het proces van evaluatie van de banken. Overigens belooft de ECB dat ze zeer streng zal zijn voor banken die niet slagen voor de tests, en het is zeer goed dat dit zo gebeurt. Anders is dit alles eens te meer niet geruststellend of geloofwaardig.

Dit toezicht door de ECB op de banken is een pijler van de bankenunie. Er hangt echter nog een zekere waas rond die bankenunie, meer bepaald rond de vraag “wie wat zal betalen” wanneer een bank in moeilijkheden geraakt. Wat betreft het principe is iedereen het erover eens dat de verliezen in de eerste plaats moeten worden gedragen door de aandeelhouders, die immers het grootste risico dragen, in tweede rang gevolgd door de houders van zogenaamde achtergestelde obligaties, die quasi-eigen middelen zijn en, tot slot, in derde rang, door de gewone obligatiehouders.

De situatie van de rekeninghouders moet echter nog worden opgehelderd. Ze worden terecht beschermd door de garantie van € 100.000. Is Europa echter bereid verder te gaan dan die garantie? Wil men de kleine spaarders en de kleine ondernemingen beter beschermen en, zo ja, in welke verhouding? Op dit punt moet men zeer duidelijk zijn, want twijfelen is niet langer toegestaan. Iedereen herinnert zich immers wat er in Cyprus is gebeurd.

Hoe kijkt u, om te besluiten, naar het Europa van morgen, gelet op de belangen die hierboven zijn geschetst?

Sinds kort is er opnieuw sprake van groei in de eurozone. Dat is bemoedigend, maar het is voorlopig een zeer beperkte groei. Globaal genomen blijven de landen van Zuid-Europa kwetsbaar, gelet op de structurele problemen die nog niet echt zijn opgelost. De situatie in heel Europa blijft dus wankel en gaat gepaard met een deflatierisico dat ernstiger is dan een inflatierisico. Vooral de situatie op het vlak van werkgelegenheid, vooral bij jongeren, is uiterst zorgwekkend met werkloosheidscijfers die in sommige landen in de buurt komen van een sociale implosie.

Er is voor Europa pas echt een toekomst weggelegd indien het rekening houdt met deze grote bezorgdheid en daarop ook het gewenste antwoord biedt. Het is daartoe in staat en heeft er collectief nog de middelen voor in het kader van een werkelijk verantwoordelijke solidariteit, maar het mag niet langer wachten om die werkelijk in te voeren.

De vraag luidt: wat moet Europa doen om dit beleid van solidariteit en verantwoordelijkheid mogelijk te maken?

De benadering “verantwoordelijke solidariteit” veronderstelt om te beginnen het bestaan van een groter gemeenschappelijk budget en ergens betekent dit dus dat er “meer Europa” moet zijn. De Europese Commissie is daar een voorstander van, maar is niet bevoegd om daarover te beslissen. Het zijn de regeringsleiders die dat moeten doen. Ooit moet Europa een werkelijk uitvoerende macht krijgen, i.e. in het ideale geval een verkozen voorzitter en een regering die opgewassen is tegen de uitdagingen die zich aandienen.

Ik hoop dat het resultaat van de jongste Europese verkiezingen bevorderlijk kan zijn om een grote stap te zetten in de richting van een Europese positionering die meer in de lijn ligt van haar ambities en haar fundamentele doelstellingen. Daarbij moet Europa eindelijk en werkelijk kunnen beschikken over de middelen om die doelstellingen te verwezenlijken.

De rechtspraak, nog een dimensie van het Europees recht

EEN GESPREK MET MELCHIOR WATHELET SR., ADVocaAT-GENERAAL BIJ HET HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE

De rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie speelt een belangrijke rol in het Europees recht. Terwijl de Commissie de “behoedster” van de verdragen is, is het Hof daarvan de “exegeet”. Het Hof interpreteert de rechtsregel en past die toe in de concrete gevallen die bij dat Hof aanhangig worden gemaakt.

Aldus vormt de rechtspraak van het Hof een rechtsbron die toelichting geeft bij de Europese richtlijnen en verordeningen of die aanvult wanneer ze leemtes vertonen. Het Hof “corrigeert” ook onrechtstreeks het recht van de lidstaten wanneer het verklaart dat het betrokken recht niet conform is aan het Europees recht.

Meerdere arresten van het Hof hebben bepaalde aspecten van het Belgisch recht gestigmatiseerd daar ze geacht worden niet conform te zijn aan het Europees recht, meer bepaald in het domein van de vrijheid van dienstverrichting en specifiek in de bouwsector.

Zo stellen we vast dat de arresten van het Hof fundamentele akten zijn die onmiddellijke en ingrijpende gevolgen hebben voor de lidstaten, de burgers en de ondernemingen. Zoals elke andere Europese instelling neemt ook het Hof van Justitie een deel van de verantwoordelijkheid op zich voor de voltooiing van het Europees project. Vanuit deze invalshoek bekeken is het Hof ook op het Europa van morgen gericht en draagt het met zijn middelen bij tot een betere werking van de Unie.

In het volgende gesprek laat Melchior Wathelet ons weten wat hij van deze zaken vindt en welke ervaring hij ermee heeft.

Sommige Europese parlementsleden en stakeholders hadden kritiek op wat ze de overdreven macht van het Hof vinden. Is die kritiek gerechtvaardigd?

Net zoals het Grondwettelijk Hof, het Hof van Cassatie of de Raad van State in België is het Hof van Justitie van de Europese Unie het rechtscollege van laatste aanleg, dat men ondervraagt bij twijfel over de interpretatie of de geldigheid van het Europees recht. Het Hof van Justitie heeft bijgevolg geen macht die verder reikt dan die van het hoogste gerechtshof in de verschillende landen van de Europese Unie. Het oefent de macht uit die het krachtens de Europese verdragen bezit en de rechters hebben als taak het door de politieke macht gecreëerde recht te interpreteren en toe te passen.

Hoewel het Hof van Justitie van de Europese Unie het hoogste hof is in het domein van het recht van de Europese Unie, is het niet de enige bron van rechtspraak. De eerste rechter inzake Europees recht is de nationale rechter. Hij is verplicht het Europees recht toe te passen, maar indien hij twijfelt over de interpretatie van een Europese bepaling kan hij gebruik maken van wat we de “prejudiciële vraag” noemen: hij vraagt aan het Hof hoe hij de bij hem aangevoerde wetsbepaling moet interpreteren. Moet het hoogste gerechtshof van elk land het Hof van Justitie ondervragen opdat het recht van de Europese Unie niet op verschillende wijze zou worden toegepast in de verschillende landen? Sinds het Verdrag van Rome van 1957 heeft het doel er inderdaad altijd in bestaan een zo eenvormig mogelijke toepassing van het Europees recht te verzekeren. Dat was al belangrijk toen de Unie nog maar zes leden telde en die landen overigens sterke gelijkenissen vertoonden. Vandaag is het nog belangrijker geworden door de opeenvolgende uitbreidingen en de grotere diversiteit van de lidstaten.

Dit gezegd zijnde, stellen we vast dat de burgers blijk geven van een verbeeldingskracht om nieuwe situaties te creëren die veel verder gaat dan de verbeelding van de wetgevers om dergelijke situaties te voorzien. Voor tal van wetten stelt men na enkele jaren van toepassing vast dat de wetgever niet alles heeft kunnen voorzien, hetzij omdat er nieuwe situaties verschijnen, hetzij omdat er geen meerderheid kon worden gevonden voor een politiek akkoord. Dit kan ertoe leiden dat sommige teksten niet erg duidelijk zijn of soms zelfs leemtes vertonen, maar toch moeten de rechters ze toepassen en interpreteren. Immers, in tegenstelling tot de wetgever die kan wachten, zijn de rechters altijd, op straffe van rechtsweigering, verplicht elk bij hen aanhangig gemaakt geschil te beslechten zonder dat ze kunnen wachten tot de wetgeving wordt opgehelderd of gewijzigd. Overigens komt het wel vaker voor dat uiterst kleine taalkundige afwijkingen in de Europese teksten, die in 24 talen worden vertaald, aanleiding geven tot geschillen. In dergelijke gevallen moet het Hof beslechten tussen de verschillende taalversies van eenzelfde tekst, waarbij het zich moet baseren op het veronderstelde doel van de auteur van de betrokken wet.

We merken echter op dat telkens het Hof van Justitie blijk heeft gegeven van grote durf, die steeds werd bevestigd door de grondwetgevende macht van de Europese Unie, m.a.w. door de lidstaten, eenparig, ter gelegenheid van de goedkeuring van een nieuw verdrag. Het is het Hof dat de voorrang en de directe uitwerking van het recht van de Europese Unie heeft afgekondigd, zaken die vandaag niet langer in twijfel worden getrokken. Het Hof heeft ook zelf beslist om de bescherming van de grondrechten in de Europese rechtsorde te verzekeren, ook al voorzag het Verdrag van Rome daar niet in. Al deze vorderingen werden steeds bevestigd door de grondwetgevende macht. Zo het Hof al een overdreven macht zou uitoefenen die niet tot zijn bevoegdheid zou behoren of die in een ongewenste richting zou gaan, dan hebben de lidstaten steeds de mogelijkheid om de teksten te wijzigen.

Anderen zijn van mening dat het Hof de deregulering van de markten in de hand werkt door de sociale rechten op te offeren ten gunste van de vrijheid van verkeer. Wat vindt u daarvan?

De Europese verdragen hebben vrijheden van verkeer gecreëerd, maar het zijn de lidstaten die het maar niet eens worden over de oprichting van een sociaal Europa. Indien er in de teksten beslissingen waren genomen over een sociaal Europa, dan zou het Hof die toepassen. Enerzijds verwijt men het Hof van Justitie buitensporig veel macht uit te oefenen, anderzijds krijgt het Hof het verwijt sociale rechten niet te erkennen ... terwijl de Europese wetgeving die rechten niet heeft gecreëerd! Dat is allemaal een beetje tegenstrijdig. Vandaag zou men van alle voordelen van de openstelling willen genieten wanneer men uitvoert en alle voordelen van de sluiting wanneer men invoert. Men wil de boter, het geld dat de boter opbrengt en de glimlach van de botermaakster. Dat kan nu eenmaal niet.

De kritiek op Europa zit vervat in een elegant en comfortabel populisme: alles is de fout van Europa. Maar ... Europa, dat zijn wij, en dat zijn de lidstaten. Er bestaat niet één Europese richtlijn waarover de lidstaten en een meerderheid van de verkozen Europarlementsleden niet hebben beslist. Het recht en de correcte toepassing van het recht zijn steeds afhankelijk van de helderheid van het politiek project.

Is het Hof dan veeleer conservatief of is het een factor van vooruitgang van het Europees recht?

Het Hof kan niet anders dan conservatief zijn, enerzijds daar de rechter zich in zijn beslissingen aan de bestaande teksten moet houden, anderzijds daar de rechtszekerheid voor de burgers impliceert dat het Hof zich gebonden voelt door zijn rechtspraak. Zijn de teksten niet duidelijk of bevatten ze leemtes, dan is het des te noodzakelijker dat het Hof ze steeds op dezelfde wijze interpreteert, daar de rechtspraak de enige mogelijke bron van rechtszekerheid is. Rechtszeker-

heid betekent dat men weet waarheen men gaat, wat er gaat komen en in welke context we kunnen vooruitgaan. Dit gezegd zijnde is het ook zo dat, indien de teksten achterhaald zijn en de maatschappij is geëvolueerd, de rechters hun rechtspraak eveneens zullen laten evolueren. Als die evolutie niet langer voldoet aan de wil van de wetgever, dan is het zijn taak om de toepasselijke teksten te wijzigen.

Het euroscepticisme lijkt terrein te winnen. Het Europees wetgevingsproces – dat ingewikkeld, weinig doorzichtig en niet altijd zeer efficiënt is – draagt daar wellicht voor een stuk toe bij. Wat is uw algemene beoordeling daarvan? Kan het worden verbeterd?

Hoe zou u willen dat het niet ingewikkeld is, met 28 lidstaten? De Commissie, de instelling die wordt geacht het algemeen Europees belang te vertegenwoordigen, neemt wetgevende initiatieven. En dat is een goede zaak. Het is waar dat men vragen kan stellen over de samenstelling van de Commissie. Is het wel redelijk dat elke lidstaat een commissaris heeft? Overigens zou de samenstelling van de Commissie binnenkort wel eens kunnen evolueren, daar het Verdrag van Lissabon bepaalt dat het aantal commissarissen van de volgende Commissie wordt beperkt tot twee derde van het aantal lidstaten. Het Verdrag bepaalt echter dat de lidstaten eenparig kunnen beslissen ... om het huidige systeem te behouden. Het antwoord krijgen we eind 2014!

Het klopt dat het huidige wetgevingsproces onvermijdelijk ingewikkeld is, maar de combinatie tussen de Raad, in zekere zin een kamer van de lidstaten, en het Parlement, uitvloeisel van het algemeen stemrecht, staat borg voor een goed evenwicht tussen democratische vertegenwoordiging, de belangen van de lidstaten en het algemeen belang van de Europese Unie. De complexiteit van het systeem is uiteindelijk maar de afspiegeling van de complexiteit van de samenleving.

Volgens mij situeert het probleem zich dus niet op het niveau van de rechtstechniek of het institutionele mechanisme, maar op het niveau van het Europees project zelf. Wanneer je ziet hoe moeilijk het al is om binnen één enkele lidstaat beslissingen te nemen, vooral in tijden van crisis, dan houd je jezelf voor de gek als je gelooft dat er dankzij de rechtstechniek of het institutionele mechanisme vlot en snel beslissingen kunnen worden genomen over wat goed is voor 500 miljoen Europese burgers in onze 28 lidstaten. Een veel fundamentele vraag bestaat erin te weten wat we samen willen doen, of er nog voldoende bereidheid is om samen vooruit te gaan en welk niveau van solidariteit we nog kunnen aanvaarden tussen de verschillende lidstaten. Willen we een efficiënt en solidair Europa, zowel intern als extern, dan zullen de rechtstechniek en de institutionele mechanisme wel volgen. Kan het Europees project echter geen enthousiasme meer wekken, dan kunnen juridische en institutionele problemen ertoe bijdragen dat het project wordt ondermijnd.

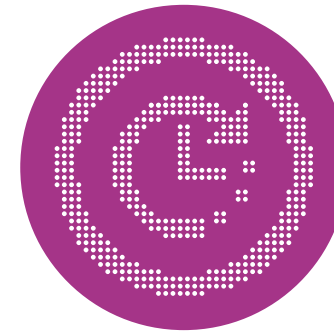
De bouwsector in België klaagt de sociale dumping aan waaraan buitenlandse ondernemingen zich schuldig maken. In het arrest-CLIMATEC (bijna 20 jaar geleden) gaf het Hof een ruime interpretatie aan de evenredigheidscriteria om te oordelen over de toepassing op een ter beschikking gestelde werknemer van een wet van het ontvangend land. Samengevat verklaarde het Hof in dit arrest dat de betaling van een vergoeding (tussen 1 en 4%, naargelang het type activiteit) in het land van herkomst volstond om de verplichte aard van een bijdrage van 9% voor een getrouwheidspremie in het ontvangend land aan de kant te schuiven. Zou het Hof vandaag of morgen nog geneigd zijn op dezelfde manier recht te spreken, rekening houdend met de huidige spanningen op de arbeidsmarkt?

Ik denk niet dat het Hof een andere beslissing zou nemen. In dit geval oordeelde het Hof dat het door de maatregel beoogde doel in beide landen was bereikt. Volgens mij zou de evenredigheid vandaag op dezelfde wijze worden beoordeeld. Natuurlijk kan deze beoordeling in functie van de dossiers een verschillende toepassing krijgen. Met dien verstande dat het steeds de nationale rechter is die beslist over de evenredigheid.

Het is echter duidelijk dat rechters wel eens door het raam kijken tijdens hun werk. De rechtspraak evolueert op dezelfde wijze als de samenleving. In sommige arresten inzake fiscale rechtspraak is de budgettaire bezorgdheid van de lidstaten veel groter dan dertig jaar geleden. In 1986 verklaarde het Hof dat gelijk welke beperkende fiscale wetgeving niet kon worden gerechtvaardigd, ook niet door de doelstelling van fraudebestrijding (arrest Commissie t/ Frankrijk). In 1998 (arrest-ICI) gaf het Hof toe dat de bestrijding van fraude een legitiem doel is, maar alleen in extreme situaties, wanneer het erom gaat louter kunstmatige constructies te bestrijden die tot doel hebben de belastingwetgeving te omzeilen. Tijdens het volgende decennium werd het Hof wat soepeler en aanvaardde het, op het vlak van de evenredigheid, dat de lidstaten beperkende fiscale maatregelen namen voor zover ze die rechtvaardigden door het doel van fraudebestrijding. Nadat de deur eerst helemaal gesloten was en daarna op een kleine kier stond, staat ze vandaag open op een wijze die van meer redelijkheid getuigt. De zaken liggen dus niet voor eeuwig vast. Vergeten we overigens ook niet dat een internationale rechter slechts voor zes jaar wordt benoemd en dat zijn mandaat eventueel kan worden verlengd. De evolutie van de samenleving en de menselijke evolutie binnen het Hof door de jaren heen kunnen tot gevolg hebben dat ook de rechtspraak evolueert. Toen ik in 2012, na negen jaar afwezigheid, terugkeerde naar het Hof van Justitie, trof ik een Hof aan dat bestond uit 28 rechters en 9 advocaten-generaal terwijl we voordien respectievelijk met 15 rechters en 8 advocaten-generaal waren. En vooral, ik heb slechts twee collega's aange troffen die vóór 2003 samen met mij rechter waren in het Hof! De Nederlandse rechter Christiaan Timmermans verklaarde in zijn toespraak ter gelegenheid van zijn vertrek bij het Hof op 10 juni 2010: "(...) ik denk dat het Hof in zijn rechtspraak van de voorbije jaren heeft aangetoond dat het gevoelig is voor zijn legitimiteit, bijvoorbeeld in zijn rechtspraak op het vlak van directe belastingen of door te aanvaarden dat de lidstaten heel wat bewegingsvrijheid krijgen met betrekking tot de organisatie van hun systeem van universitair onderwijs, van wetgeving met betrekking tot kansspelen of in sommige arresten inzake volksgezondheid."

Dit betekent niet, voegt hij er nog aan toe, dat het Hof zich in zijn interpretaties "in de eerste plaats moet laten leiden door de zorg hoe zijn rechtspraak in de lidstaten zal worden onthaald." De rechter pleit er veeleer voor "dat het Hof, meer bepaald in gevallen waar er tussen meerdere alternatieve oplossingen kan worden gekozen, rekening houdt met dit aspect van zijn legitimiteit als een van de elementen die in de weegschaal moeten worden gelegd". Geen gemakkelijk evenwicht!

Slotwoord

Slotwoord

Welke conclusies kunnen we trekken uit dit ruime overzicht van de bouw in Europa? Er zijn er heel veel en ze zijn heel verscheiden van aard, net als alle facetten van de relatie tussen Europa en de bouw, die in dit verslag werden voorgesteld.

We richten ons in dit besluit op één van de belangrijkste aspecten van deze relatie dat tegelijk de rode draad van het volledige studierapport was: de greep van het Europees recht op het bedrijfsleven.

De conclusie is gericht op de toekomst, wat de analyse en de getuigenissen van het vierde deel van het rapport ook bevestigden.

Het belang van de bouw in de Europese economie werd ruim belicht in het eerste deel van het studierapport. De aard van de activiteiten maken van deze sector een onmisbare partner voor de ontwikkeling van Europa en de welvaart van zijn burgers, met 15 miljoen banen en € 1.500 miljard aan werken die elk jaar uitgevoerd worden.

De term “partner” wordt niet onterecht geclaimd. De sector stelt immers zijn vaardigheden, werkkraft, concurrentievermogen en creativiteit ten dienste om werken van algemeen nut uit te voeren die voldoen aan de meest diverse noden van de Europeanen. Denk onder meer aan mobiliteit, huisvesting, industrie en zorg.

Deze wil om samen te werken moet ook op politiek vlak tot uitdrukking komen: de bouwsector moet bij politici kunnen aankloppen en de beleidsmakers moeten naar de stem van de sector luisteren. Dit aspect van de relatie tussen Europa en de bouw bevat onmiskenbare tekortkomingen. Vaak begrijpen beide partijen elkaar niet en de bereidheid tot een gemeenschappelijke doelstelling ontbreekt nog heel vaak.

Hier vloeien soms dwingende voorschriften uit voort die niet aangepast zijn aan de behoeften van de bouw of aan de specifieke kenmerken van de sector. Hierdoor wordt de ontwikkeling van de sector en een deel van de Europese economie zelf geschaad.

We kunnen niet voorbijgaan aan de nood van Europa om in het belang van de Unie een beetje afstand te nemen bij het uitoefenen van haar wetgevende functie. Europa moet de tijd nemen om, niet langer alleen a priori zoals de Commissie dat doet in haar impactstudies, maar wel a posteriori, de reële gevolgen van richtlijnen en verordeningen voor de werking van de Europese economie te beoordelen.

Er zijn vele terreinen waar het nemen van afstand zeker de mogelijkheid zou bieden om de grondslagen van de wetgeving ter discussie te stellen en als dat niet lukt minstens de globale benadering ervan te herzien en zich vragen te stellen over bepaalde toepassingsregels.

Zo zou de technische normalisatie, waar het Europees recht niet weg te branden is, zich gemakkelijk tot dit soort oefening lenen. Het nut van normalisatie kan zeker niet in twijfel worden getrokken. Het is noodzakelijk voor de kwaliteit en de veiligheid van goederen en uitvoeringstechnieken en dient het belang van alle partijen in het bouwproces.

Maar “te” is nooit goed. De regeldrift die zich van de Europese instanties inzake normalisatie lijkt meester te maken, is op termijn niet houdbaar. Deze instanties willen tot het kleinste technische voorschrift in reglementering gieten. Voor die onhoudbaarheid zijn er tal van redenen, waaronder het gevaar dat het innovatievermogen wordt belemmerd.

De bouw is een sector die permanent innoveert op het gebied van de materialen, technologieën en technieken. Daardoor is de bouw een waardevolle partner voor duurzame ontwikkeling en voor de uitvoering van allerhande milieubeleid. Een te gedetailleerde of beperkende normatieve aanpak kan het goede verloop van het innovatieproces in de bouw verstoren.

Het fiscaal beleid is een ander voorbeeld van een actieterrein van de Europese Unie waar een zekere mate van afstand en een allesomvattende reflectie heel zinvol zouden zijn. De Europese regelgeving inzake btw legt de lidstaten heel strikte verplichtingen op bij het toepassen van nationale btw-stelsels, onder meer bij het vastleggen van de tarieven en bij het bepalen van de goederen en diensten die aan de verschillende tarieven onderworpen moeten worden.

De Europese regelgeving heeft, ingegeven door de lovenswaardige doelstelling om de interne markt geharmoniseerd te doen werken, wat sommige aspecten betreft uiteindelijk geleid tot het beteugelen van het nationale beleid, onder meer ter ondersteuning van de vastgoedinvesteringen van gezinnen. Deze benadering heeft negatieve gevolgen voor het huisvestingsbeleid van de lidstaten en voor de groei van de bouwactiviteit. Zij zou herzien moeten worden zodat de lidstaten meer vrijheid behouden bij het vastleggen van de tarieven en bij het bepalen van de gebieden waar de verlaagde tarieven toegepast mogen worden.

Ten slotte zou over de vrijheid van dienstverlening op allesomvattende wijze moeten worden nagedacht, meer dan over elk ander onderwerp, in het licht van de ervaring die de afgelopen jaren werd opgedaan.

In tegenstelling tot andere beleidsterreinen, waar zij het verrijkt van wetgevende inflatie zouden kunnen krijgen, hebben we hier kritiek op de verbazingwekkende en overdreven huidige houding van de Europese wetgevende instanties. Onder het voorwendsel geen afbreuk te doen aan het beginsel van vrijheid van dienstverlening weigert Europa immers, op

wat cosmetische bijsturingen na, zich bezig te houden met de misbruiken die zich op grote schaal voordoen op de bouwmarkt van verschillende landen in het kader van de detachingsregeling.

Twee verschillende opvattingen over de werking van de eenheidsmarkt lijken te bestaan. Enerzijds die van de lageloonlanden met weinig sociale bescherming, die vinden dat hun bedrijven toegang moeten kunnen krijgen tot de markten van de economisch sterkere landen en er zonder voorbehoud al hun “competitieve voordelen” moeten kunnen benutten. Anderzijds die van de economisch sterkere landen die de concurrentie van de bedrijven uit landen met weinig sociale bescherming oneerlijk vinden en die de negatieve gevolgen van deze concurrentie voor de werkgelegenheid en de financiering van hun sociale zekerheid aan de kaak stellen.

Kan de linkerhand van het Europese “lichaam” blijven negeren wat zijn rechterhand doet? De Unie mag een dergelijke houding niet blijven aannemen. Ze is schadelijk voor de onontbeerlijke grondslag van het Europese project. Europa moet op korte termijn haar detachingsreglementering opnieuw tegen het licht houden en de moed hebben om andere richtingen in te slaan.

Eén van onze voorstellen is de herziening van de Europese verordening betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels. Er moeten nieuwe regels worden ingevoerd die alle dienstverleners onderwerpen aan de minimale toepassing van de sociale bijdragen van het land waar de werken worden uitgevoerd. Tegelijk wordt ervoor gezorgd dat de door het gastland ontvangen bedragen worden terugbetaald aan de sociale overheidsinstellingen van het land van oorsprong van de dienstverlener.

Het zou niet eerlijk zijn om dit verslag af te sluiten met deze kritische noot. We herinneren eraan dat de Europese balans immers grosso modo positief is voor de bouw. Europa probeert in de eerste plaats de ondernemingen een gunstig kader aan te bieden om ze te steunen bij hun competitiviteit en de groei van hun activiteiten. De totstandbrenging van de interne markt, de administratieve vereenvoudiging, de opheffing van belemmeringen, de gelijke behandeling van de dienstverleners, de bevordering van kwaliteit en kwalificaties en ga zo maar door, zijn volledig gericht op dit doel, dat alle bedrijven ten goede komt.

De Confederatie en haar leden

De Confederatie en haar leden

CONFEDERATIE BOUW
LOMBARDSTRAAT 34-42 - 1000 BRUSSEL
T: 02/545.56.00 - F: 02/545.59.00
COMMUNICATIE@CONFEDERATIEBOUW.BE
WWW.CONFEDERATIEBOUW.BE
WWW.IKZOEKEENVAKMAN.BE
WWW.OPENWERVENDAG.BE
WWW.FORMALIS.BE

GEWESTCONFEDERATIES

Vlaamse Confederatie Bouw (VCB)
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.49 - F: 02/545.59.07
info@vcb.be
www.vcb.be

Confederatie Bouw Brussel-Hoofdstad (CBB-H)
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.58.29 - F: 02/545.59.06
brussel.hoofdstad@confederatiebouw.be
www.cbbh.be

Confédération Construction Wallonne (CCW)
Rue du Lombard 34-42 - 1000 Bruxelles
T: 02/545.56.68 - F: 02/545.59.05
wallonie@confederationconstruction.be
www.ccw.be

LOKALE CONFEDERATIES BOUW

IN DE PROVINCIE ANTWERPEN

Confederatie Bouw ANTWERPEN
T. Van Rijswijckplaats 7 bus 2 - 2000 Antwerpen
T: 03/203.44.00 - F: 03/232.79.37
antwerpen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/antwerpen

Confederatie Bouw KEMPEN
Parklaan 44 - 2300 Turnhout
T: 014/42.00.71 - F: 014/42.04.34
kempen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/kempen

IN BRUSSEL

Confederatie Bouw BRUSSEL VLAAMS-BRABANT
Exploitatiezetel Brussel
Aarlenstraat 92 - 1040 Brussel
T: 02/230.14.20 - F: 02/230.23.89
brusselvlaamsbrabant@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/brusselvlaamsbrabant

IN VLAAMS-BRABANT

Confederatie Bouw BRUSSEL VLAAMS-BRABANT
Exploitatiezetel Vlaams-Brabant
Dreefstraat 8 - 3001 Heverlee
T: 016/22.40.84 - F: 016/23.90.29
brusselvlaamsbrabant@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/brusselvlaamsbrabant

IN DE PROVINCIE LIMBURG

Confederatie Bouw LIMBURG
Confederatie Bouw LIMBURG
Prins Bisschopssingel 34 A - 3500 Hasselt
T: 011/30.10.30 - F: 011/22.29.38
limburg@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/limburg

IN DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

Confederatie Bouw OOST-VLAANDEREN
Confederatie Bouw OOST-VLAANDEREN
Maatschappelijke en administratieve zetel:
Tramstraat 59 - 9052 Zwijnaarde
oost-vlaanderen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/oostvlaanderen

Kantoor GENT
Tramstraat 59 - 9052 Zwijnaarde
T: 09/244.45.00 - F: 09/244.45.10

Kantoor OUDENAARDE
Markt 41 - 9700 Oudenaarde
T: 055/31.34.64 - F: 055/31.09.16

Kantoor AALST
Kareelstraat 138/1 - 9300 Aalst
T: 053/21.18.76 - F: 053/79.03.16

Kantoor DENDERMONDE
Noordlaan 21 – 9200 Dendermonde
T: 052/22.20.12 – F: 052/22.20.13

Confederatie Bouw WAASLAND
Kleine Laan 29 - 9100 Sint-Niklaas
T: 03/760.15.80 - F: 03/760.15.85
waasland@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/waasland

IN DE PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

Confederatie Bouw WEST-VLAANDEREN
Maatschappelijke en administratieve zetel:
Kortrijksestraat 389 A - 8500 Kortrijk
westvlaanderen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/westvlaanderen

Kantoor BRUGGE
Spoorwegstraat 48A - 8200 Brugge
T: 050/47.13.50 - F: 050/47.13.58

Kantoor KORTRIJK
Kortrijksestraat 389 A - 8500 Kortrijk
T: 056/26.81.50 - F: 056/26.81.55

Kantoor OOSTENDE
Zandvoordeschorredijkstraat 289 - 8400 Oostende
T: 059/51.65.90 - F: 059/80.69.72

IN WAALS-BRABANT

Confédération Construction BRABANT WALLON
Rue des Croix du Feu 5 - 1420 Braine-l'Alleud
T: 02/384.35.52 - F: 02/384.81.28
brabantwallon@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/brabantwallon

IN DE PROVINCIE HENEGOUWEN

Confédération Construction HAINAUT
Rue de la Réunion 2 - 7000 Mons
T: 065/35.42.38 - F: 065/35.15.54
mons@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be

Confédération Construction Hainaut - CHARLEROI
Boulevard Audent 25 - 6000 Charleroi
T: 071/20.91.80 - F: 071/20.91.89
charleroi@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/charleroi

Confédération Construction Hainaut - LE ROEULX
Faubourg de Binche 33 - 7070 Le Roeulx
T: 064/33.69.08 - F: 064/33.88.45
leroeulx@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/leroeulx

Confédération Construction en Hainaut – MONS-ATH
Rue de la Réunion 2 - 7000 Mons
T: 065/35.42.38 - F: 065/35.15.54
mons@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/mons

Confédération Construction - HAINAUT OCCIDENTAL
Espace Wallonie Picarde
Rue du Follet 10/101 - 7540 Kain (Tournai)
T: 069/68.77.10 - F: 069/68.77.11
tournai@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/tournai

IN DE PROVINCIE LUIK

Chambre de la Construction de LIÈGE
Galerie de la Sauvenière 5 - 4000 Liège
T: 04/232.42.70 - F: 04/222.39.54
chambre.liege@ccl.be
www.ccl.be

Confédération Construction de l'arrondissement de VERVIERS
Rue du Palais 25-27 - 4800 Verviers
T: 087/29.10.60 - F: 087/29.10.66
verviers@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/verviers

IN DE PROVINCIE LUXEMBURG

Confédération Construction - Chambre Patronale Province de LUXEMBOURG
Rue Fleurie 2 - 6800 Libramont-Chevigny
T: 061/23.07.70 - F: 061/22.34.35
ch.luxembourg@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/luxembourg

IN DE PROVINCIE NAMEN

Confédération Construction NAMUR
Avenue Prince de Liège 91/13 - 5100 Jambes
T: 081/20.68.30 - F: 081/20.68.32
namur@confederationconstruction.be
www.construction-namur.be

BEROEPSFEDERATIES – RUWBOUW

RUWBOUW & ALGEMENE AANNEMERS

Algemene Aannemers
FABA – Federatie van Algemene Bouwaannemers
Lombardstraat 42 – 1000 Brussel
T: 02/511.65.95 – F: 02/514.18.75
faba@confederatiebouw.be
www.faba.be

Spoorwegwerken
UASW – Unie van Aannemers van Spoorwegwerken
Lombardstraat 42 – 1000 Brussel
T: 02/511.65.95 – F: 02/514.18.75
uasw@confederatiebouw.be
www.uasw.be

Beton
FedBeton
Vorstlaan 68 (1ste verdieping) – 1170 Brussel
T: 02/735.01.93 – F: 02/735.14.67
info@fedbeton.be
www.fedbeton.be

Woningbouw
Federatie van Ontwikkelaars-Woningbouwers
Lombardstraat 42 – 1000 Brussel
T: 02/511.65.95 – F: 02/514.18.75
woningbouwers@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be

Industriebouw
UAIB - Unie van aannemers van Industriebouw
Lombardstraat 42 – 1000 Brussel
T: 02/511.65.95 – F: 02/514.18.75
Industriebouwers@confederatiebouw.be

Federatie der BAGGERWERKEN
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
T: 02/771.63.69 - F: 02/771.30.93
baggerwerken@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be

VBA - Vereniging der Belgische Aannemers van GROTE BOUWWERKEN
Grootveldlaan 148 –1150 Brussel
T: 02/771.00.44 - F: 02/771.30.93
info@adeb-vba.be
www.adeb-vba.be

BFAW - Belgische Federatie van Aannemers van WEGENWERKEN
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
T: 02/771.20.84 - F: 02/771.00.07
bfaw@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/bfaw

VlaweBo - Vlaamse Wegenbouwers
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
T: 02/771.20.84 - F: 02/771.00.07
vlawebo@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/vlawebo

BFAW - Brussel
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
T: 02/771.20.84 - F: 02/771.00.07
bfawbru@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be

FWEV - Fédération Wallonne des Entrepreneurs de Travaux de Voirie
Avenue Grandchamp 148 - 1150 Bruxelles
T: 02/771.20.84 - F: 02/771.00.07
fwev@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/fwev

COBESTA - Confederatie Bouw - Vereniging Betonstaalverwerkende Bedrijven
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.56.54 - F: 02/545.59.07
cobesta@confederatiebouw.be

BEROEPSFEDERATIES - VOLTOOIING

AFWERKING

BEVAD - Belgische Vereniging van Aannemers van DICHTINGSWERKEN

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.10 - F: 02/545.58.59
bevad@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/bevad

Confederatie Bouw - Aannemers van GLASWERKEN

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.57 - F: 02/545.58.59
info.glaswerken@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/glaswerken

Confederatie Bouw - Belgische SCHILDERS

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.57 - F: 02/545.58.59
fed.schilders@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/belgischschilders

Confederatie Bouw - Vlaamse Schilders

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.57 - F: 02/545.58.59
www.confederatiebouw.be/vlaamseschilders

Confederatie Bouw - Brusselse Schilders

Aarlenstraat 92 - 1040 Brussel
T: 02/230.14.20 - F: 02/230.23.89

Confédération Construction - Peintres Wallons

C/° Monsieur Edmond Parent
Avenue Edmond Leburton 26 - 4300 Waremmes
T: 019/33.06.44 - F: 019/33.06.44

Confederatie Bouw - Vlaamse SCHRIJNWERKERS

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.05 - F: 02/545.58.59
vlaamseschrijnwerkers@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/vlaamseschrijnwerkers

BEWAP - Beroepsvereniging voor Afwerkingsbedrijven

bewap@confederatiebouw.be

Dé Parketplaatsters

deparketplaatsters@confederatiebouw.be
www.deparketplaatsters.be

INTERIO - Beroepsvereniging voor Interieurbedrijven

interio@confederatiebouw.be

UPEK - Unie van professioneel erkende Keukeninstallateurs

upek@confederatiebouw.be

Confederatie Bouw - Brusselse SCHRIJNWERKERS

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.10 - F: 02/545.58.59
filip.coveliers@confederatiebouw.be

FWMB - Fédération Wallonne des Entr. Gén.

MENUISIERS Belges

Avenue Prince de Liège 91 Boîte 6 (1er étage) - 5100 Jambes
T: 081/20.69.22 - F: 081/20.69.20
fwmb@confederationconstruction.be
www.menuisiers.com

BEWAP - Association professionnelle des Entreprises de

Parachèvement de Cloisons, faux Plafonds et Planchers
surélevés
fwmb@confederationconstruction.be

Les Parqueteurs

info@lesparqueteurs.be
www.lesparqueteurs.be

UPEC - Union professionnelle des Assemblers de la Cuisine équipée

fwmb@confederationconstruction.be

NaVAP - Koninklijk Nationaal Verbond Aannemers van PLAFONNEER-, CEMENT-, staff- en ornamentwerk, droge bepleistering, dekvloeren, voegwerk, gevelreiniging

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.10 - F: 02/545.58.59
plafonneerders@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/plafonneerders

Confederatie Bouw DAK

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.98 - F: 02/545.57.99
selim.couez@confederatiebouw.be
www.cct-cbd.be

COMPLEMENTAIRE VOLTOOIING

FEDECOM - Koninklijke Federatie der COMPLEMENTAIRE ONDERNEMINGEN van het Bouwbedrijf

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.58 - F: 02/513.24.16
fedecom@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/fedecom

FeCaMo - Belgische Federatie der Aannemers van TEGEL- ENMOZAIEKWERKEN

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.58 - F: 02/513.24.16
fecamo@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/fecamo

Belgische Federatie van Aannemers van NATUURSTEENbewerking

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/545.57.58 - F: 02/513.24.16
natuursteen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/natuursteen

SPECIALE TECHNIEKEN

ICS - Belgische Unie van Installateurs CENTRALE VERWARMING, SANITAIR, Klimaatregeling en Aanverwante Beroepen

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
T: 02/520.73.00 - F: 02/520.97.49
info@ubbu-ics.be
www.ubbu-ics.be

FEDELEC - Nationale Federatie van ELEKTROTECHNISCHE Ondernemers

J. Chantraineplantsoen 1 - 3070 Kortenberg
T: 02/757.65.12 - F: 02/757.65.41
info@fedelec.be
www.fedelec.be

Studierapport "De bouw en Europa"

REDACTIE:

David Lanove, Jean-Pierre Liebaert en
Vincent Detemmerman

DANK VOOR HUN BIJDRAGEN EN GETUIGENISSEN:

- aan de Europese en internationale experts:
Antoine Bailleux, Ivo Belet, Roland Gillet,
Melchior Wathélet (sr.), voor hun getuigenissen
in hun respectieve vakgebieden
- aan de FIEC-vertegenwoordigers: Ulrich Paetzold en
zijn medewerkers Sue Arendale, Christine Le Forestier,
Domenico Campogrande, voor hun bijdragen over de rol
en de werking van de FIEC
- aan de experts van het WTCB en de vzw Quest:
Jan Desmyter, Johan Van Dessel, Hugues Latteur (Quest),
Jeroen Vrijders, Eric Winnepenninckx, Peter Wouters,
voor hun bijdragen over de gevolgen van het Europees
recht op het gebied van milieu, duurzame ontwikkeling
en normalisatie
- aan de medewerkers van de studiedienst van de
Confederatie: Huguette Dardenne, Ingrid Den Tandt,
Marleen Porré, Hannelore Vanbilloen,
Elke Van Overwaele, Johan Berghmans, Marc Junius,
Philippe Stienon, voor hun bijdragen over de gevolgen
van het Europees recht voor alle andere
aangelegenheden die de ondernemingen aanbelangen

VERTALING:

Audrey Vachaudez, Wim Roeckx en NCI Translation Center

TEKSTBEWERKING NL-VERSIE:

Peter Boelaert

NALEZEN EN CORRECTIES:

Peter Boelaert, in samenwerking met Muriel Duflon
en Btissam Gorfti Amrani

FOTOGRAFEN EN FOTORECHTEN:

Antwerpse Bouwwerken, Artes Roegiers, Artes Wouden-
berg, Besix, Betonac, Beyaert Construct, Bosmans Bouw &
Renovatie, CEI Demeyer, CFE, Cobardi, Colpin Demeester,
Cordeel, Deme, Democo, Denys, Durabrik, Herbosh Kiere,
Interbuild, Jacques Delens, Jan de Nul, MBG, Shutterstock,
Tom Dhaenens, Van Roey, Willemen, Wyckaert,

CONCEPT, GRAFISCHE VORMGEVING EN DRUK: SKINN

DRUKKERIJ

Goekint Graphics nv

WETTELIJK DEPOT:

D/2014/0570/12

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER:

Robert de Mûelenaere, Confederatie Bouw
Lombardstraat 34-42
1000 Brussel

COPYRIGHT:

Elke gedeeltelijke of integrale reproductie moet vooraf
worden toegestaan en moet verplicht de vermelding
bevatten van de bron Confederatie Bouw. Voor meer
informatie: communicatie@confederatiebouw.be

Uw arbeidsongevallenverzekering bij Federale Verzekering, gemakkelijker gedaan dan gelegd

Onze arbeidsongevallenverzekering maakt het u gemakkelijk. Wij verzekeren u:

- **preventieadvies;**
- schadebeheer met **ISO 9001 - certificaat;**
- de mogelijkheid om via **Mijn FEDERALE Verzekering** online
uw **ongevalaangiften** te doen en uw dossier verder op te volgen;
- een **gespecialiseerde begeleiding** van zwaargewonden.

Bovendien deelt Federale Verzekering al meer dan 100 jaar haar winst met haar klanten.

Stap over naar Federale Verzekering. Wij regelen alles voor u.
Scan de QR-code of contacteer de adviseur of kantoorhouder
uit uw streek via:

www.federale.be

0800-14.200

Laureaat
Verzekeringstrofee

FEDERALE
Verzekering

De verzekeraar die zijn winst met u deelt

100
SINCE 1911

Confederatie Bouw

Bouw, energie & milieu

Confederatie Bouw
Lombardstraat 34-42
1000 Brussel
T. 02 545 56 00
communicatie@confederatiebouw.be

www.confederatiebouw.be
www.ikzoekeenvakman.be
www.openwervendag.be
www.formalis.be